

”Muutosta ei voida saavuttaa ilman vahvoja visioita!”

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus vuonna 2035

Jenny Oinonen & Tanja Sainio

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

”Muutosta ei voida saavuttaa ilman vahvoja visioita!”
Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus vuonna
2035

Jenny Oinonen, Sosionomi YAMK
Tanja Sainio, Tradenomi YAMK
Opinnäytetyö
Toukokuu, 2021

Voimavaraistavien työtapojen kehittäminen ja johtaminen sosiaali- ja terveysalalla, Sosionomi (Ylempi AMK)

Tulevaisuuden johtaminen ja asiakaslähtöinen palveluliiketoiminta, Tradenomi (Ylempi AMK)

Jenny Oinonen, Tanja Sainio

”Muutosta ei voida saavuttaa ilman vahvoja visioita!” Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus vuonna 2035

Vuosi 2021 Sivumäärä 125

Tämän tutkimus- ja kehittämistyön tarkoituksena oli kehittää haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta (access to justice), oikeusturvaa sekä edistää kohderyhmän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Tavoitteena oli luoda tulevaisuuden visio ja askelmerkit haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035. Teoreettinen viitekehys opinnäytetyössä pohjautuu haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin ja oikeuden saatavuuteen Suomessa kohderyhmän näkökulmasta.

Menetelmälliset ratkaisut pohjautuvat tutkimus- ja kehittämistyössä tulevaisuudentutkimukseen. Työ toteutettiin yhteistyössä useiden työelämän kumppanien kanssa, koska visio ja askelmerkit haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseksi haluttiin luoda sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön keinoin. Työelämän kumppanit edustivat päättäjiä, asiantuntijoita sekä kokemusasiantuntijoita yhteiskunnan eri sektoreilta. Tutkimus on laadullinen ja tutkimusmenetelminä käytettiin toimintaympäristön monitorointia, skenaariomenetelmää ja Delfoi-menetelmää. Delfoi-menetelmällä kerätty aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin.

Lopputuloksena syntyi kolme vaihtoehtoista tulevaisuuden skenaariota, joiden pohjalta työelämän yhteistyökumppanit loivat Delfoi-asiantuntijapaneelissa Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision. Panelistit pitivät seuraavia askelmerkkejä edellytyksenä vision toteutumiselle: 1. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen; 2. Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen; 3. Asiakkaiden osallistaminen; 4. Rahoituksen turvaaminen ja 5. Vaikuttamistyö. Vision ja askelmerkkien ytimeksi muodostui sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö, joka nähtiin edellytyksenä oikeudellisten palvelujen sekä juridisen tiedon saavutettavuudelle haavoittuvassa asemassa olevien näkökulmasta. Tulosten mukaan moniammatillinen yhteistyö vaatii toteutuakseen erityisesti avointa dialogia mutta myös, selkeitä rooleja ja vastuunjakoja, eri toimijoiden ja heidän palvelujensa tuntemista, yhteistä tahtotilaa ja yhdessä toimimista. Tulosten pohjalta olisikin hyödyllistä tutkia tarkemmin, miten sektorirajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä voitaisiin käytännössä kehittää oikeuden saatavuuden näkökulmasta.

Tulevaisuudentutkimuksen menetelmät soveltuvat tämän tutkimus- ja kehittämistyön tulosten perusteella yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen myös sosiaalialalla. Delfoi-menetelmä tarjosi työelämän yhteistyökumppaneille käytännön mahdollisuuden osallistua moniammatilliseen ennakoitiprosessiin ja käydä tulevaisuussuuntautunutta keskustelua haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta. Palautteen perusteella Delfoi-menetelmä koettiin mielenkiintoisena kehittämistyön välineenä. Erityisesti visiointi koettiin tärkeäksi kehittämismenetelmäksi, koska se ohjaa aktiivisesti tavoittelemaan parempaa tulevaisuutta huomioiden jatkuvat muutokset ympärillämme. Parhaimmillaan tämä tutkimus- ja kehittämistyö voi innoittaa tulevaisuudentutkimuksen menetelmien hyödyntämiseen työelämässä ja sitä kautta parantaa haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta.

Asiasanat: haavoittuvassa asemassa olevat, oikeuden saatavuus, oikeudet, tulevaisuudentutkimus

Development and Management of Empowering Working Methods in Health Care and Social Services, Master of Social Services

Degree Programme in Futures Studies and Customer-oriented Services, Master of Business Administration

Jenny Oinonen, Tanja Sainio

”Change Cannot Be Accomplished Without Strong Visions!” Vulnerable Groups’ Access to Justice in 2035

Year	2021	Pages	125
------	------	-------	-----

The purpose of this Master’s thesis was to improve vulnerable groups’ access to justice, their legal protection and basic human rights in Finland. The aim of the study was to create a future vision and the next steps of vulnerable groups’ access to justice in 2035. The theoretical framework of this study is based on futures studies, vulnerable groups and access to justice in Finland from the target group’s point of view.

The research methods of this Master’s thesis are based on futures studies. This Master’s thesis was carried out together with multiple working life partners as the aim was to co-create a vision and the next steps of vulnerable groups’ access to justice by means of multi-professional cooperation across sector borders. Working life partners represented decision makers, experts and representatives of vulnerable groups (as experts by experience) from different societal sectors. As the study method is qualitative, the research methods consisted of futures scanning, scenario planning and the Delphi method. The data gathered with the Delphi method was analysed with content analysis.

The end result of this Master’s thesis was three alternative future scenarios based on which the working life partners created Equal rights to fellow human being -vision in a Delphi panel discussion. Working life partners named the following steps as preconditions for the vision: 1. Developing multi-professional work; 2. Improving the access to legal services; 3. Engaging clients; 4. Safeguarding fundings and 5. Advocacy work. Multi-professional cooperation across sector borders was seen as a precondition for vulnerable groups’ access to justice as it forms the heart of the vision and steps. According to the results, multi-professional cooperation demands especially open dialogue but also clear roles and sharing of responsibility, being acquainted with other services, shared will and concrete cooperation. In the future, it would be useful to study more in-depth how multi-professional cooperation could be developed in order to improve access to justice.

According to the results, the methods of futures studies are suitable for solving societal challenges also in the field of social work. The Delphi method offered a possibility to participate in a multi-professional foresight process and to have a future-oriented discussion about vulnerable groups’ access to justice. The participant feedback shows that the Delphi method was seen as an important tool in development work. Visioning in particular was seen as a significant tool in development work because it steers us towards achieving a better future, while acknowledging changes around us. At its best, this Master’s thesis can inspire working life to apply the methods of futures studies thus enhancing vulnerable groups’ access to justice.

Keywords: vulnerable groups, access to justice, rights, futures studies

Sisällys

1	Johdanto	7
1.1	Tutkimus- ja kehittämistyön tarkoitus ja tavoite	8
1.2	Tutkimuskysymykset ja kehittämistehtävä	9
1.3	Tutkimus- ja kehittämistyön rakenne	9
2	Tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohdat.....	10
2.1	Haavoittuvassa asemassa olevat.....	11
2.1.1	Määrittely.....	12
2.1.2	Valtaväestö ja sosiaalinen etäisyys	15
2.1.3	Huono-osaisuuden politiikka	16
2.1.4	Haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen jalkautumalla	16
2.1.5	Esimerkkejä haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä.....	18
2.2	Oikeuden saatavuus Suomessa	23
2.2.1	Määrittely.....	24
2.2.2	Perus- ja ihmisoikeudet	25
2.2.3	Oikeudellisten palvelujen saavutettavuus	27
2.2.4	Oikeudelliset palvelut Suomessa	28
2.2.5	Oikeudet yhteiskunnan vakauttajina	31
2.2.6	Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutuminen.....	32
3	Tulevaisuudentutkimuksen menetelmät	34
3.1	Toimintaympäristön monitorointi	36
3.2	Skenaariomenetelmä	39
3.3	Delfoi-menetelmä.....	40
4	Tutkimus- ja kehittämistyön toteutus	43
4.1	Toimintaympäristön monitorointi PESTEL-jaottelulla	43
4.2	Skenaarioiden luominen tulevaisuustaulukolla	44
4.3	Delfoi-asiantuntijapaneeli verkkoalustalla	46
5	Tutkimuksen tulokset.....	50
5.1	Skenaariot	50
5.1.1	Skenaario 1: Yhteiset oikeudet	51
5.1.2	Skenaario 2: Oikeudet digisovelluksina.....	53
5.1.3	Skenaario 3: Oikeuksien anarkia.....	56
5.2	Visio 2035: <i>Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille</i>	58
5.3	Askelmerkit visioon	65
6	Johtopäätökset	73
6.1	Pohdinta ja tulosten hyödynnettävyys	75
6.2	Luotettavuus ja eettisyys.....	86

Lähteet	90
Kuviot	100
Taulukot	100
Liitteet.....	101

1 Johdanto

Maailmassa arvioidaan elävän noin neljä miljardia ihmistä ilman oikeuden suojaa. Oikeudettomaan tilaan päätyminen tai syntyminen johtuu pääosin köyhyydestä tai yhteiskunnan marginaaleissa elämisestä. (OECD 2016, 2.) Oikeudet ja niiden toteutuminen liittyvät ihmisten arkielämään. Mikäli ihminen ei saa tarvittaessa neuvontaa arjen oikeudellisiin ongelmiin, vaikuttaa se ihmisen hyvinvointiin ja ihmisen kykyyn olla täysivaltainen yhteiskunnan jäsen. On tärkeää ymmärtää arkielämän oikeudellisten pulmien yhteiskunnallinen yhteys ja kehittää oikeuden saatavuutta ja oikeudellisiin palveluihin pääsyä. (World Justice Project 2019, 4.)

Myös Suomessa eriarvoistumiskehitys ajaa ihmisiä oikeudettomaan asemaan, eikä kaikilla ole yhdenvertaista mahdollisuutta hyödyntää olemassa olevia palveluja oikeuksiensa edistämiseksi (VNK 2018, 12-13). Suomi on sitoutunut kunnioittamaan ja turvaamaan ihmisoikeuksia allekirjoittamalla kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja sitomalla perusoikeudet perustuslakiin. Suomessa oikeuksia ja niiden toteuttamista määritellään muun muassa hallitusohjelmissa, erilaisissa valtion toimintaohjelmissa ja strategioissa ja sosiaalihuoltolaissa. On tärkeää muistaa, että oikeusturva on perusoikeus ja se rakentaa pohjan yhdenvertaiselle yhteiskunnalle, hyvinvoinnille sekä kansantalouden kilpailukyvyille (OM 2014a, 11).

Haavoittuvassa asemassa olevat mainitaan lähes kaikissa oikeuksia koskevissa säädöksissä ryhmänä, jonka pääsyä oikeudellisten palvelujen piiriin on vahvistettava. Haavoittuvassa asemassa olevilla viitataan ihmisiin, jotka kokevat köyhyyttä, eriarvoisuutta, yksinäisyyttä ja irrallisuutta yhteiskunnasta. Niin työttömyys, matala sosioekonominen asema, dramaattiset elämänmuutokset kuin ylisukupolviset kierteet voivat ajaa ihmisen haavoittuvaan asemaan. (Hallitusohjelma 2019.) Haavoittuvassa ryhmien oikeuksien toteutumisesta on tärkeää vahvistaa, koska haavoittuvassa asemassa olevat eivät usein tunnista heille kuuluvia oikeuksia, eivätkä luota oikeusjärjestelmään tai viranomaisiin (OECD 2016, 7).

Tutkimusten mukaan haavoittuvassa asemassa olevat kohtaavat oikeudenloukkauksia valtaväestöä enemmän ja kärsivät eniten oikeudellisiin palveluihin pääsyn esteistä. Oikeudelliset ongelmat kasautuvat usein samoille ihmisille, lisäten myös sosiaalisia ja terveysongelmia. (OECD 2016, 2-6.) Pääsyä oikeudellisten palvelujen piiriin voidaan vahvistaa parantamalla oikeuden saatavuutta (access to justice). Oikeuden saatavuudella tarkoitetaan pääsyä oikeudellisten palvelujen ja tiedon piiriin sekä kykyä hyödyntää näitä palveluja ja tietoa. (Poikonen 2017, 125). Oikeudellisiin palveluihin pääsyllä voidaan ennaltaehkäistä myös syrjäytymiskehitystä (Currie 2009, 35-38).

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutuminen ja kehittäminen vaativat Suomessakin uudenlaisia ratkaisuja ja yhteistyötä. Tämän tutkimus- ja kehittämistyön tarkoituksena on edistää haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta, oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista tulevaisuusnäkökulmasta. Tulevaisuutta ei voi ennustaa, eikä siitä voida varmuudella tietää, mutta erilaisten vaihtoehtojen, mahdollisuuksien ja haasteiden ennakointi on mahdollista ja suotavaa (Kamppinen, Malaska & Kuusi 2003, 21). Ennakoimalla voidaan selvittää, millaisilla päätöksillä ja toimenpiteillä toivottuihin tulevaisuuden skenaarioihin on mahdollista pyrkiä nykyisyydestä käsin. (Kamppinen ym. 2003, 25; Mannermaa 1999, 20-21). Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittäminen edellyttää poliittista tahtotilaa, mutta ratkaisut kohderyhmän oikeusturvan parantamiseksi tulisi olla ihmisoikeusperustaisia politisoinnin sijaan.

Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä tutkimusaihetta lähestytään sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Kehittämistehtävä on toteutettu yhdessä työelämän asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden kanssa. Lisäksi sosionomi YAMK ja tradenomi YAMK -opintolinjojen näkemykset on yhdistetty tässä tutkimus- ja kehittämistyössä toisiaan täydentäväksi kokonaisuudeksi. Sosiaalialan puolelta nousevaan tutkimushaasteeseen haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta pyritään vastaamaan tulevaisuudentutkimuksen viitekehyksellä, joka on osa liiketalouden alan opintoja. Toteuttamalla opintolinjojen välistä yhteistyötä haluamme tehdä näkyväksi tutkimus- ja kehittämistyön toteuttamistapojen mahdollisuuksia yli totuttujen rajojen ja lisätä sektorirajat ylittävää moniammatillista dialogia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseksi.

1.1 Tutkimus- ja kehittämistyön tarkoitus ja tavoite

Tutkimus- ja kehittämistyön tarkoituksena on kehittää haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuden saatavuutta, oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Kainulaisen (2019) mukaan haavoittuvassa asemassa oleville ei ole tarjolla jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa Suomessa, eikä kohderyhmän suojelun- ja tuen tarvetta ole tunnistettu riittävästi. Tilanne ei ole muuttunut merkittävästi 2020-luvulle siirryttäessä. On tärkeää kehittää haavoittuvassa asemassa olevien yhdenvertaista oikeuden saatavuutta, joka voi parhaimmassa tapauksessa ennaltaehkäistä haavoittuvassa asemassa olevien joutumista rikosten uhreiksi ja tukea oikeudenloukkauksia kokeneita henkilöitä.

Tutkimus- ja kehittämistyön tavoitteena on luoda tulevaisuuden visio ja askelmerkit haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä hyödyntäen voidaan tulevaisuutta rakentaa kestävämpään suuntaan. Visiolla voidaan kuvata toivottua tulevaisuuden tilaa, jossa

haavoittuvassa asemassa olevilla on yhdenvertainen pääsy oikeudellisiin palveluihin ja juridisen tiedon äärelle. Askelmerkkien avulla on mahdollista esittää toivotunlaisen kehityskulun edellyttämiä toimia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseksi.

1.2 Tutkimuskysymykset ja kehittämistehtävä

Tutkimuskysymysten avulla pyritään selvittämään, miltä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus ja toivotunlainen tulevaisuus näyttäisivät 15 vuoden aikajänteellä. Lisäksi tutkimuskysymyksillä haetaan vastausta siihen, millaisilla askelmerkeillä päästäisiin tulevaisuuteen, jossa haavoittuvassa asemassa olevien pääsy oikeudellisiin palveluihin ja juridisen tiedon äärelle toteutuisi.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miltä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttää vaihtoehtoisten tulevaisuuden skenaarioiden näkökulmasta vuonna 2035?
2. Millainen on tulevaisuuden visio vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta ja minkälaisilla askelmerkeillä siihen päästään?

Tämän tutkimus- ja kehittämistyön kehittämistehtävänä on tulevaisuudentutkimuksen keinoin luoda tulevaisuuden näkymiä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämiseksi yhdessä työelämän kanssa.

1.3 Tutkimus- ja kehittämistyön rakenne

Tutkimus- ja kehittämistyön johdanto -luvussa esitellään työn tarkoitus, tavoite, tutkimuskysymykset, kehittämistehtävä ja rakenne. Luvussa kaksi kuvataan tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohdat eli tutkimuksen tietoperusta. Tietoperustassa syvennyttään käsittelemään haavoittuvassa asemassa olevia ja oikeuden saatavuuden tilannetta Suomessa. Luvussa kolme esitellään menetelmävalinnat, jotka perustuvat tulevaisuudentutkimuksen viitekehykseen. Luvussa neljä kuvataan tutkimus- ja kehittämistehtävän toteuttamisen prosessi, joka käynnistyy skenaario- ja tulevaisuustaulukkomenetelmiä hyödyntäen ja jatkuu Delfoi-asiantuntijapaneelin toteutuksella. Tutkimus- ja kehittämistyön tuloksia analysoidaan luvussa viisi, jossa esitellään kolme vaihtoehtoista tulevaisuuden skenaariota, asiantuntijoiden luoma visio haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta ja askelmerkit vision toteuttamiseksi. Luvussa kuusi esitellään tutkimus- ja kehittämistyön johtopäätökset, pohditaan tulosten hyödynnettävyyttä ja jatkotutkimusideoita sekä tarkastellaan tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä.

2 Tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohdat

Tutkimus- ja kehittämistyön aiheen ollessa haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuus, kuvaamme tässä luvussa haavoittuvassa asemassa olevia sekä oikeuden saatavuutta Suomessa.

Tutkimusten mukaan haavoittuvassa asemassa oleviin kohdistuu valtaväestöä enemmän oikeudenloukkauksia ja he kärsivät eniten oikeudellisiin palveluihin pääsyn esteistä. Laillisten ongelmien huomiotta jättäminen lisää myös sosiaalisia ja terveysongelmia. (OECD 2016, 2-6.) Tavoitteet suojella haavoittuvassa asemassa olevia ja heidän oikeuksiaan sekä kehittää palvelujärjestelmää vaativat uudenlaisia ratkaisuja ja yhteistyötä. Suomessa huono-osaisten elämää tutkinut Saari (2015, 15) tuo esille, että pelkkä elintason nostaminen ei riitä ratkaisemaan marginaalissa elävien tilannetta vaan ratkaisuksi tarvitaan koko väestölle tarjottavien palvelujen ohella haavoittuvassa asemassa oleville suunnattujen erityispalvelujen kehittämistä. Tällaisia palveluja voivat olla muun muassa jalkautuvat ja matalan kynnyksen palvelut, joita toteutetaan moniammatillisuuden keinoin.

Sosiaalialan ammattilaisina olemme työssämme huomanneet haavoittuvassa asemassa olevien oikeudettoman aseman ja haluamme kehittää tämän tutkimus- ja kehittämistyön avulla haavoittuvien ryhmien oikeuden saatavuutta yhdessä työelämän kanssa. Valtioneuvoston eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportissa (VNK 2018, 55) suositellaan haavoittuvassa asemassa olevien tilanteen parantamiseksi sektorirajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä. Moniammatillisuutta toteutetaan tutkimus- ja kehittämistyössä usealla tasolla. Opintolinjojen välinen yhteistyö hyödyttää myös tulevaisuuden työelämää, jossa eri ammattilaisten yhteistyö korostuu yhteiskehittämisen näkökulmasta. Tästä esimerkkinä on mm. EU-tasolla käynnissä oleva Social change lab -hanke, jossa korkeakouluopiskelijat voivat monialaisen oppimisen ja yhteistyön kautta ratkoa monimutkaisia sosiaalisia ongelmia yhdessä työelämän toimijoiden kanssa (COST 2020).

Lisäksi osallistuminen tutkimus- ja kehittämistyön Delfoi-asiantuntijapaneeliin tarjoaa osallistujille käytännön mahdollisuuden olla mukana tulevaisuudentutkimuksen viitekehykseen perustuvassa sektorirajat ylittävässä moniammatillisessa yhteistyössä. Moniammatillisen yhteistyön edut on tunnistettu käytännössä niin asiakkaiden, työntekijöiden kuin organisaatioidenkin näkökulmista. Yhtenä merkittävänä etuna voidaan pitää kustannusten pienenemistä, kun organisaatio tuottaa palveluja moniammatillisesti. Asiakkaat puolestaan saavat kokonaisvaltaisempaa palvelua yhden luokun -periaatteella ja heidän tilannettaan on mahdollista arvioida ja edistää moniammatillisesti. Työntekijöiden näkökulmasta moniammatillinen yhteistyö lisää työntekijöiden keskinäistä tukea, ammatillisen vastuun jakamista ja toisilta oppimista. Näiden tekijöiden on todettu tukevan työntekijöiden

jaksamista haastavissa työtilanteissa. (Petri 2010, 78-79; Tzenalis & Sotiriadou 2010, 52; Oinonen 2019, 39-41.)

Alkuperäinen innoitus tutkimus- ja kehittämistyöhön on tullut Tanskassa toimivasta Gadejuristen -työstä ja Norjassa toimivasta Gatejuristen -työstä. Näissä työmuodoissa oikeudellinen neuvonta on jalkautettu haavoittuvassa asemassa oleville ihmisryhmille kaduille ja muihin kohderyhmän luonnollisiin ympäristöihin. Työ tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, jotka eivät muuten pystyisi hyödyntämään oikeudellista neuvontaa. Näihin ihmisryhmiin voivat kuulua esimerkiksi päihteitä käyttävät henkilöt, mielenterveyskuntoutujat, asunnottomat, maahanmuuttajat, paperittomat, syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja seksityötä tekevät henkilöt. Matalan kynnyksen oikeudellisen neuvonnan keinoin voidaan kohderyhmää tiedottaa heidän oikeuksistaan, torjua kohderyhmän leimaantumista ja syrjäytymistä, osallistaa kohderyhmää omien oikeuksiensa ajamiseen sekä vahvistaa kohderyhmän autonomiaa, itsetuntoa ja oma-aloitteisuutta. (Gadejuristens vedtægter, 2018.)

Talentian (2017, 22-23) sosiaalialan ammattihenkilön eettisissä ohjeissa kiteytetään tämän kehittämistyön eettiset lähtökohdat, joihin myös me ammattilaisina olemme sitoutuneet.

“Sosiaalialan ammattihenkilön velvollisuus on saattaa työantajan, poliittisten päättäjien ja yhteiskunnan tietoon sellaiset epäkohdat, jotka ovat haitallisia ihmisten turvallisuudelle ja hyvinvoinnille...Tarkoituksena on turvata kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien asiakkaiden huolenpito ja hyvinvointi... Sosiaalialan ammattihenkilön tulee vastata niihin haasteisiin, jotka ovat seurausta yhteiskunnan syrjivistä rakenteista. Hänen on tuettava heikommassa asemassa olevien oikeuksia siten, että asiakkaiden leimaantuminen ja huono-osaisuus vähenevät. Lisäksi hänen on vahvistettava asiakkaan oikeuksien toteutumista ja toimittava asiakkaan puolestapuhujana.”

Koemme opinnoissa ja työelämässä kertyneen ammatillisen tietotaidon ja kokemuksen pohjalta, että meillä on velvollisuus edistää haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta niin yhteiskunnallisella kuin ruohojuuritasollakin.

2.1 Haavoittuvassa asemassa olevat

Haavoittuvassa asemassa olevilla ihmisryhmillä viitataan ihmisiin, jotka kokevat köyhyyttä, eriarvoisuutta, yksinäisyyttä ja irrallisuutta yhteiskunnasta. Niin työttömyys, matala sosioekonominen asema, dramaattiset elämänmuutokset kuin ylisukupolviset kierteet voivat ajaa ihmisen haavoittuvaan asemaan. Haavoittuvuus on hyvinvoinnin kapenemista ja osattomuutta. 2000-luvun hallitukset ovat pyrkineet vaikuttamaan eriarvoistumiskehitykseen, jonka nähdään olevan yksi juurisyistä haavoittuvan aseman syntymiselle. Haavoittuvuus voidaankin nähdä myös rakenteellisena haasteena, johon voidaan etsiä ratkaisuja poliittisin

keinoin. Myös valtaväestön suhtautuminen haavoittuvassa asemassa oleviin on ratkaisevaa, jotta osallisuus olisi todellinen vaihtoehto haavoittuvuutta kokeville henkilöille.

2.1.1 Määrittely

Kun puhutaan haavoittuvassa asemassa olevista, puhutaan usein myös syrjäytyneistä, marginaalissa elävistä, huono-osaisista ja jopa köyhistä. Tässä tutkimuksessa syrjäytyminen, marginaalisuus, huono-osaisuus ja köyhyys nähdään haavoittuvuutta lisäävinä tekijöinä. Haavoittuva asema on siis ikään kuin yläkäsite, jonka alle mahtuu paljon erilaisia sosiaalisia, fyysisiä ja psyykkisiä tekijöitä, jotka saattavat asettaa yksilön haavoittuvaan asemaan. Haavoittuvaa asemaa tarkastellaan aina suhteessa johonkin, tässä tutkimus- ja kehittämistyössä suhteessa valtaväestöön. Näin on mahdollista tehdä vertailuja valtaväestön ja haavoittuvassa asemassa olevien hyvinvoinnin välillä sekä osoittaa haavoittuvuuden seurannaisvaikutukset yksilöille ja yhteisöille.

Haavoittuva asema voi pohjautua rakenteelliseen eriarvoisuuteen tai haavoittaviin elämäntapahtumiin. Rakenteellinen haavoittuvuus syntyy vääristyneistä valta-asetelmista kuten hallinnollisesti määritellystä oikeusasemasta tai riippuvuussuhteista. Tällaisissa tilanteissa haavoittuvassa asemassa olevat ovat alisteisessa asemassa suhteessa valtaväestöön. (Luomanen & Nikander 2017, 288.) Ruotsalaisen (2005, 42) mukaan syrjäytymisellä ja syrjäyttämällä on ero: syrjäyttäminen on rakenteista johtuvaa eikä yksilön vastuulla olevaa. Tämän vuoksi syrjäytymisen ehkäisemiseksi pitäisi keskittyä rakenteiden muuttamiseen. Haavoittavia elämäntapahtumia voivat puolestaan olla esimerkiksi onnettomuudet, sairastuminen ja väkivallan tai rikoksen uhriksi joutuminen. (Luomanen & Nikander 2017, 288.)

Haavoittuvaan asemaan voi päätyä siis kuka tahansa, mutta haavoittuvimmassa asemassa ovat kuitenkin ihmiset, joiden elämässä on useita haavoittuvuudelle altistavia tekijöitä samanaikaisesti läsnä. Esimerkiksi Pakolaisneuvonta ry:n (2017, 11) tekemässä tutkimuksessa turvapaikanhakijoilla oli useita päällekkäisiä haavoittuvuustekijöitä, kuten luku- ja kirjoitustaidottomuutta, haasteita fyysisen ja psyykkisen terveyden kanssa, aiempia traumakokemuksia ja osa oli joutunut rikoksen uhreiksi. Muita haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä Suomessa ovat muun muassa pitkäaikaistyöttömät, mielenterveys- ja päihdeongelmista kärsivät, koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jääneet nuoret, asunnottomat, yksinhuoltajat, kehitysvammaiset ja rikoksilla oireilevat henkilöt (STM 2001, 13-15).

Käytännössä haavoittuvassa asemassa eläminen tarkoittaa hyvinvoinnin kapenemista. Sosiologi Allardt (1976, 15-17) jakaa hyvinvoinnin kolmeen ulottuvuuteen (engl. having, loving, being). Ensimmäinen ulottuvuus on elintaso määrittelevät materiaaliset tarpeet (having) eli koulutus, työ, terveys, talous ja asuminen. Toinen ulottuvuus on yhteys toisiin ihmisiin

(loving), jolla tarkoitetaan yhteyttä elämänlaatua määritteleviin yhteisöihin kuten perheeseen, ystäviin ja muihin yksilölle merkittäviin yhteisöihin. Kolmas ulottuvuus on itsensä toteuttaminen (being), jolla tarkoitetaan erilaisia toimia, joiden kautta yksilö voi kokea osallisuutta yhteiskuntaan kuten työelämään, politiikkaan tai harrastustoimintaan osallistuminen. Näiden hyvinvoinnin ulottuvuuksien toteutuessa ihminen voi kokea sosiaalista, psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia, koska ne heijastelevat ihmisen perustarpeita. Haavoittuvassa asemassa oleva voi kokea vajetta kaikilla kolmella hyvinvoinnin tasolla esimerkiksi köyhyyden, yksinäisyyden ja syrjäytyneisyyden vuoksi.

Köyhyys, vaikeat elinolot, ylisukupolvinen huono-osaisuus, matala koulutustaso ja työttömyys lisäävät syrjäytymisriskiä ja eriarvoistumista, ja tällä kaikella on yhteys yksilöiden hyvinvointiin sekä kansantalouteen. Köyhyys- ja syrjäytymisriski koskettavat yhä laajempaa joukkoa ihmisiä. (Hallitusohjelma 2019.) Euroopassa on meneillään Eurooppa 2020-strategia, jonka tavoitteena on vähentää Euroopassa köyhyysuhan alla elävien määrää 20 miljoonalla henkilöllä (European Commission 2010, 3). Elinolotilaston (SVT 2019) mukaan köyhyys- tai syrjäytymisriskissä oli vuonna 2018 15,8 prosenttia koko kotitalousväestöstä eli 856 000 suomalaista. Köyhyys- ja syrjäytymisriski määritellään kolmen riskin kautta, joita ovat suhteellinen pienituloisuus, vajaatyöllisyys ja vakavan aineellisen puutteen kokeminen. Kun yksi näistä riskeistä toteutuu, määritellään ihminen köyhyys- ja syrjäytymisuhan alla olevaksi. Riskit voivat toteutua myös samanaikaisesti. (SVT 2019.)

Myös yksinäisyys voi olla suuri yksittäinen tekijä haavoittuvan aseman syntymisessä. Argumenta-hankkeessa vuosina 2015-2017 kerätty tieto suomalaisten yksinäisyydestä todentaa yksinäisyyden eriarvoistavan ihmisiä (Saari 2016, 38). Kerätyn datan mukaan joka kolmas köyhistä on kokenut olevansa myös yksinäinen viimeisen kuukauden aikana, kun valtaväestöstä yksinäisyyttä on kokenut joka kymmenes henkilö. Näyttäisi siltä, että yksinäisyys ei siis ole kenen tahansa ongelma, vaan se kasautuu jo valmiiksi huono-osaisille ihmisille ja on täten rakenteellinen pulma (Saari 2016, 313). Huomionarvoista yksinäisyyden kokemuksessa on sen yhteys sosiaalisiin verkostoihin ja sitä kautta osallisuuteen. Yksinäiset saavat vähemmän sosiaalista tukea ja osallistuvat vähemmän yhteisönsä toimintaan (Saari 2016, 303). Yksinäiset jäävät myös paitsi sosiaalisissa verkostoissa liikkuvasta tiedosta, mikä on huolestuttavaa, koska sosiaalisten verkostojen kautta leviää uutta tietoa terveys- ja hyvinvointikäyttäytymiseen liittyen (Alitorppa-Niitamo, Söderling & Fågel 2005, 38-46).

Vaikka Suomi pärjääkin hyvin monella mittarilla kansainvälisissä vertailututkimuksissa, ovat tuloerot kasvaneet Suomessa viime vuosina (OECD 2020; VM 2020). Valtiovarainministeriön (VM 2020, 46) kasvu- ja työllisyysstrategian mukaan Suomessa kaikkien tuloluokkien tulot ovat kasvaneet suhteellisesti saman verran, mikä tarkoittaa absoluuttisen köyhyyden vähentymistä mutta absoluuttisten tuloerojen kasvua. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Suomen väestörakenne on muuttunut ja keskiluokka on vaurastunut. Toisen maailmansodan jälkeen

valtaosa suomalaisista oli köyhiä ja Suomen väestörakennetta kuvattiinkin pyramidiksi, jonka alaosan köyhä enemmistö muodosti. Nykyisin sosioekonominen väestörakenne Suomessa on enemmänkin kärjellään seisova salmiakkikuvio, jonka yläosan muodostavat hyväosaiset, keskikohdan hyvin toimeen tuleva keskiluokka ja alaosan huono-osaiset. Tämä kuvaa suomalaisen yhteiskunnan eriarvoistumiskehitystä. Köyhiä ja haavoittuvassa asemassa olevia on aiempaa vähemmän, mutta heidän hyvinvointinsa eroaa aiempaa enemmän hyväosaisten hyvinvoinnista. (Saari 2015, 64-65.)

Suhteellisia tuloeroja voidaan kuvata Gini-kertoimella. Mitä suurempi Gini-kertoimen arvo on, sitä suuremmat ovat tuloerot kyseisessä maassa. Tulonjakotilaston mukaan Suomen Gini-kerroin oli 28,1 vuonna 2018. Gini-kerroin oli siis 0,4 prosenttia suurempi, kuin vuonna 2017 ja 5,9 prosenttia suurempi kuin vuonna 1995. (SVT 2018.) Myös pääsy suomalaisille työmarkkinoille on heikentynyt kansainvälisessä vertailussa (Hellmann, Schmidt & Heller 2019, 157). Tuloerojen kasvu ja työmarkkinoille pääsyn vaikeutuminen ovat rakenteellisia tekijöitä, jotka lisäävät ihmisten eriarvoisuutta ja haavoittuvuutta.

Sosiologi Therborn (2014, 17-23) puhuu elämänehtojen eriarvoisuudesta. Hänen mukaansa väestöryhmät ovat eriarvoisessa asemassa esimerkiksi terveyden suhteen. Tätä hän perustelee köyhien alhaisemmalla syntymäpainolla, sairastelevuudella ja varhaisemmalla kuolleisuudella valtaväestöön verrattuna. Köyhyyteen ja huono-osaisuuteen liittyy myös stigmaa ja häpeää, joka eriarvoistaa ihmisiä sosiaalisesta näkökulmasta. Suomessa esimerkiksi ruoka-apua saavista henkilöistä 32 prosenttia pitää elintasoaan hyvänä, kun valtaväestöstä 83 prosenttia kokee elintasonsa hyväksi (Ohisalo & Saari 2014, 68).

Sisäministeriön Kansallisessa riskiarvioissa (SM 2019, 15) tuodaan esiin myös eriarvoistumisen ja yhteiskunnallisen turvallisuuden väliset yhteydet. Riskiarvion mukaan taloudellisen polarisaation jatkuessa alueet ja väestöryhmät eriarvoistuvat, mikä haastaa myös yhteiskunnallista turvallisuutta. Syrjäytyminen ja eriarvoisuus ovat juurisyytä rikollisuuden ja rikoksen uhriksi joutumisen taustalla. Myös haavoittuvassa asemassa elävien luottamus kanssaihmiä ja viranomaisia kohtaan horjuu valtaväestöä enemmän. Esimerkiksi Ohisalon ja Saaren (2014, 80) tutkimuksessa ruoka-apua saavista henkilöistä 47 prosenttia luotti muihin ihmisiin, kun valtaväestössä vastaava luku oli 64 prosenttia. Ruoka-apua saavista 53 prosenttia luotti viranomaisiin, kun valtaväestöstä luottamusta koki 79 prosenttia.

Eriarvoistumiskehitykseen liittyviä haasteita ei siis voida ratkaista kohdentamalla toimia vain syrjäytyneisiin ihmisryhmiin, vaan ratkaisuja on etsittävä myös yhteiskunnallisia rakenteita kehittämällä.

On tärkeää muistaa että, köyhät eivät kuitenkaan ole aina syrjäytyneitä, vaikkakin suuri osa syrjäytyneistä on köyhiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että köyhyydellä viitataan yleisimmin taloudelliseen vajeeseen, kun taas syrjäytymisellä sosiaalisten suhteiden ja osallisuuden

vajeisiin. (Hiilamo 2011, 56.) Ihminen voi siis olla köyhä taloudellisesti, mutta rikas sosiaalisesti. Toisaalta sosiaalinen pääoma ei aina riitä paikkaamaan taloudellisen pääoman puutetta. Haavoittuvista ihmisryhmistä puhuttaessa onkin hyvä huomata, etteivät nämä ryhmät ole heterogeenisiä tai kategorisesti köyhiä tai syrjäytyneitä. Pahimmillaan holhoava ajattelu estää haavoittuvassa asemassa olevia toimimasta itsenäisinä toimijoina (Luomanen & Nikander 2017, 292).

Itsemääräämisoikeuden, toimijuuden ja dialogisuuden vahvistuminen voivat parhaimmillaan auttaa ihmistä siirtymään marginaalista yhteiskunnan näkyväksi osaksi ja toimijaksi. Dialogisuuden avulla yksilö voidaan saada näkemään oma kiinnittyneisyytensä rakenteisiin ja tätä kautta yksilö voi voimaantua muuttamaan epäoikeudenmukaisia rakenteita (Freire 2016, 193). Pelkkien taloudellisten resurssien lisääminen ei takaa hyvinvointia. Senin (2009, 237-238) mukaan kyse on enemmänkin siitä, kuinka yksilö pystyy elämänhallinnan ja toimintakyvyn avulla muuttamaan käytössä olevat resurssit toiminnaksi. Elämänhallintataitoja ja toimintakykyä tukemalla yksilöt voivat siis vaikuttaa omilla toimillaan ja päätöksillään elämänsä kulkuun. Tällöin myös itsemääräämisoikeus toteutuu. Huono-osaisuudessa on usein kyse siitä, että yksilö joutuu kärsimään vaikeissa tilanteissa tehtyjen valintojen negatiivisista seurauksista (Saari 2015, 207).

2.1.2 Valtaväestö ja sosiaalinen etäisyys

Suurimmalla osalla suomalaisesta valtaväestöstä ei ole kokemusta tai tietoa köyhyydestä ja huono-osaisuudesta, koska useimmat suomalaiset voivat hyvin. Köyhyyttä kokeneista 60 prosenttia välittää köyhien hyvinvoinnista, mutta köyhyyttä kokemattomista vain 40 prosenttia välittää köyhistä. (Saari 2015, 99.) Tämän sosiaalisen etäisyyden vuoksi hyväosaiset kokevat huono-osaiset muukalaisiksi, joista ei välitetä. Hyväosaisten suomalaisten prioriteettina ei ole sosioekonomisen uudelleenjaon edistäminen. Itseasiassa valintatilanteissa useat suomalaiset eivät suosi sosiaaliturvan vahvistamista vaan pikemminkin valitsevat tuloverojen kevennyksiä. (Saari 2015, 211-215.)

Ristiriitaisesti kyllä, suomalaiset ovat kuitenkin huolissaan tuloerojen kasvusta ja yhteiskunnan jakautumisesta. Kansalaisturvallisuutta tutkittaessa suomalaiset pitävät todennäköisimpänä uhkana sään ääri-ilmiöiden aiheuttamia ongelmia (41 prosenttia), mutta toiseksi suurimpana uhkana pidetään väestöryhmien välisten jännitteiden kasvua (40 prosenttia) (Laurikainen & Nikkanen 2019, 36). Millenniaali-tutkimuksesta (Deloitte 2020) selviää, että millenniaalit uskovat yhteiskunnan jakautuvan tulevaisuudessa taloudellisista syistä. Samassa tutkimuksessa millenniaalien usko talouden parantumiseen oli pudonnut 58 prosentista 7 prosenttiin.

2.1.3 Huono-osaisuuden politiikka

Jotta huono-osaisuudelle, haavoittuvuudelle, marginaalisuudelle ja syrjäytymiselle voitaisiin tehdä jotain, on ilmiöt Helneen (1998, 233) mukaan nostettava marginaalista ja erityisyydestä yhteiskuntaa laajemmin koskettaviksi ongelmiksi. Tähän tarvitaan aktiivisia ihmisiä, jotka tuovat ilmiöt marginaalista yhteiskunnalliseen keskusteluun ja mahdollistavat uuden perspektiivin syntymisen ratkaisujen kehittämiseksi. Kasvua ja työllisyyttä korostavat mallit tuottavat hyvinvointia heikommassa asemassa oleville 3-5 vuoden viiveellä, jolloin hyvinvointi ei useimmiten ehdi levitä hyväosaisilta eteenpäin. Käytännössä talouden sykleissä on 3-5 vuoden kuluessa näkyvissä jo uusi taantumavaihe, joka vaikuttaa poliittisiin päätöksiin taloudellisesta uudelleenjaosta ja sääntelystä. Näin haavoittuvassa asemassa olevien ahdinko syvenee ja hyväosaisten tilanne parantuu entisestään, koska talouskasvusta koitua hyvinvointi harvoin ehtii päättämään sitä kipeimmin tarvitseville. (Saari 2015, 222.)

Palvelujärjestelmän kehittämistä on ehdotettu yhdeksi tavaksi vähentää eriarvoisuutta ja haavoittuvuutta sekä lisätä hyvinvointia. Nykyistä palvelujärjestelmää kuvataan hajanaiseksi ja asiakkaille vaikeasti hahmotettavaksi (Hallitusohjelma 2019). Hyvin toimiva, humaani ja holistinen palvelujärjestelmä puolestaan mahdollistaisi asiakkaiden ja heitä palvelevien ammattilaisten kunnioittavan kohtaamisen, joka puolestaan tukee uusien identiteettien muodostumista (Saari 2015, 253). Uudet, itsenäiseen toimijuuteen ja arvostukseen pohjautuvat identiteetit parantavat haavoittuvassa asemassa olevien toimintakykyä ja osallisuutta yhteiskunnassa.

Nykyisessä hallitusohjelmassa (2019) esitetään ratkaisuksi hyvinvoinnin edistämiseen ja eriarvoisuuden vähentämiseen juuri palvelujärjestelmän kehittämistä. Keskeisinä toimina nähdään muun muassa aikuissosiaalityön kohdentaminen riskiryhmille, sote-järjestöjen toiminnan edellytysten vahvistamista ja sote-ammattilaisten tietoisuuden lisäämistä vähemmistöjen erityistarpeista ja kohtaamisesta. Lisäksi hallitusohjelmassa korostetaan elintason kehittämistä ja tasaisempaa tulonjakoa ratkaisuna eriarvoistumiskehitykseen. Huomioon tulisi myös ottaa huono-osaisuuden riskitekijät sekä ylisukupolvisuus.

2.1.4 Haavoittuvassa asemassa olevien tavoittaminen jalkautumalla

Jalkautuvalla työllä tarkoitetaan perinteisesti sosiaali- ja terveysalan palvelujen viemistä toimistoista sinne, missä asiakkaat viettävät arjessa aikaansa. Tällaisia ympäristöjä voivat olla julkiset paikat ja yksityiset tilat. Marginaaliryhmät ovat haavoittuvan asemansa vuoksi useimmiten jalkautuvan työn kohderyhmää, mutta työtä voidaan suunnata myös valtaväestölle. Jalkautuvan työn ideologiaan kuuluvat matalan kynnyksen, ennaltaehkäisyn ja haittojen vähentämisen periaatteet. Nämä periaatteet haastavat perinteisen auttamistyön näkemyksiä korostamalla asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Jalkautuvalle työlle läheisiä käsitteitä ovat myös etsivä työ ja löytävä työ. Jalkautuvalle työtöteelle on tyypillistä

asiakkaan ympäristön ja tilan kunnioittaminen, asiakkaiden kuunteleminen ja kuuleminen sekä yksilön kohtaaminen kokonaisvaltaisesti. Käytännössä työntekijä ei siis määrittele asiakkaiden tarpeita tai aseta ehtoja palvelujen saamiseksi. (Mikkonen 2007, 27-45.)

Keskeisinä tavoitteina jalkautuvassa työssä ovat marginaalissa elävien tavoittaminen, palvelujen näkyväksi tekeminen, tiedon jakaminen, osallisuuden lisääminen ja yleisen turvallisuuden parantaminen. Marginaalissa elävien tavoittaminen on perusteltua kahdesta syystä: palvelut eivät tavoita kohderyhmää eivätkä kohtaa heidän tarpeitaan (Mikkonen 2007, 25). Palvelujen ulkopuolelle jääminen voi pahimmassa tapauksessa vaikuttaa negatiivisesti yhteiskunnan eriarvoistumiskehitykseen ja inhimilliseen hyvinvointiin. Jalkautuvan työn päätavoitteena onkin luoda ja uudelleen rakentaa yhteyksiä marginaalissa eläviin sekä tarjota heille mahdollisuuksia tukeen. (Mikkonen 2007, 12.) Myös Havu, Kovanen, Lehtonen ja Uusitalo (2017, 10) korostavat jalkautuvan työn viemistä sinne, mihin palvelujärjestelmä ei yllä ja missä ei ole tapana puhua oikeuksista. Käytännössä tämä tarkoittaa jalkautumista mm. kaduille, kirjastoihin, päiväkeskuksiin, baareihin, bordelleihin, koteihin, tapahtumiin, ostoskeskuksiin ja Internettiin (Mikkonen 2007, 27).

Mikkosen (2007, 47) mukaan jalkautuvassa työssä on erityisen tärkeää viestiä kohderyhmälle olemassa olevista palveluista, jakaa ennaltaehkäisevää terveystietoa ja tiedottaa lainsäädännöstä ja ihmisoikeuksista. Havun ym. (2017, 18) mukaan tiedon välittäminen ja dialoginen mahdollistaminen ovat jalkautuvan työn keskiössä. Itsemääräämisoikeuden toteutumiseksi asiakkaan on saatava paikkaansa pitävää tietoa mahdollisuuksistaan ja seurauksista, joita eri vaihtoehdoilla on. Vain täten asiakas pystyy tekemään itseään koskevia informoituja päätöksiä. Jalkautuvan työn tekeminen vaatii siis tekijältään hyvää tietotasoa palvelujärjestelmästä ja valmiutta jakaa tietoa sosiaalisista, juridisista ja psykologisista asioista tässä ja nyt (Mikkonen 2007, 27).

Jalkautuvassa työssä matalan kynnyksen ja haittojen vähentämisen periaatteet ovat välttämättömiä, koska marginaalissa elävät eivät aina pysty hakemaan tarvitsemiaan palveluita oma-aloitteisesti palvelujärjestelmästä. Mikkosen (2007, 12) mukaan palvelujärjestelmä saattaa vaikuttaa uhkaavalta marginaalissa elävien kokemusmaailmasta käsin. Männistön (2012, 128-130) mukaan palvelut itsessään eivät ole ongelma, vaan niihin hakeutuminen. Marginaalissa elävien kokemukset palveluihin hakeutumisesta ovat usein negatiivisia, koska asiakkaalle voi olla haastavaa hahmottaa ja kuvata kokonaistilannettaan sekä toimia oikeaoppisesti palvelujärjestelmässä. Tällaiset kokemukset synnyttävät poiskäännyttämisen ja -sulkemisen kokemuksia, jotka estävät jatkossa palveluihin hakeutumista.

Yhteistyö on perusedellytys jalkautuvan työn onnistumiselle. Yhteistyön merkityksellisyyttä korostetaan useissa jalkautuvan työn hankkeissa ja projekteissa. Esimerkiksi etsivän

nuorisotyön hankkeissa yhteistyötä kuvataan elintärkeäksi, koska se on ainoa tapa viedä palvelut asiakkaiden luokse (Chery 2020; Kalliomaa 2016, 9). Jalkautuvassa rikosuhri-hankkeessa puolestaan yhteistyön koettiin monistavan osaamista, kun asiantuntijuutta ja vastuuta voitiin jakaa yhteistyökumppaneiden kesken. Asiakkaan näkökulmasta palvelut ja asiantuntijuus ovat asiakkaan käytössä keskitetysti. Jalkautuvassa työssä välitetään asiakkaille myös paljon informaatiota, jonka paikkaansa pitävyyttä eri tahojen yhteistyö vahvistaa. Kun esimerkiksi oikeuksista viestitään yhdenmukaisesti sosiaali-, terveys- ja juridisen alan edustajien positioista, kumuloituu tiedon paikkaansa pitävyys. Erilaisten asiantuntijoiden jalkautuminen voi myös toimia vetovoimatekijänä, joka kutsuu ihmiset keskustelemaan itseään koskettavista teemoista (Oinonen 2019, 49-51.)

Jalkautuvan työn lisääminen ja kehittäminen on Suomen valtion linjausten mukaista monella mittarilla. Jalkautuva työ mahdollistaa ennalta estävien ja oikea-aikaisten palvelujen tarjoamisen marginaalissa eläville vähentäen näin eriarvoisuutta palvelujen saannissa sekä pidemmällä aikavälillä yhteiskunnassa. Olisikin rohkeaa ja viisasta panostaa tähän monia mahdollisuuksia tarjoavaan työtapaan riittävällä rahoituksella ja monialalaisella yhteistyöllä, sillä eriarvoisuuden vähentäminen ja inhimillisen hyvinvoinnin lisääminen parantavat myös yhteiskunnan yleistä turvallisuutta ja luottamusta kanssaihmiin.

2.1.5 Esimerkkejä haavoittuvassa asemassa olevista ryhmistä

Seuraavaksi on kuvattu esimerkin kaltaisesti haavoittuvassa asemassa eläviä ryhmiä, jotka ovat niin rakenteellisten kuin sosiaalisten syiden vuoksi haavoittuvassa asemassa. Haavoittuvassa asemassa eläviä yhdistää usein myös stigma eli normista poikkeava ominaisuus, jonka perusteella poikkeavat ajetaan tai he itse ajavat itsensä marginaaliin (Goffman 1990, 13-17). Haavoittuvassa asemassa elävistä ryhmistä on valikoitu tähän esittelyyn asunnottomat, seksityöntekijät ja paperittomat. Kuvaukset eivät ole tyhjentyviä, vaan niiden tarkoitus on avata näkökulmia erilaisissa tilanteissa elävien ihmisten todellisuudesta. Lisäksi ryhmät eivät ole olemassa kategorisesti, vaan ihminen voi yhtäaikaaisesti olla sekä asunnoton, seksityöntekijä, paperiton ja paljon muuta. Ihminen voi myös kokea moniperusteista syrjintää näiden erilaisten tekijöiden yhteisvaikutuksena (Lepola 2018, 25-27). Haavoittuvassa asemassa olevien kanssa työskentelyssä onkin tärkeää tunnistaa erilaiset ihmisen elämään vaikuttavat tekijät ja nähdä ihminen kokonaisuutena.

Asunnottomat

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA kerää vuosittain Suomen kunnilta tietoa asunnottomuuden ajankohtaisesta tilanteesta. ARA:n (2020, 3-17) mukaan vuoden 2019 lopussa Suomessa oli noin 4600 asunnotonta. Asunnottomuus keskittyy suuriin kaupunkeihin. Suurin osa asunnottomista on yksin eläviä, mutta mukaan mahtuu myös pariskuntia ja perheitä. Asunnottomuus tarkoittaa käytännössä oman kodin puuttumista, jolloin asunnoton joutuu

majoittamaan itsensä joko tuttavien ja sukulaisten luokse, yömajoihin, porrashuoneisiin tai pahimmassa tapauksessa ulos. Pitkäaikaisasunnottomalla tarkoitetaan henkilöä, joka on ollut yli vuoden asunnottomana, ja jonka tuen tarve on kasvanut. Kaikki asunnottomat eivät kuitenkaan näy tilastoissa, sillä esimerkiksi paperittomien tilanteesta on vaikea saada tietoa (Y-Säätiö 2017, 97).

Vaikka asunnottomuus on viimeisen seitsemän vuoden ajan ollut laskussa, ei naisten asunnottomuus ole kuitenkaan vähentynyt (ARA 2020, 4). Y-Säätiön NEA-hankkeessa pureuduttiin nais erityyisen asunnottomuustyön kysymyksiin käytännön työn ja tutkimuksen avulla (Lehtonen, Granfelt & Azeem 2020, 95-96). Hankkeen tulokset osoittavat, että nais erityyiselle asunnottomuustyölle on tilausta. Kodittomat naiset ovat riskissä altistua väkivallalle ja heihin kohdistuu asunnottomuuden moninkertainen häpeäleima. Asunnottomat naiset toivovatkin erityisesti naisille suunnattuja turvallisia tiloja, toimintaa ja yhteisöllisyyttä.

Asunnottomuuden syyt voivat olla rakenteellisia tai sosiaalisia. Rakenteelliset syyt ovat esimerkiksi riittämätön vuokra-asuntokanta ja kalliit vuokrat, riittämätön tuki ja tiettyjen ryhmien elämän osittainen kriminalisointi, kuten paperittomat tai huumeita käyttävät henkilöt. Sosiaalisia syitä asunnottomuudelle voivat olla päihde- ja mielenterveysongelmat, ylisukupolvisuus, velkaantuminen ja työttömyys. (Lehtonen & Salonen 2008, 29-31.)

Suomea pidetään asunnottomuuspolitiikan mallimaana. Suomen asunnottomuuspolitiikan mahdollistavat kansallinen asunnottomuustyön ohjaus, kattavat asunnottomien palvelut, vahva julkinen sosiaali- ja terveydenhuolto ja sosiaalinen asuntotuotanto. (Karpainen 2020, 40.) Muissa maissa heikentyvä asunnottomuustilanne on kääntänyt katseet Suomen Asunto Ensin -malliin. Asunto Ensin -mallissa asunnottomuus tunnustetaan haasteeksi, johon tulee vastata sektorirajat ylittävällä toiminnalla. Käytännössä asunnottomien palveluita kehitetään Suomessa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön voimin. Asunto ensin -mallin periaatteisiin kuuluvat asunnon järjestäminen ilman väliaikaisratkaisuja, asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, voimannuttavat kuntoutuspalvelut ja integraatio yhteiskuntaan. (Y-Säätiö 2017, 13-15.)

Asunnottomuutta voidaan ennaltaehkäistä parhaiten talous-, velka- ja asumisneuvonnalla (Y-Säätiö 2017, 87). Esimerkiksi matalan kynnyksen asumisneuvonnalla voidaan tavoittaa ihmisiä, jotka eivät muuten hakeutuisi palvelujen piiriin. Matalan kynnyksen palveluja tarjoavat niin julkinen kuin kolmas sektorikin. Kolmas sektori pystyy tarjoamaan kaikkein matalimman kynnyksen asumisneuvontaa, koska viranomaispalveluna tarjottu asumisneuvonta on muodollisempaa. (Oosi, Kortelainen, Karinen, Jauhola & Luukkonen 2019, 50-51.)

Vaikka asunnottomien tilanne on parantunut Suomessa viime vuosina, liittyy asunnottomuuden vähentämiseen tulevaisuudessa haasteita. Asunnottomuus on keskittynyt

erityisesti pääkaupunkiseudulle, johon ihmiset tulevat työn perässä. 60 prosenttia asunnottomista elää pääkaupunkiseudulla. Lisäksi maahanmuuttajien ja paperittomien asunnottomuus on piiloinen ilmiö, josta on vaikeaa saada virallista tietoa. Myös naisten asunnottomuuden suhteellinen kasvu ja naiseryitysten asunnottomuuspalvelujen tarve haastavat asunnottomuuspalveluita sekä -politiikkaa. (Y-Säätiö 2017, 97.)

Seksityöntekijät

On haastavaa määritellä seksityöntekijöiden määrää Suomessa, koska seksityöllä ei ole virallisen työn asemaa, eikä se täten näy tilastoissa. Lisäksi seksityö tapahtuu siihen liittyvän stigman vuoksi usein piilossa, eikä täten edes matalan kynnyksen palveluilla ole mahdollisuutta kattavasti arvioida seksityötä tekevien lukumäärää. Keskusrikospoliisin arvion mukaan Suomessa työskentelee päivittäin noin 500-1000 seksityöntekijää (Niemi & Aaltonen 2013, 67-68). Kontulan (2008, 39) arvion mukaan Suomessa on noin 8000 seksityöntekijää, mutta arvio voi heittää jopa kymmenillä tuhansilla. Tämä johtuu stigman lisäksi siitä, että seksityötä voidaan tehdä myös hyvin satunnaisesti, jolloin tilastoissa näkyminen on epätodennäköisempää.

Seksi- ja erotiikka-alalla työskentelevien oikeuksia ja osallisuutta edistävällä Pro-tukipisteellä oli vuonna 2016 noin 10 000 asiakaskontaktia seksityöntekijöihin. Tämä ei tarkoita 10 000 eri asiakasta, vaan 10 000 asiakaskäyntiä. (Pro-tukipiste 2016, 6-10). Tähän määrään kuulu luonnollisesti vain se osa seksityöntekijöistä, joka päätyy käyttämään Pro-tukipisteen palveluja. Kaikki seksityöntekijät eivät siis ole haavoittuvassa asemassa eivätkä ole seksityöerityisten tai muidenkaan palvelujen tarpeessa. Itseasiassa osa seksityöntekijöistä identifioi itsensä seksialan ammattilaisiksi, kehittää osaamistaan, maksaa veroja toiminimen kautta ja esiintyy julkisuudessa avoimesti itsenäisinä seksityöntekijöinä (Kontula 2008, 42). Tällaiset seksityöntekijät voivat olla kantasuomalaisia tai ulkomaalaisia, jotka kiertävät Euroopassa tekemässä seksityötä.

Seksityötä tehdään eri syistä. Osalle seksityö on oma valinta kuten edellä mainittu. Toiset puolestaan turvautuvat seksityöhön selviytyäkseen (Ferguson, Bender, Thompson, Xie & Pollio 2011, 401). Tästä käytetään myös nimitystä survival sex, eli seksityö on selvitysmiskeino. Erityisesti kolmansien maiden kansalaiset tulevat usein Eurooppaan hankkiakseen tuloja itsensä ja perheensä elättämiseksi. Seksityötä tehdään myös vastikkeellisesti, eli seksipalveluita vaihdetaan hyödykkeisiin kuten majoitukseen, ruokaan ja päihteisiin. Vastikkeellinen seksi on lähellä survival sex -käsitettä, koska ihminen on olosuhteiden vuoksi päätenyt myymään seksiä. Vastikkeellisen seksin myynti on tavallista yleisempää esimerkiksi päihdemaailmassa.

Tämän lisäksi on myös ihmisiä, jotka on pakotettu toimimaan seksi- ja erotiikka-alalla. Tällöin voidaan puhua parituksesta tai ihmiskaupasta. Kontulan (2009, 30) mukaan on kuitenkin

vaarallista pitää seksityöntekijöitä aina rikoksen uhreina. Tällä tavoin ajetaan seksityötä tekevät marginaaliin, koska vapaaehtoisen ja laillisen seksityön olemassaoloa ei tunnusteta eikä seksityöntekijöiden työoloja pyritä parantamaan. Myös Browne, Cull ja Hubbard (2010, 209) näkevät seksityön leimaamisen naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi ongelmallisena, koska se rajaa käsitystä siitä, ketkä seksityötä tekevät ja kaventaa tätä kautta seksityöntekijöille tarjottavia palveluja. Tällainen ajattelu voi voimistaa seksityöntekijöiden marginaaliasemaa sekä lisätä heidän haavoittuvuuttaan.

Seksityö on siis edelleen hyvin stigmatisoiva ammatti, koska siihen liitetään yleisesti ajatuksia naisiin kohdistuvasta väkivallasta, ihmiskaupasta ja moraalista. Huorastigma ja uhrimyytti värittävät julkista keskustelua seksityöstä; seksityö nähdään joko pahojen naisten syntisenä toimintana tai seksityöhön ulkomailta tuotujen viattomien uhrien pakottamisena (Kontula 2008, 58). Tällaiset diskurssit vahvistavat seksityöntekijöihin kohdistuvaa stigmaa ja ajavat heitä marginaaliin. Vuolajärvi (2019, 162-164) tutki pohjoismaista seksityöpolitiikkaa ja huomasi, että uhrimyytti ja naisten pelastaminen johti erityisesti ulkomaalaisten seksityöntekijöiden kohdalla koventuvaan kontrolliin esimerkiksi lainsäädännön keinoin. Tästä puolestaan oli seurauksena ulkomaalaisten seksityöntekijöiden karkotuksia ja seksityöntekijöiden ajautuminen oikeudettomaan asemaan.

On siis tärkeää muistaa, että seksityötä tekevien joukko on moninainen. Seksityöntekijöitä on kaikissa yhteiskuntaluokissa ja he ovat sukupuoleltaan ja seksuaaliselta suuntautumiseltaan heterogeeninen ryhmä (Browne ym. 2010, 209). Seksityötä tekevät myös eri ikäiset ja eri etnisistä taustoista tulevat ihmiset. Seksityöntekijät voivat olla perheellisiä, opiskelijoita tai ketä vain aikuisia. Seksityö voi olla ihmisen kokoaikainen pääelinkeino tai osa-aikainen ja satunnaisesti tehtävä työ. Seksipalveluita voidaan tarjota niin verkossa kuin kasvokkaisissa tapaamisissa. (Kontula 2008, 39-43.) Täten seksityöntekijöiden tavoittamisen keskiössä ovatkin matalan kynnyksen palvelut sekä säännöllinen jalkautuva ja etsivä työ niin fyysisissä kuin verkkoympäristöissäkin (Whowell 2010, 86).

Paperittomat

Suomessa paperittomuutta ei ole virallisesti määritelty laissa, joten paperittomuutta voidaan määritellä eri tavoin. Paperittomilla tarkoitetaan henkilöitä, joilla ei ole virallista oleskeluoikeutta valtiossa, jossa he oleskelevat. Paperittomalla voi siis olla henkilöllisyyspaperit, mutta ei voimassa olevaa oleskeluoikeutta. Yhteistä paperittomille on se, etteivät viranomaiset hyväksy heidän oleskeluaan eivätkä paperittomat henkilöt ole oikeutettuja suomalaisiin julkisiin palveluihin samalla tavoin kuin oleskeluluvalliset henkilöt ja kansalaiset. (Gadd 2017, 134.)

Paperittomat voivat tulla EU- ja ETA-alueen ulkopuolelta, mutta myös Euroopasta. Euroopassa esimerkiksi suuri osa Itä-Euroopan romaniväestöstä ei kuulu oman maansa sairaskassan

piiriin ja ovat paperittoman asemassa Suomessa terveystalvelujen suhteen. (Nykänen, Keskimäki & Kuusio 2017, 217.) Paperittomat ovat oikeutettuja vain kiireelliseen ja välttämättömään terveydenhuoltoon, mikä tarkoittaa Terveydenhuoltolain (1326/2010) 50 §:n mukaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumista tai toimintakyvyn heikkenemistä edellyttävää välitöntä arviota ja hoitoa, jota ei voida lykätä ilman sairauden pahenemista tai vamman vaikeutumista. Osa kunnista tarjoaa paperittomille kuitenkin muitakin terveystalveluja, kuten Helsingin kaupunki, joka hoitaa myös kroonisia sairauksia ja rokottaa paperittomia henkilöitä (THL 2020).

Paperittomien määrää on vaikeaa arvioida, koska he eivät usein ole viranomaisten tiedossa. Eri tahot ovat esittäneet arvioita paperittomien määrästä. Eri viranomaisten yhteisarvio paperittomien määrästä on noin 3500 henkilöä (Keskimäki, Nykänen & Kuusio 2014, 15). Kyseinen arvio perustuu viranomaispalveluissa tavattujen ihmisten määrään. Vuonna 2017 lopussa Turun Yliopiston Maantieteen ja geologian laitoksen alueselvityksen mukaan Suomessa oli 3000-4000 paperitonta (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018, 7). Diakonissalaitoksen, joka tekee tiivistä työtä paperittomien parissa, mukaan Suomessa on 3000-10 000 paperitonta (Diakonissalaitos 2019).

Paperittomaksi päädytään useista eri syistä. Kielteinen turvapaikka- tai oleskelulupapäätös, viisumin umpeutuminen tai oleskeluluvan jättämättä hakeminen voivat johtaa paperittomuuteen (Gadd 2017, 134). Vuoden 2015 pakolaiskriisi käänsi katseet myös paperittomuuteen. Suuri turvapaikanhakijoiden määrä tarkoitti myös suurempaa määrää kielteisiä turvapaikkapäätöksiä ja paperittomiksi päätyneitä ihmisiä (Diakonissalaitos 2017, 7). Diakonissalaitoksen arvioin mukaan vuoden 2015 jälkeen paperittomien sekä paperittomien lapsiperheiden määrä on ollut Suomessa kasvussa (Diakonissalaitos 2019).

Paperittomuus ajaa ihmiset haavoittuvaan asemaan, koska paperittomat henkilöt elävät virallisen yhteiskunnan ulkopuolella. Marginaaliasema voi aiheuttaa sen, että paperiton joutuu helpommin hyväksikäytön ja rikollisuuden kohteeksi. Tämä näkyy esimerkiksi työmarkkinoilla, koska suurin osa paperittomista pyrkii työllistymään tavalla tai toisella (Diakonissalaitos 2017, 7). Paperittomien asemassa kiteytyy maahanmuuttopolitiikan korostaminen ihmisoikeuksien kustannuksella. Kun viranomaiset ovat kiinnostuneempia paperittomien maassaolostatuksesta oikeuksien sijaan, avautuu hyväksikäyttäjille uusia mahdollisuuksia hyötyä paperittomista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, etteivät paperittomat uskalla ilmoittaa itseensä kohdistuvasta hyväksikäytöstä viranomaisille ja hyväksikäyttäjät tietävät tämän.

Paperittoman asemaa on helppo käyttää hyväksi, koska useimmat maahanmuuttajat eivät saa riittävästi tietoa oikeuksistaan tai palveluista Suomessa. Lisäksi luottamus viranomaisiin voi olla matala. (Alitorppa-Niitamo, Söderling & Fågel, 2005, 87-90.) Myös Majakka-hankkeen

tulokset tukevat näkemystä, jossa haavoittuvassa asemassa olevilla ulkomaalaistaustaisille rikosten uhreilla on hyvin vähän tietoa suomalaisen yhteiskunnan toimintaperiaatteista, rikosuhripalveluista ja oikeuksistaan (Oinonen 2019, 13-15). Täten hyväksikäyttäjien on helppo kontrolloida paperittomia uhreja ja uskotella heille, ettei heillä ole oikeutta apuun ja että heidät perheineen karkotetaan, jos he hakevat apua ja ilmoittavat hyväksikäyttäjän toimista (FRA 2014, 15-16).

Tämän vuoksi onkin tärkeää pohtia paperittomien henkilöiden asemaa ja ihmisoikeuksia. Ratkaisuksi on ehdotettu palomuuriajattelua, jonka suojassa paperiton henkilö voisi ilmoittaa häneen kohdistuneista tai todistamistaan oikeuksien loukkaamisista ilman pelkoa maastapoistamisesta tai muista mahdollisista viranomaisseurauksista. Käytännössä siis esimerkiksi rikoksesta ilmoitettaessa tieto ilmoittajasta ei menisi poliisista maahanmuuttoviranomaisille. Palomuurin tarkoituksena on lisätä yleistä turvallisuutta ja luottamusta, kun ihmisoikeuksien toteutuminen nähdään ensisijaisena maahanmuuttopolitiikkaan nähden. Näin voidaan rohkaista paperittomia rikosten uhreja ilmoittamaan heihin kohdistuneesta rikollisuudesta ja estää uudelleen uhritumista. (PICUM 2020a.)

2.2 Oikeuden saatavuus Suomessa

Maailmassa arvioidaan elävän noin neljä miljardia ihmistä ilman oikeuden suojaa. Oikeudettomaan tilaan päätyminen tai syntyminen johtuu pääosin köyhydestä tai yhteiskunnan marginaaleissa elämisestä. Oikeudettomia ihmisiä käytetään usein hyväksi työmarkkinoilla, heidät saatetaan karkottaa alkuperäisiltä asuinalueiltaan ja uhkailla väkivallalla, useimmiten valtaapitävien ja parempiosaisen taholta. (OECD 2016, 2.) Tällaisissa tilanteissa oikeuksista voi tulla vaihtokauppaa. Oikeudeton saattaa hankkia suojelua epävirallisia teitä, jos suojelua ei ole tarjolla yhteiskunnan puolelta. Joskus taas, jos rikoksen uhri ei ole valmis kertomaan rikoksesta viranomaisille, evätään häneltä oikeus muuhunkin apuun. Näin ei kuitenkaan saisi olla, sillä Suomessa perusoikeudet kuuluvat kaikille, osittain jopa epäselvillä oleskelustatuksilla maassa oleskeleville (Lindroos-Hovinheimo 2017, 277).

World justice project (2019, 40) raportin mukaan 69 prosentilla suomalaisista on viimeisen kahden vuoden aikana ollut oikeudellinen ongelma ja 40 prosenttia heistä on hakeutunut oikeudellisen neuvonnan ja avun piiriin. Sen lisäksi, että oikeusturva on perusoikeus, se myös rakentaa pohjan yhdenvertaiselle yhteiskunnalle, hyvinvoinnille sekä kansantalouden kilpailukyvyille (OM 2014a, 11). Oikeudet ja niiden toteutuminen liittyvät ihmisten arkielämään kuten ihmissuhteisiin, asumiseen, työhön ja terveyteen. Jos ihminen ei saa tarvittaessa neuvontaa arjen oikeudellisiin ongelmiin, vaikuttaa se suoraan ihmisen hyvinvointiin, joka puolestaan vaikuttaa ihmisen kykyyn olla täysivaltainen yhteiskunnan

jäsen. (World Justice Project 2019, 4.) Tämän vuoksi onkin tärkeää ymmärtää arkielämän oikeudellisten pulmien yhteiskunnallinen yhteys ja kehittää oikeudelliseen neuvontaan pääsyä.

Oikeusministeriö on vuoden 2014 hallinnonalan tulevaisuuskatsauksessaan (OM 2014a, 12) todennut, että oikeudellisia ongelmia voidaan ehkäistä parantamalla oikeudellisen neuvonnan ja oikeusavun laatua sekä saatavuutta. Oikeussuojaa voidaan tuottaa jo ennen tuomioistuinkäsittelyä tarjoamalla helposti saatavilla olevaa oikeudellista neuvontaa ja oikeusapua erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville. Oikeudellisen neuvonnan saatavuus on siis keskiössä oikeusturvaa kehitettäessä. Koska oikeudet ovat toisistaan riippuvaisia, voi yksittäisen oikeuden toteutuminen edistää muiden oikeuksien toteutumista ja toisin päin (Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 89). Oikeuksien toteutuminen on siis merkittävää yksilön ja yhteiskunnan kannalta. Oikeuksien toteutumisen ollessa yhteiskunnallisesti laaja ilmiö, ei oikeuslaitos yksin pysty vastaamaan oikeuksien toteutumisesta. Myös toimivilla sosiaali- ja terveyspalveluilla on suuri rooli ihmisten hyvinvoinnin ja oikeuksien toteutumisessa (Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 12).

2.2.1 Määrittely

Oikeuden saatavuudella (access to justice) tarkoitetaan pääsyä oikeudellisten palvelujen ja tiedon piiriin sekä kykyä hyödyntää näitä palveluja ja tietoa. Useimmiten oikeudellisissa palveluissa annetaan oikeudellista neuvontaa. Oikeudellisella neuvonnalla tarkoitetaan joko julkisen oikeusavun piirissä annettavia oikeudellisia neuvoja tai oikeusalan yksityisen ammattilaisen antamaa juridista neuvontaa. Oikeudellisen neuvonnan sisältö voidaan jakaa prosessuaaliseen ja ulkoprosessuaaliseen neuvontaan. Prosessuaalisella neuvonnalla tarkoitetaan tuomioistuinkäsittelyyn liittyvää neuvontaa, jolloin oikeusalan ammattilainen voi avustaa asiakastaan tuomionistuinkäsittelyssä ja muissa oikeudellisiin prosesseihin liittyvissä asioissa. Ulkoprosessuaalisella neuvonnalla viitataan tuomioistuinkäsittelyn ulkopuolisiin asioihin, kuten ensivaiheen neuvontaan, oikeudellisten asiakirjojen laadintaan sekä osituksiin ja perinnönjakoihin. Prosessuaalista ja ulkoprosessuaalista oikeudellista neuvontaa antavat Suomessa niin julkiset oikeusaputoimistot kuin yksityiset oikeusavustajatkin. (Majamaa, Nieminen, Lepola, Rantala, Jauhola, Karinen, Luukkonen & Kortelainen 2019, 32-34.)

Ulkoprosessuaalisella neuvonnalla voidaan viitata siis myös ensivaiheen oikeudelliseen neuvontaan. Ensivaiheen oikeudellisesta neuvonnasta on kyse, kun asiakas hakeutuu oikeudelliseen neuvontaan pohtiessaan esimerkiksi mahdollisuuksiaan hyödyntää julkista oikeusapua (Suomen Asianajajaliitto 2015, 9). Ulkoprosessuaalisella ja ensivaiheen oikeudellisella neuvonnalla pyritään ennaltaehkäisemään oikeudenloukkauksien lisäksi tuomioistuinten ruuhkautumista. Ensivaiheen neuvonnalla pystytään parhaimmassa

tapauksessa ehkäistä ongelmien kasautumista, riitatilanteiden syntymistä sekä niiden etenemistä tuomioistuinkäsittelyyn. (Rubanin 2015, 50.)

Ensivaiheen oikeudellinen neuvonta on tärkeää erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville, sillä he eivät aina tunnista itseensä kohdistuneita oikeudenloukkauksia loukkauksiksi ja heihin kohdistuu tutkimusten mukaan enemmän oikeudenloukkauksia valtaväestöön verrattuna (OECD 2016, 6-7). Danielsin ja Martinin (2009, 147-148) mukaan ihmisillä on vain niitä oikeuksia, joista he ovat tietoisia. Oikeudenloukkauksia kokeneiden on siis saatava ajantasaista, riittävää ja paikkansapitävää tietoa, jotta he pääsevät käsiksi omiin oikeuksiinsa.

Oikeudellinen neuvonta -käsite pitää sisällään oikeudellisen neuvonnan erilaisia muotoja, mutta tässä tutkimus- ja kehittämistyössä oikeudellisesta neuvonnasta puhuttaessa viitataan ensivaiheen oikeudelliseen neuvontaan. Tämä johtuu siitä, että haavoittuvassa asemassa oleville annettava oikeudellinen neuvonta on todennäköisimmin luonteeltaan ensivaiheen neuvontaa, joka antaa työkaluja tunnistaa ja ajaa omia oikeuksia. Julkisen oikeusavun oikeudellinen neuvonta laajenee myös avustamiseen tuomioistuinkäsittelyissä, mutta tässä tutkimus- ja kehittämistyössä keskitytään tarkastelemaan haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta ja pääsyä oikeudellisen neuvonnan piiriin. Tuomioistuinkäsittelyyn asti eteneminen on mahdotonta, jos ihminen ei ensin saa oikeudellista neuvontaa, ymmärrä oikeuksiaan loukatuiksi ja pääse pohtimaan tilannettaan. Sen vuoksi oikeudelliseen neuvontaan hakeutuminen ja pääsy ovat tämän tutkimus- ja kehittämistyön keskiössä tuomioistuinprosessien tarkastelun sijaan.

2.2.2 Perus- ja ihmisoikeudet

Suomessa ihmisoikeuksista ja perusoikeuksista puhutaan usein synonyymeinä, koska useimmat kansainväliset ihmisoikeudet on kirjattu Suomen perustuslakiin perusoikeuksina.

Ihmisoikeudet ovat universaaleja kaikille ihmisille kuuluvia oikeuksia, joilla pyritään turvaamaan kaikkien ihmisarvo, vapaus, yhdenvertaisuus, terveys ja turvallisuus. (Mikkola 2017, 38-45.) Perusoikeudet ovat valtioiden takaamia oikeuksia kansalaisille ja osittain myös muille maassa oleskeleville (VNK 2018, 14).

Suomi on sitoutunut noudattamaan ihmisoikeussopimuksia allekirjoittamalla YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 1948 (Saari 2015, 227). YK:n ihmisoikeuksien julistus on viety sopimustasolle YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa ja YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa, jotka Suomi on ratifioinut vuonna 1976. Suomi on myös allekirjoittanut Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan sosiaalisen peruskirjan. (Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 7). Eurooppalaisissa sopimuksissa pyritään turvaamaan ihmisoikeudet Euroopan alueella ja oikeuksien toteutumista valvotaan jäsenmaissa. Jos yksilö

ei koe esimerkiksi saavansa oikeutta valitusprosessin jälkeenkään jäsenmaassa, voi hän valittaa siitä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen.

Ihmisoikeudet voidaan siis jakaa kansalaisoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin sekä taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin (KIOS 2016, 5). Tässä tutkimuksessa erityinen fokus on sosiaalisissa oikeuksissa. Sosiaalisilla oikeuksilla pyritään turvaamaan kaikista haavoittuvimmassa asemassa olevien ja marginaalissa elävien oikeudet sosiaalisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmista. Sosiaaliset oikeudet perustuvat ihmisarvon kunnioittamiselle, eikä ketään voida sulkea yhteiskunnan ulkopuolelle vain siksi, että he ovat kohdanneet sosiaalisia riskejä tai kärsivät elämänhallinnan ja toimintakyvyn haasteista. (Rautiainen 2017, 21-23.)

Ihmisoikeudet voidaan nähdä joko sisällöllisinä tai muodollisina. Sisällöllinen ihmisoikeuskäsitys tarkoittaa, että ihmisoikeudet nähdään ideologiana tai politiikkana, joka ei sinänsä velvoita oikeudellisesti valtioita. Muodollisen ihmisoikeuskäsityksen mukaan ihmisoikeudet ovat puolestaan oikeudellisesti sitovia ja valtioiden tulee noudattaa niitä. (Rautiainen 2017, 28.) Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä ihmisoikeudet nähdään muodollisesta näkökulmasta inhimillisen elämän turvaajina ja lainvoimaisina vähimmäiskriteereinä oikeuksin toteutumiselle.

Lindroos-Hovinheimon (2017, 280) mukaan pelkkä oikeuksien olemassaolo ja kunnioitus ei kuitenkaan vielä takaa oikeuksien toteutumista, vaan oikeutta pitää aina soveltaa. Rautiainen (2017, 33) jatkaa, että oikeuksien toteutuminen vaatii usein sekä oikeudellista että hallinnollista osaamista, jota kaikilla ei ole. Pelkkä lainsäädäntö ei siis riitä oikeuksien toteutumiseen, vaan tarvitaan erilaisia toimia ja resursseja, kuten ilmaista oikeudellista neuvontaa, jotta oikeuksia voidaan puolustaa (Ilmonen & Korhonen 2015, 27). Keskeinen käsite oikeuksien toteutumisessa on myös toimintakyky. Senin (2009, 237-238) mukaan resurssien jakaminen yhdenvertaisesti ei riitä, jos ihmisellä ei ole toimintakykyä hyödyntää resursseja. Esimerkiksi nainen, jolla on polkupyörä, ei välttämättä voi ajaa pyörää, jos se on kulttuurisesti kiellettyä.

Oikeuksien olemassaolo ja yksilön toimintakyvyn ja käytössä olevien resurssien välinen suhde määrittelee toteutuvatko ihmisoikeudet käytännössä. Jos ihmisten toimintavalmiuksissa olevia eroja ei oteta huomioon, eriarvoistumiskehitys voimistuu (Rautiainen 2017, 33).

Lainsäädännön ohelle tarvitaan siis keskustelua, ohjeistuksia, uusia toimivia käytäntöjä ja koulutusta ihmisoikeuksista (OM 2014a, 8). Ihmisoikeussäädökset ja -periaatteet tulee sisällyttää valtion toimintaohjelmiin sekä käytännön työn tasolle. Ihmisten tietoisuutta omista oikeuksistaan ja kykyä ajaa oikeuksia tulisi vahvistaa. Yhtä lailla pitäisi lisätä viranomaisten ymmärrystä ihmisoikeuksista ja velvollisuutta niiden toteuttamiseksi. (Ilmonen & Korhonen

2015, 5-6.) Lakijärjestelmän tulee siis olla kaikkien käytettävissä, ei vain niiden, joilla on resursseja ja toimintakykyä puolustaa oikeuksiaan.

2.2.3 Oikeudellisten palvelujen saavutettavuus

Kuten aiemmin todettu, Suomi on sitoutunut kunnioittamaan ja turvaamaan ihmisoikeuksia allekirjoittamalla kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ja sitomalla perusoikeudet perustuslakiin. Tämän lisäksi Suomessa oikeuksia ja niiden toteuttamista määritellään muun muassa hallitusohjelmissa, erilaisissa valtion toimintaohjelmissa, sosiaalihuoltolaissa ja valtioneuvoston strategioissa. Lähes kaikissa oikeuksia koskeissa säädöksissä haavoittuvassa asemassa olevat mainitaan ryhmänä, jonka pääsyä oikeudellisten palvelujen piiriin on vahvistettava. Pääsyä oikeudellisten palvelujen piiriin voidaan käytännössä vahvistaa parantamalla oikeuspalveluiden saatavuutta eli kehittää palvelujärjestelmää haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden näkökulmasta. Uuden sosiaalihuoltolain mukaan erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden neuvontaan ja ohjaukseen tulee kiinnittää erityistä huomiota tilanteissa, joissa asiakkaiden on vaikea saada tai hakea palveluja (Poikonen 2017, 125).

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitea määrittelee saavutettavuuden neljä ulottuvuutta, jotka ovat yhdenvertainen saavutettavuus, fyysinen saavutettavuus, taloudellinen saavutettavuus ja informatiivinen saavutettavuus. Ulottuvuudet ovat päällekkäisiä ja palvelujen saavutettavuutta suunniteltaessa kaikki ulottuvuudet on otettava huomioon. (Poikonen 2017, 124.) Suomen Asianajajaliiton (2015) vuosille 2017-2026 laaditussa oikeusturvaohjelmassa korostetaan myös palvelujen yhdenvertaista saavutettavuutta, jonka avulla pyritään kaventamaan oikeudellisten palvelujen saatavuudessa olevia eroja. Erityisen tärkeänä oikeusturvaohjelmassa nähdään haavoittuvassa asemassa olevien pääsy oikeudellisen avun piiriin sekä ensivaiheen ja ulkoprosessuaalisen oikeudellisen neuvonnan tarjoaminen julkisen oikeusavun piirissä.

1990-luvun laman jälkeisissä hallitusohjelmissa on kaikissa nostettu heikommassa asemassa olevien oikeuksien suojaaminen yhdeksi tavoitteeksi, koska yhtäläiset mahdollisuudet ja kaikista huolen pitäminen ovat sivistysvaltion sosiaalisen ja eettisen oikeudenmukaisuuden perusteita (Saari 2015, 18). Nykyisessä hallitusohjelmassa (2019) oikeuksien yhdenvertainen toteutuminen otetaan esille erityisesti kohdassa 3.3. Turvallinen oikeusvaltio Suomi. Tavoitteina on tehostaa syrjäytyneiden, syrjäytymisvaarassa olevien ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien avunsaantia parantamalla matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuuksia ja kehittämällä viranomaisten välistä palveluohjausta. Erityisryhmiä määritellään muun muassa vakavan rikollisuuden kuten ihmiskaupan uhrit. Hallitusohjelmaan on kirjattu oikeuksien yhdenvertaista toteutumista uhkaaviksi tekijöiksi muun muassa eriarvoistumiskehitys sekä turvallisuuden tunteen ja luottamuksen heikentyminen yhteiskunnassa.

Julkisen hallinnon asiakkuusstrategia (2015) määrittelee julkisen hallinnon asiakaspalvelun tavoitetilan vuodelle 2020. Asiakuusstrategian periaatteita voidaan soveltaa myös oikeusavun asiakaspalvelujen järjestämiseen haavoittuvassa asemassa oleville. Strategiassa korostetaan palvelujen helppokäyttöisyyttä, esteettömyyttä ja sujuvuutta. Strategian mukaan asiakkaan tulisi saada palvelut yhden luukun periaatteella asiakkaan kannalta tarpeenmukaisia kanavia käyttäen. Palveluja tulisi tarjota siis asiakkaan elämäntilanne huomioiden niin, että asiakas saisi tilanteeseensa sopivat palvelut sujuvasti. Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön kehittäminen nähdään strategiassa avaintekijänä palvelujen saavutettavuuden parantamiseksi. Esimerkiksi alkautuva oikeudellinen ensivaiheen neuvonta vastaisi hyvin haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tarpeeseen ja olisi täten myös asiakkuusstrategian tavoitteiden mukaista toimintaa.

Suomessa on kehitetty julkista oikeusapua viime vuosina ja tällä hetkellä on meneillään selvitys oikeusapu- ja edunvalvontaviraston perustamisesta. Oikeusministeriön työryhmä on luonut vuodelle 2025 julkisen oikeusavun vision, jonka mukaan jokainen saa tarpeellisen avun oikeudellisen ongelmansa ratkaisemiseksi mahdollisimman aikaisin, vaikka hänen taloudellinen asemansa olisi heikko. Oikeusministeriön vuoden 2015 oikeusavun kokonaissuunnitelmassa arvioidaan yhteiskunnan taloudellisen tilanteen vaikuttavan oikeusturvaan ja oikeusapuun. Työttömyys, syrjäytyminen, kotitalouksien velkaantuminen ja tulottomien kotitalouksien määrät ovat kasvussa samaan aikaan, kun konkurssien, velkajärjestelyjen ja yrityssaneerauksien määrä on korkea. (Rubanin 2015, 20-21.)

Laadukkailla oikeusapupalveluilla voidaan kuitenkin vaikuttaa oikeusturvan toteutumiseen ja oikeusavun laatuun. Käytännössä tiedonsaantia oikeusavusta tulisi parantaa. Tiedonsaannissa on otettava huomioon erikieliset asiakkaat ja erityisryhmien, kuten haavoittuvassa asemassa olevien, tiedonsaantia tulisi parantaa. Tiedon oikeusavusta tulisi olla nykyistä kattavampaa ja avata oikeusavun sisältöjä. Sähköisten asiointipalvelujen rinnalla on säilytettävä mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin saavutettavuuden ja oikeusasioden arkaluonteisuuden vuoksi. (Majamaa ym. 2019, 15-18.)

2.2.4 Oikeudelliset palvelut Suomessa

Suomessa oikeudellista neuvontaa järjestävät useat tahot. Julkisista oikeusaputoimistoista saa oikeudellista neuvontaa puhelimitse, chat-palvelussa ja paikan päällä (Majamaa ym. 2019, 21). Suomen Asianajajaliiton (2020) vapaaehtoiset asianajajat päivystävät kirjastoissa ympäri Suomea kuukausittain antamassa oikeudellista neuvontaa sitä tarvitseville. Lisäksi erilaiset ammattiliitot ja edunvalvontajärjestöt tarjoavat jäsenilleen oikeudellista neuvontaa. Esimerkiksi Ammattiliitot PAM, Ammattiliito Pro ja Insinööriliitto tarjoavat työehtosopimukseen liittyvää oikeudellista neuvontaa jäsenilleen (Kuluttajaliitto 2016). SAK (SAK) puolestaan

tarjoaa maksutonta lakineuvontaa maahanmuuttajille työsuhteasioissa puhelimitse, eikä neuvontaa saadaksesen tarvitse olla SAK:n jäsen.

Osa kolmannen sektorin asiantuntijajärjestöistä tarjoaa oikeudellista neuvontaa rikosten uhreille, kuten muun muassa Rikosuhripäivystys, Raiskauskriisikeskus Tukinainen ja Suvanto ry (RIKU 2019; Raiskauskriisikeskus Tukinainen 2020; Suvanto ry). Oikeudellista neuvontaa voi saada kolmannelta sektorilta myös aihepiirikohtaisesti. Esimerkiksi Pakolaisneuvonta ry antaa oikeudellista neuvontaa turvapaikka-asioihin liittyen ja Kynnys ry puolestaan vammaisten oikeuksiin liittyen (Pakolaisneuvonta ry; Kynnys ry 2020). Lisäksi vuonna 2020 yksityinen sektori on lähtenyt mukaan tarjoamaan jalkautuvia lakipalveluja. Esimerkiksi Helsingin alueella liikkui vegaaninen pyöräkahvila, joka tarjosi myös oikeudellista neuvontaa (Ikola 2020). Tampereen seudulta VisionLaw -lakitoimistosta lähtöisin oleva lakitupa-auto on kiertänyt ympäri Suomea rikkomassa perinteisiä käsityksiä asianajotoimistoista ja tarjoamassa oikeudellista neuvontaa (Vetter Communications Oy 2020).

Vaikka oikeudellisen neuvonnan kirjo on laaja, saattaa kynnys hakeutua oikeudellisen neuvonnan piiriin haavoittuvassa asemassa olevien näkökulmasta olla edelleen korkea. Suurin osa oikeudellisesta neuvonnasta tapahtuu chat-palveluissa ja puhelimitse, joka vaatii kielitaitoa sekä toimivat tietoliikenneyhteydet ja tarvittavat laitteet. Asiantuntija- ja edunvalvonta järjestöjen oikeudellista neuvontaa saadaksesen, on asiakkaan usein mentävä hakemaan neuvontaa järjestön toimistolta tai oltava yhteydessä toimistoon. Sama pätee julkisiin oikeusaputoimistoihin. Ammattiliittojen oikeudellinen neuvonta vaatii lähes aina liiton maksullista jäsenyyttä ja oikeudellisen neuvonnan tulee useimmiten liittyä työhön.

Kirjastoissa asianajajaliiton vapaaehtoisten tarjoama oikeudellinen neuvonta on jo matalamman kynnyksen oikeudellista neuvontaa verrattuna edellisiin, koska neuvontaan ei tarvitse varata aikaa. Lisäksi oikeudellista neuvontaa voi saada asiasta riippumatta. Eniten neuvontaa kirjastopäivystysten asianajajilta on pyydetty perhe-, perintö- ja testamenttiasioissa. Keskustelut kirjastojen asianajajapäivystyksissä ovat luottamuksellisia. Vuonna 2019 asianajajapäivystyksissä kävi 1240 henkilöä ja heistä puolet sai asiansa ratkaistua päivystystapaamisessa. 40 prosenttia kävijöistä ohjattiin muun oikeudellisen avun piiriin. Noin 70 prosenttia päivystyksessä käyneistä oli työikäisiä ja 66 prosenttia naisia. (Suomen Asianajajaliitto 2020; Rubanin 2015, 26.) Vaikka tietyssä kirjastossa asiointi tiettyinä aikana kuukaudesta saattaa nostaa kynnystä asiointiin, on asianajajapäivystys silta kohti oikeudellisen neuvonnan jalkauttamista haavoittuvassa asemassa oleville.

Asianajajaliiton kirjastopäivystykset, Vegan & Legal -pyöräkahvila ja Vision Law -lakitoimiston lakitupa-auto ovat esimerkeistä ainoita oikeudellisia palveluita, jotka jalkautuvat asiakkaiden joukkoon. Suomessa ei kuitenkaan näyttäisi olevan järjestäytyntä jalkautuvaa ja maksutonta oikeudellista neuvontaa, joka tavoittelisi aktiivisesti haavoittuvassa asemassa

olevia kuten vaikkapa Norjassa ja Tanskassa. Norjassa Gatejuristen -toiminta on keskittynyt päihteiden käyttäjien oikeudelliseen neuvontaan (Gatejuristen). Tanskan Gadejuristen tarjoaa oikeudellista neuvontaa päihteidenkäyttäjien lisäksi asunnottomille, seksityöntekijöille ja mielenterveyskuntoutujille (Gadejuristen). Sekä Tanskan että Norjan jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa tarjoavat vapaaehtoiset juristit. Tanskan ja Norjan jalkautuvan oikeudellisen neuvonnan malleista voisikin ottaa oppia kehitettäessä oikeudellisen neuvonnan saavutettavuutta haavoittuvassa asemassa olevien näkökulmasta. Tällä hetkellä Suomessa oikeudellinen neuvonta ei tavoita kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia ja syrjäytyneitä ihmisiä, joilla ei ole mahdollisuutta tai kykyä hakeutua itsenäisesti oikeudellisen neuvonnan piiriin.

Julkinen oikeusapu

Julkinen oikeusapu on kansalaisten käytössä oleva virallinen tie saada oikeudellista neuvontaa ja apua tuloista riippumatta. Käytännössä tämä tarkoittaa oikeudellisten neuvojen saamista, juridisissa toimenpiteissä ja tuomioistuinkäsittelyssä avustamista, oikeudellisten asiakirjojen laatimista ja palveluohjausta muiden viranomaisten palveluihin. Neuvontaa ja apua voi siis saada niin ulkoprosessuaalisiin asioihin kuin tuomioistuinkäsittelyynkin. Oikeusapua hakevan henkilön tulot vaikuttavat oikeusavun hintaan. Pienituloiset ja tulottomat voivat saada myös ilmaista oikeusapua. Julkista oikeusapua tarjotaan vain yksityishenkilöille ja oikeusavun myöntämiseen tarvitaan oikeusaputoimiston myönteinen päätös. Oikeusapua voivat antaa oikeusaputoimiston julkiset lakimiehet ja yksityiset asianajajat tai luvan saaneet oikeudenkäyntiavustajat. (Rubanin 2015, 38-39; Majamaa ym. 2019, 21.)

Oikeusaputoimistoissa oikeudellista neuvontaa antavat lakimiehet niin puhelimesta, chat-palvelusta kuin kasvokkainkin. Trendinä oikeusavussakin on sähköisten ja etäasiointipalvelujen kehittäminen ajan mukaisesti. Oikeusministeriön lakivaliokunta on kuitenkin mietinnössään todennut jo vuonna 2008 seuraavaa: ”Valiokunta tähdentää, että asiakkaalla on edelleen mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin hakiessaan oikeusapua. Henkilöllä ei ehkä ole tietoliikenneyhteyksiä käytettävissään tai esimerkiksi riittäviä atk-teknisiä taitoja muita valmiuksia. On tärkeää, että asiakas voi jatkossakin kääntyä oikeusaputoimiston tai yksityisen avustajan puoleen, joka laatii oikeusapuhakemuksen hänen puolestaan” (LaVM 12/2008 vp). Haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturva pohdittaessa kasvokkaisen asioinnin turvaaminen on ensisijaisen tärkeää.

Oikeusavun antaminen pohjautuu muun muassa oikeusapulakiin, lakiin talous- ja velkaneuvonnasta, lakiin valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä sekä valtioneuvoston asetukseen oikeusavun palkkioperusteista. Lakien tarkoituksena on turvata yhdenvertainen oikeusturva ja ennaltaehkäistä oikeuksien loukkausten eskaloitumista. Tällä hetkellä Suomi on

jaettu kuuteen oikeus- ja edunvalvontapiiriin ja Suomessa toimii 24 oikeusaputoimistoa. (Rubanin 2015, 50; Jokinen 2020, 15; Majamaa ym. 2019, 21.)

Oikeusapu on ollut rakenteellisten muutosten kohteena viime vuosina, jonka johdosta oikeusaputoimistojen ja niissä työskentelevien määrä on vähentynyt ja edunvalvontapalvelut sekä talous- ja velkaneuvontapalvelut ovat siirtyneet oikeusaputoimistoille. Kuluttajariita-asioita puidaan edelleen kuluttajariitalautakunnassa, joka on oikeusaputoimistoista erillinen virasto. Suunnitteilla on myös oikeus- ja edunvalvontaviraston perustaminen, jolloin hallinnointi siirtyisi oikeusministeriöiltä uudelle virastolle. (Jokinen 2020, 15-24; Rissanen & Rantala 2013, 3-4.)

Suomi pärjää julkisen oikeusavun vertailuissa Euroopan mittakaavalla hyvin ja julkiseen oikeusneuvontaan pääsee asiakaskyselyjen mukaan melko helposti (Barendrecht, Kistemaker, Scholten, Schrader & Wrzesinska 2014, 101). Vuonna 2018-2019 tehdyn kyselyn mukaan suurin osa oikeusapua saaneista oli tyytyväisiä palveluun ja henkilökohtainen tapaaminen oli mieluisin tapa asioida kaikissa ikäluokissa (Nieminen, Jauhola, Karinen & Luukkonen 2019, 1-9). Samassa kyselyssä kuitenkin tuli esille, että työttömät ja pienituloiset olivat muita tyytymättömiä saamaansa oikeusapuun. Onkin mielenkiintoista, miksi pienituloiset ja tulottomat ihmiset ovat tyytymättömiä oikeusapuun, joka on suunniteltu juuri taloudellisista haasteista kärsivien oikeusturvan vahvistamiseen.

Vuosittain oikeusapuasioita on Suomessa noin 80 000 - 90 000 ja niitä käsitellään sekä julkisissa oikeusaputoimistoissa että oikeusapupäätöksillä yksityisten oikeusavustajien toimistoissa (Majamaa 2019, 21). Vuonna 2014 oikeusaputoimistoissa käsiteltiin 79 prosenttia ulkoprosessuaalisia asioita, eli annettiin ensivaiheen oikeudellista neuvontaa ja laadittiin asiakirjoja. Ensivaiheen oikeudellinen neuvonta oli eniten oikeusaputoimistoissa annettu palvelu. (Rubanin 2015, 43.) Eniten apua haettiin avioliitto, perhe- ja perintöasioihin (Majamaa ym. 2019, 21-34). Toiseksi eniten apua haettiin siviiliasioihin kuten huoneenvuokra, velkomus ja vahingonkorvausasioihin. Kolmanneksi eniten apua haettiin rikosasioihin. (Rubanin 2015, 42.) Oikeusapua haetaan myös maahanmuutto- sekä turvapaikka-asioihin liittyen ja esimerkiksi Helsingin oikeusapupalveluissa oli vuonna 2012 edustettuna 65 erikielistä vähemmistöä (Barendrecht ym. 2014, 105-106; OM 2014b, 119). Oikeusaputoimistojen asiakasmäärät ovat olleet viime vuosina laskussa (Rissanen & Rantala 2013, 72).

2.2.5 Oikeudet yhteiskunnan vakauttajina

Oikeuksien toteutuminen vaikuttaa myös yleiseen turvallisuuteen ja rikollisuuteen. Ihmis- ja perusoikeuksien toteutumattomuus ajaa ihmisiä marginaaliin, koska ihmisarvoisen elämän perusedellytykset eivät täyty. Syrjäytyminen puolestaan aiheuttaa yhteiskunnallista epävakautta ja väestöryhmät ajautuvat kauemmaksi toisistaan, jolloin elämäntavat, arvot ja

asuinalueet eriytyvät. Onkin tärkeää panostaa rikoksia ennaltaehkäisevään työhön eli puuttua syrjäytymiseen, alueelliseen eriarvoistumiseen, tuloeroihin ja sosiaalisten ongelmien kasautumiseen. Myös rikosten uhreilla on oltava käytössään kattavat tukipalvelut uudelleen uhriutumisen ehkäisemiseksi. (OM 2014a, 8-15.)

Mikkolan (2017, 43) mukaan jokaisella rikoksen uhrilla tulee olla tehokkaat oikeussuojakeinot käytössään ja mahdollisuus palauttaa menetetty oikeussuoja. Oikeussuojan toteutuessa ihminen voi toimia yhteiskunnan täysimääräisenä jäsenenä. EU:n uhridirektiivin mukaan rikosten uhrien tulisi saada maksutonta tukea ja neuvontaa tilanteessaan (Rubanin 2015, 29). Ensivaiheen oikeudellinen neuvonta on tärkeää erityisesti rikosten uhreille, jotta uhri voi tietää joutuneensa rikoksen uhriksi. Aina uhrille ei siis ole selvää, että häneen kohdistuneet toimet ovat olleet rikoksia (OECD 2016, 7). Tästä kertoo esimerkiksi vuoden 2020 poliisibarometri, jonka mukaan henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista jätetään useimmiten ilmoittamatta, koska rikosta pidetään yksityisasiana tai rikoksen ei ajatella olevan kyllin vakava poliisiasiaksi (Vuorensyrjä & Rauta 2020, 77-86). Samaisen poliisibarometrin mukaan eniten jätetään ilmoittamatta juuri väkivalta- ja seksuaalirikoksista, mutta omaisuusrikoksissa ilmoittamiskynnys on matalampi.

Onkin mielenkiintoista, mikseivät rikosten uhrit ilmoita heihin kohdistuneesta vakavasta rikollisuudesta viranomaisille ja jäävät näin oikeudettomaan asemaan suhteessa rikoksen tekijöihin. Kyse ei ole mustavalkoisesta ilmiöstä, vaan enemmänkin jatkumosta erilaisia syitä, joiden vuoksi rikoksista ei pystytä tai haluta ilmoittaa. Kuten poliisibarometrin tuloksista voi huomata, ei rikosten uhreilla ole aina riittävästi tietoa oikeuksistaan rikosten uhreina. Uhreilla ei ole siis tietoa esimerkiksi siitä, että tiettyjen rikosten, kuten seksuaalirikosten uhrit voivat saada valtion kustantaman oikeudenkäyntiavustajan tuloistaan riippumatta (Majamaa ym. 2019, 34). Joissain tilanteissa rikoksen uhri ei välttämättä uskalla ilmoittaa itseensä kohdistuneesta tai todistamastaan rikoksesta. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun uhri on paperiton tai seksityöntekijä ja pelkää näiden asioiden vuoksi saavansa oikeuden sijaan rangaistuksen. Tällaisten umpikujien estämiseksi olisikin hyvä soveltaa jo edellä mainittua palomuuriajattelua, jossa rikoksesta voi ilmoittaa viranomaisille pelkäämättä epäsuotuisia seurauksia ilmoittajalle. (Picum 2020b, 1-9.)

2.2.6 Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutuminen

Haavoittuvassa ja heikommassa asemassa olevien oikeuksien toteutuminen vaatii julkiselta vallalta aktiivista toimintaa, koska heikommassa asemassa olevien oikeudet ovat usein riippuvaisia pääsystä julkispalveluihin. Oikeuksien toteutumisen riittävä tasoa tulisikin siis arvioida heikommassa asemassa olevien kannalta. Suurimmat oikeuksien toteutumisen haasteet Suomessa liittyvät puutteellisiin resursseihin, alueelliseen eriarvoistumiseen ja viranomaisten tiedon puutteeseen perus- ja ihmisoikeuksista. (OM 2014a, 7-8.) Marginaalissa

eläminen tekee siis ihmisoikeudet näkyviksi niiden puuttumisen kautta. Vakavasti ihmisoikeuksiin suhtautuva valtio harjoittaa yhteiskuntapolitiikkaa, jossa muista riippuvaiset ihmiset voivat luottaa siihen, että heidän oikeuksiensa toteutumisesta huolehditaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen, silloin kun he eivät itse siihen kykene. (Rautiainen 2017, 33-34.)

Kuten jo aiemmin todettu, oikeuksien toteutumattomuudella on merkittävät yhteiskunnalliset seuraukset muun muassa yleisen turvallisuuden näkökulmasta. Tämän lisäksi oikeudelliset ongelmat kasautuvat tutkimusten mukaan samoille ihmisille ja oikeudelliset ongelmat lisäävät myös terveys- ja sosiaaliongelmia. (Currie 2009, 35-38; OECD 2016, 6.) Haavoittuvassa asemassa olevat kohtaavat oikeudenloukkauksia enemmän kuin muut ja kärsivät oikeuksiin pääsyn esteistä muita enemmän (OECD 2016, 2-6).

Haavoittuvassa asemassa olevien ja marginaalissa elävien oikeuksien toteutumista on vahvistettava, koska he eivät usein tunnista heille kuuluvia oikeuksia eivätkä luota oikeusjärjestelmään tai viranomaisiin (OECD 2016, 7). Oikeudellisiin palveluihin pääsy voi ennaltaehkäistä syrjäytymiskehitystä (Currie 2009, 35-38). Pääsy oikeudellisiin palveluihin ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Edelleen haavoittuvassa asemassa ja marginaalissa olevien pääsyä terveydenhuoltoon, työelämään, koulutukseen ja asumiseen rajoitetaan. Tällöin tehdään myös mahdottomaksi näiden ihmisten osallistuminen kansantalouden edistämiseen. (OECD 2016, 5.)

Ratkaisuiksi haavoittuvassa asemassa ja marginaalissa olevien oikeusturvan vahvistamiseksi on ehdotettu muun muassa positiivisen erityiskohtelun, verkostoyhteistyön, juridisen valtaistamisen (legal empowerment) ja ennaltaehkäisyn näkökulmia. Positiivisella erikoiskohtelulla tarkoitetaan palveluiden tarjoamista heikommassa asemassa oleville niin, että heidän mahdollisuutensa todelliseen sisällölliseen yhdenvertaisuuteen toteutuvat (Mikkola 2017, 44). Käytännössä tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi oikeudellisen neuvonnan jalkauttamista päihteitä käyttävien luonnollisiin ympäristöihin. Verkostoyhteistyö puolestaan korostuu siiloutuneessa palvelujärjestelmässä, jossa sidosryhmien rooli palveluihin ohjaajina korostuu. Haavoittuvassa asemassa ja marginaalissa olevien kanssa työskentelevillä olisikin tärkeää olla ajantasaista, paikkaansa pitävää ja riittävää tietoa esimerkiksi oikeusavusta (VTV 2014, 118).

Juridinen valtaistaminen tarkoittaa oikeuksien palauttamista heikommassa asemassa eläville niin, että heidän perustarpeensa täyttyvät, he vaativat viranomaisilta oikeuksiaan, puolustavat omia oikeuksiaan ja ovat osallisia yhteiskunnassa. Käytännössä haavoittuvassa asemassa olevien valtaa omien oikeuksien ajamiseen lisätään. Tämä voi tapahtua esimerkiksi lisäämällä haavoittuvassa ja marginaalissa olevien ryhmien tietoisuutta oikeuksistaan erilaisten interventioiden avulla. Tällaisia interventioita voivat olla esimerkiksi kampanjat,

joissa lisätään juridista lukutaitoa, tietoa oikeuksista sekä palvelujen ja viranomaisten toimintaperiaatteista. Juridista valtaistamista voidaan edistää myös asiakaslähtöisillä yhteisöhankeilla, kuten tarjoamalla matalan kynnyksen oikeudellisia palveluita tai tekemällä vaikuttamistyötä oikeudellisten ja rakenteellisten esteiden poistamiseksi. (OECD 2016, 3-13.)

Vaikkakin oikeuksien yhdenvertaiseen toteutumiseen on haettu perinteisesti ratkaisuja niin lainsäädännöstä kuin matalan kynnyksen palveluista, tarkastellaan nykyisin enenevässä määrin myös varhaisen tuen vaikutuksia yhteiskunnalliseen oikeudenmukaisuuteen ja väestön hyvinvointiin. Kun oikeudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin puututaan ajoissa, voidaan ennalta ehkäistä ongelmien kasautumista sekä yhteiskunnallista epäluottamusta ja eriarvoisuutta. (OECD 2016, 7-16; Currie 2009, 1.) Laillisten ongelmien huomiotta jättäminen lisää sekä laillisia että sosiaalisia ongelmia ja eriarvoisuutta. Jotta ongelmia voitaisiin estää kasaantumasta ja eskaloitumasta, pitää niihin puuttua jämerillä varhaisen tuen malleilla, joissa painopiste on oikeudellisten palvelujen saatavuudessa. Kun oikeudelliset ongelmat saadaan ratkottua varhaisessa vaiheessa, ovat niiden inhimilliset ja taloudelliset kustannukset vähäisemmät. (OECD 2016, 16-18.)

3 Tulevaisuudentutkimuksen menetelmät

Tulevaisuuden ennustaminen on kiinnostanut ihmiskuntaa kautta aikojen. Se on nähty avaimena onneen ja menestykseen. Kaikilla elämänalueilla, joissa ihmisten päätökset ja toiminta ovat voineet vaikuttaa asioiden kulkuun, on tarvittu tulevaisuuden ennakoitua ja tulevaisuuden tekemistä. (Kamppinen, Malaska & Kuusi 2003, 21.) Tulevaisuudentutkijat ennakoivat tulevaisuutta, he eivät ennusta tulevaisuutta. Kun ennustamisessa keskitytään vain yhteen tulevaisuuteen, ennakoinnissa tunnustetaan se fakta, ettei tulevaisuutta voida ennustaa. (Hiltunen 2017, 35.) Tulevaisuutta ei siis voida supistaa yhdeksi ainoaksi. Tulevaisuustieto on vaihtoehtoista ja ennalta määrätöntä tietoa tulevaisuuksista, eikä siinä voida ilmoittaa varmana jonkin tietynlaisen tulevaisuuden toteutumista. (Kuusi & Kamppinen 2003, 118-119.) Tulevaisuudentutkimuksessa on keskeisintä erilaisten mahdollisten maailmojen ja niiden saavutettavuuden kartoittaminen. Tärkeää onkin selvittää, millaisilla päätöksillä ja toimenpiteillä voidaan mihinkin mahdolliseen maailman pyrkiä nykyisyydestä käsin. (Kamppinen ym. 2003, 25-31.)

Tulevaisuudentutkimuksen käsite sisältää laajan joukon erilaisia lähestymistapoja, menetelmiä ja tutkimuksia, joilla on yhteneväisiä piirteitä, mutta myös huomattavia eroja. Tulevaisuudentutkimuksen tavoitteena on teoreettisen ja empiirisen tutkimuksen avulla rakentaa perusteltuja kehityskulkuja tulevaisuudesta. Tulevaisuudentutkimuksella ei etsitä tulevaisuutta koskevaa totuutta, vaan sen avulla pyritään vaikuttamaan nykyhetken päätöksentekoon. (Mannermaa 1999, 20-21.) Tulevaisuudentutkija sosiologi Wendell Bellin

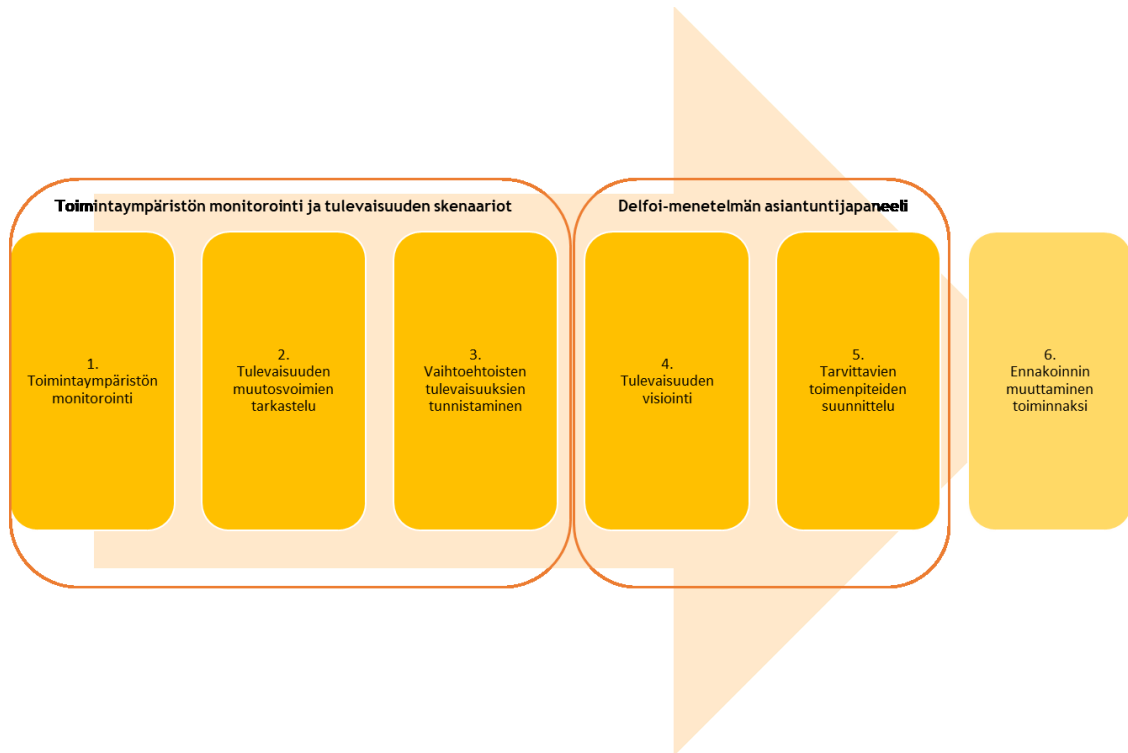
mukaan tulevaisuudentutkimuksen päällimmäisenä tarkoituksena on paremman maailman luominen nykyisille ja tuleville sukupolville. Ihmisten vapautta ja hyvinvointia tulisi säilyttää tai parantaa. Tarkoituksena on löytää, tutkia ja arvioida sekä ehdottaa mahdollisia, todennäköisiä ja toivottavia tulevaisuuksia. (Bell 2000, 73.) Tulevaisuudentutkimuksessa tulisi aina tavoitella uskottavuutta ja vaikuttavuutta (Mannermaa 2004, 36). Tärkeää on myös arvokysymysten pohdinta. Kaikki päätöksenteko on arvovalintojen tekemistä, mikä tekee tulevaisuudentutkimuksesta luonteeltaan myös osallistuvaa ja yhteiskunnallista toimintaa. (Wilenius 2015, 18.)

Tulevaisuudentutkimuksessa on yhdeksän keskeisintä tehtävää: 1. mahdollisten tulevaisuuksien tutkiminen, 2. todennäköisten tulevaisuuksien tutkiminen, 3. tulevaisuuskuvioiden tutkiminen, 4. tulevaisuudentutkimuksen teoreettisten perusteiden tutkiminen, 5. tulevaisuudentutkimuksen eettisten periaatteiden tutkiminen, 6. menneisyyden ja nykyisyyden suuntaavien kehityskulkujen tutkiminen, 7. yhteiskunnallinen vaikuttaminen, 8. demokraattisen osallistumisen kasvattaminen tulevaisuudenkuviissa, 9. herättää keskustelua ja edustaa tiettyä tulevaisuuden kehitysvaihtoehtoa. (Bell 2000, 75-95; Söderlund & Kuusi 2003, 300-303.)

Hiltunen (2012, 27-28) esittelee kirjassaan Matkaopas tulevaisuuteen John Kingdonin aikaikkunateoriaa (agenda setting theory). Teoria on muutosteoria ja sen mukaan muutokset tapahtuvat tietyissä aikaikkunoissa, joiden täyttymiselle on ehtonsa. Ehdot ovat ongelman määrittelemisen päätöksentekijöille, ongelman ratkaisuun kehitetyt ideat ja poliittiset tekijät, jotka joko tukevat tai vesittävät muutosta. Näiden ehtojen täytyessä muutokselle voi avautua aikaikkuna. Täytyessään jo kaksi kolmesta ehdosta voivat avata aikaikkunan. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä pyrimme yhteiskunnallisen muutoksen ennakointiin. Kingdonin teorian ehtoja tarkastelemalla on mahdollista arvioida, onko yhteiskunnalliselle muutokselle avautumassa aikaikkuna.

Tämä tutkimus- ja kehittämistyö toteutetaan laadullisena tulevaisuudentutkimuksen ennakointiprosessina. Laadullisella tutkimuksella pyritään tuottamaan rikasta ja yksityiskohtaista tietoa tietystä ilmiöstä (Juuti & Puusa 2020). Tutkimus- ja kehittämistyön tavoitteiden pohjalta tutkimusmenetelminä käytetään tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä; toimintaympäristön monitorointia, skenaariomenetelmää ja Delfoi-menetelmää. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä sovelletaan futuristi Andy Hinesin (2008) strategista ennakointiprosessia. Hines esittää prosessin kuusi vaihetta, jotka ovat 1. Toimintaympäristön monitorointi, 2. Tulevaisuuden muutosvoimien tarkastelu, 3. Vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistaminen, 4. Tulevaisuuden visiointi, 5. Tarvittavien toimenpiteiden suunnittelu, 6. Ennakoinnin muuntaminen toiminnaksi. Tutkimus- ja kehittämistyössä sovelletaan Hinesin ennakointiprosessin viittä ensimmäistä vaihetta, jotka on esitetty kuviossa 1. Prosessi käynnistyy toimintaympäristön monitoroinnin ja tulevaisuuden muutosvoimien tarkastelun

kautta vaihtoehtoisten tulevaisuuksien tunnistamiseen skenaariomenetelmällä ja jatkuu tulevaisuuden visiointiin sekä tarvittavien toimenpiteiden eli askelmerkkien suunnitteluun Delfoi-asiantuntijapaneelin avulla.

Kuvio 1: Tutkimus- ja kehittämistyön ennakointiprosessi mukailten Hines (2008).

3.1 Toimintaympäristön monitorointi

Toimintaympäristön monitoroinnilla tarkoitetaan ympäristössä olevan informaation tarkastelua ja tulkintaa. Tämä tarkoittaa ilmiöiden ja niiden muutosten tarkastelua ja analysointia, niistä seuraavien päätösten ja valintojen aikaansaamien erilaisten tulevaisuusseuraamusten näkökulmista. Toimintaympäristön monitorointi sisältää megatrendien, trendien, heikkojen signaalien ja villien korttien ilmiöiden jäljittämistä, tunnistamista ja analysoimista. (Rubin 2019.) Blanco & Lesca (1997) määrittelevät toimintaympäristön monitoroinnin prosessiksi, jonka avulla organisaatiot voivat sekä vähentää epävarmuutta, että ennakoida avautuvia mahdollisuuksia. Toimintaympäristön monitorointi on tärkeä ennakointiprosessin vaihe erityisesti skenaariotyöskentelyssä.

Toimintaympäristön monitoroinnin PESTEL-jaotteluun perustuva tarkastelu ottaa huomioon tulevaisuuden muutokset kokonaisvaltaisesti. PESTEL jakaa toimintaympäristön ilmiöt ja muutokset poliittisiin (P), ekonomisiin (E), sosiaalisiin (S), teknologisiin (T), ekologisiin (E) ja lainsäädännöllisiin (L) muuttujiin. (Hiltunen 2017, 37-39; Smith 2020, 96-97.) Poliittiset muuttujat sisältävät politiikkaa ja hallintoa. Ekonomiset muuttujat sisältävät arvokysymyksiä

rahaan, rahoitusvälineisiin ja -järjestelmiin, liiketoimintaan ja liiketoimintamalleihin liittyviä tekijöitä. Sosiaaliset muuttujat sisältävät sosiaalisia kysymyksiä, jotka liittyvät kulttuuriin, väestökehitykseen, viestintään, liikkumiseen ja muuttoliikkeeseen, työhön ja koulutukseen. Teknologiset muuttujat liittyvät työkaluihin, laitteisiin, järjestelmiin, infrastruktuuriin ja tietoverkkoihin. Ekologiset muuttujat puolestaan kuvaavat elinympäristöä, kestävyyttä, resursseja, ilmastoa ja terveyttä. Lainsäädännöllisiin muuttujiin liittyvät oikeudelliset kysymykset sekä säännöt ja määräykset. (Smith 2020, 97.) PESTEL-jaottelua voidaan hyödyntää laaja-alaisessa toimintaympäristön muutosten hahmottamisessa. Kettusen & Meristön (2010, 45) mukaan kaikki PESTEL-muuttujat tarjoavat uusien avauksien mahdollisuuksia. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä PESTEL-muuttujat on huomioitu laaja-alaisesti niin yksilö-, yhteisö- kuin yhteiskuntatasollakin.

Megatrendien, trendien, heikkojen signaalien ja villien korttien tarkastelu on olennainen osa tulevaisuuden ennakkointia. Megatrendit kuvaavat nykyhetken suuria ilmiöitä ja ne vaikuttavat eri elämänalueilla. Ne ovat maantieteellisesti laajalti levinneitä ja pitkäkestoisia. Megatrendit ei kuitenkaan ole pysyviä, vaan ne voivat muuttua ja vaimeta ajan mittaan. (Hiltunen 2012, 79.) Sitra (2020) esittää Suomen kannalta viisi merkityksellistä megatrendiä vuonna 2020: 1. Ekologisen jälleenrakennuksen kiireellisyys, 2. Väestön ikääntyminen ja monimuotoistuminen, 3. Verkostomainen valta voimistuu, 4. Teknologian sulautuminen kaikkeen, 5. Talousjärjestelmä etsii suuntaansa.

Trendit ovat suppeampia ja paikallisempia kuin megatrendit, mutta ne voivat olla megatrendien osia (Hiltunen 2012, 94-98; Rubin 2020a). Trendit ovat muutossuuntia, jotka voivat liittyä kaikkiin elämänalueisiin ja ne ohjaavat päätöksentekoa vaikuttamalla asioihin (Rubin 2020a). Hiltunen (2012, 94-95) mukaan trendi kertoo lähimenneisyydestä ja tässä hetkessä näkyvästä muutoksen suunnasta, joka voi jatkua samana tulevaisuudessakin. Trendejä löytyy jokaisesta PESTEL-luokasta ja niiden kokonaisvaltaisessa tarkastelussa onkin hyvä hyödyntää PESTEL-jaottelua. Trendejä ovat esimerkiksi median ja hallituksen luottamuspuolan kasvu, kasvava elinikä, verkkoterrorismin uhan suurentuminen, epätasaisen taloudellisen kasvun jatkuminen maailmassa, ympäristöajattelun kasvu tai kasvava poliittinen ja taloudellinen läpinäkyvyys. (Hiltunen 2017, 56-58.)

Heikolla signaalilla tarkoitetaan muutoksen ensimmäistä merkkiä ja se kertoo uusista nousevista ilmiöistä. Heikot signaalit nousevat arkipäivän käytänteistä, lehtijutuista, huhuista tai vaikkapa twiitauksista. Heikkoihin signaaleihin liitetään usein sana uusi, nouseva, yllätys, kokeilu, outo ja innovaatio. Ne herättelevät juurtuneita ajatusmalleja ja siksi niihin suhtautuminen voi olla vähättelevää tai kielteistä. (Hiltunen 2017, 64-65; Rubin 2020b.) Heikoista signaaleista voi tulevaisuudessa tulla jotain suurta, tai sitten ei (Hiltunen 2012, 108). Mannermaan (1999, 87) mukaan heikoilla signaaleilla tarkoitetaan ilmiöitä, jotka ovat

”oraalla” ja joilla ei ole yleensä historiaa, trendiä tai muuta selkeää menneisyyttä, mutta jotka tulevaisuudessa voivat muodostua keskeisiksi ilmiöiksi ja vaikuttajiksi.

Villeillä korteilla tarkoitetaan jotain yllättävää tai odottamatonta tapahtumaa, jota ei pysty ennakoimaan. Tapahtuma tapahtuu usein nopealla tahdilla, se on luonteeltaan voimakas ja tapahtuman jälkivaikutus on myös merkittävä. (Hiltunen 2012, 138-139.) Taloustieteilijä Nassim Taleb on lanseerannut mustien joutsenten käsitteen, joka on suurelta osin synonyymi villien korttien käsitteelle. Mustilla joutsenilla tarkoitetaan jotain erityisen odottamatonta tai epätodennäköistä tapahtumaa, esimerkiksi 9/11 terrori-isku, tsunami vuonna 2004 tai globaali talouskriisi vuonna 2008. Mustia joutsenia on vaikea tai jopa mahdotonta ennakoida, mutta niillä on suuria merkityksiä yhteiskuntaan ja talouteen.

Mustien joutsenten ennakointi ja analysointi on vaativuudestaan huolimatta tärkeä kysymys tulevaisuudentutkimuksessa. Mitä mustista joutsenista voidaan tietää ja voiko niitä havaita ennakkoon? (Heinonen & Ruotsalainen 2013, 304-306.) Nassim Taleb on tuonut esille mustista joutsenista, että me emme ainoastaan näe tulevaisuutta väärin, vaan katsomme asioita historiasta käsin ja yksinkertaistamme liikaa asioita. Luulemme ymmärtävämmä maailmaa, vaikka maailma on paljon komplisoidumpi kuin voimme ymmärtää. Kykenemme määrittelemään asiat vasta jälkikäteen ja yliarvioimme faktoja sekä oppineiden auktoriteettien uskoa itseensä. (Hiltunen 2012, 157-158.) Tulevaisuudentutkija Mendonca kollegoineen on sitä mieltä, että villejä korteja tai mustia joutsenia on mahdollista ennakoida, kunhan tarkkaillaan niiden heikkoja signaaleja tai aikaisia varoitusmerkkejä (Hiltunen 2012, 147).

Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä on käytetty Albrightin mallia toimintaympäristön monitorointiprosessissa. Vaikka Albright puhuu mallissaan organisaation tulevaisuuden monitoroinnista, voidaan mallia hyödyntää myös yhteiskunnallisten ilmiöiden monitorointiin. Albrightin (2004, 42-43) mukaan ulkoisen toimintaympäristön monitorointi tunnistaa organisaation uhat ja mahdollisuudet, kun taas sisäinen monitorointi kertoo organisaation vahvuuksista ja heikkouksista. Albrightin mukaan toimintaympäristön monitorointiprosessi voidaan jakaa viiteen osioon, jotka ovat yhteydessä toisiinsa ja voivat olla päällekkäisiä toistensa kanssa:

1. Monitorointitarpeiden määrittely. Menestyäkseen tulisi tunnistaa toimintaympäristön monitoroinnin tarpeet ja keskustella mahdollisista muutoksista, jotka saattavat vaikuttaa organisaatioon.
2. Informaation kerääminen. Organisaation tarpeet tulisi muuttaa tarkentaviksi tiedoiksi. Luettelo kysymyksistä ja valituista lähteistä tulisi tehdä etukäteen, jotta monitorointitoiminnot olisivat mahdollisimman kohdistettuja ja tehokkaita.

3. Informaation analysointi. Tiedonkeruun jälkeen, kerätty tieto analysoidaan ilmiöiksi ja trendeiksi. Tämä vaihe voidaan toistaa, mikäli tiedossa on aukkoja tai kerätystä informaatiosta herää uusia kysymyksiä.

4. Tulosten raportointi. Informaatio, jotka on analysoitu ja muunnettu käyttöön, raportoidaan tiivistetyssä muodossa.

5. Informaatioon perustuvien päätösten tekeminen. Toimintaympäristön monitorointitoimenpiteiden raportoinnin jälkeen toteutetaan asianmukaiset toimenpiteet, joilla voidaan reagoida parhaiten niihin mahdollisuuksiin ja uhkiin, mitä on tunnistettu.

3.2 Skenaariomenetelmä

Tulevaisuudentutkimuksen yhdeksi tärkeimmäksi työkaluksi on noussut skenaariot ja skenaariomenetelmän hyödyntäminen. Skenaario on yksi tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteitä, jolla pyritään näyttämään, miten jokin tulevaisuudentila muodostuu. Suomalainen tulevaisuudentutkimuksen pioneeri Mika Mannermaa määrittelee skenaariomenetelmän loogisesti eteneväksi tapahtumasarjaksi, jonka tarkoituksena on näyttää, miten mahdollinen, joko todennäköinen, tavoiteltava tai uhkaava tulevaisuudentila kehittyy askel askeleelta nykytilasta. (Mannermaa 1999, 57.) Tunnetun skenaarioasiantuntijan Michel Godetin mukaan skenaario on kokonaisuus, jonka muodostavat tulevan tilanteen kuvaus sekä niiden tapahtumien kuvaus, jotka mahdollistavat siirtymisen alkuperäisestä tilanteesta tulevaan tilanteeseen (Godet 1997, 26). Skenaariot eivät ole itse tavoite, vaan työkalu ajatella tulevaisuutta. Skenaarioiden avulla on mahdollista käsitellä kognitiivista monimutkaisuutta ja epävarmuutta tulevaisuuden suhteen. (Nekkers 2016, 11.)

Skenaariomenetelmän avulla on mahdollista tarkastella mahdollisia tulevaisuuden kehityskulkuja. Skenaariomenetelmiä on useita, mutta kaikille niille on yhteistä nykytilan kuvaus, mahdollisen tai toivottavan tulevaisuustilan kuvaus ja kuvaus prosessista, joka liittyy nämä kaksi toisiinsa. Skenaarioita voi tarkastella nykyhetkestä tulevaisuuteen, kuten tässä tutkimus- ja kehittämistyössä, tai tulevaisuudesta nykyhetkeen. Skenaarioiden tulee olla mahdollisia, sisäisesti johdonmukaisia, olennaisia tekijöitä koskettavia ja kokonaisvaltaisia, jolloin ne tarkastelevat erilaisten tekijöiden kuten taloudellisten ja sosiaalisten muuttujien sekä muun muassa arvokysymysten kehitystä ja keskinäistä vuorovaikutusta. (Mannermaa 2000, 72.)

Mannermaan (2000, 72-73) mukaan skenaariot voidaan jaotella kahteen eri kategoriaan: tutkiviin ja tavoitteellisiin skenaarioihin. Tutkivissa skenaarioissa tarkastellaan menneisyyden ja nykyhetken trendejä ja kohdennetaan niitä tulevaisuuteen. Tavoitteellisissa skenaarioissa fokus on tulevaisuuskuvisa, visioissa halutusta tai pelätystä tulevaisuuden tilanteesta. Tällöin skenaarioissa edetään tulevaisuudesta nykyhetkeen. Kumpikin skenaariotyyppi ja jako näiden

välillä on tärkeä. Yksi skenaariotyöskentelyssä tärkeä luokittelu perustuu siihen, pidetäänkö tiettyä skenaariota uhkana vai mahdollisuutena. Skenaarioita voidaan myös luokitella sen mukaan, mikä niiden oletettu suosio on kansalaisten keskuudessa (Mannermaa 1999, 60). Vaihtoehtoisia skenaarioita voidaan pitää tulevaisuustyöskentelyn lopputuloksena. Tulevaisuudentutkimuksen kannalta avainkysymys on, miten skenaariot on muodostettu. (Kuusi & Kamppinen 2003, 122.) Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä skenaariot määritellään tutkiviin skenaarioihin. Tarkastelemme tulevaisuuden kehityssuuntia ja pyrimme kuvaamaan toivottavan tulevaisuuden haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035.

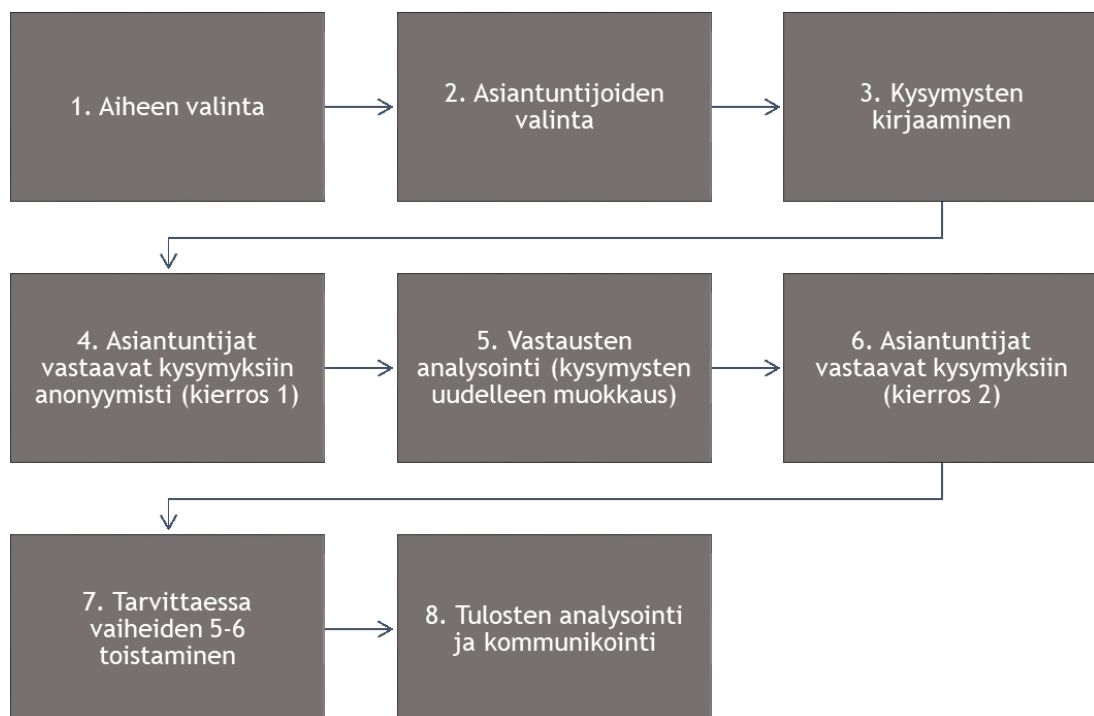
Skenaarioiden muodostamiseen on käytetty tässä tutkimus- ja kehittämistyössä edesmenneen Yrjö Seppälän kehittämää tulevaisuustaulukkomenetelmää. Tulevaisuustaulukkomenetelmän tarkoituksena on tunnistaa erilaiset ajurit, jotka liittyvät tarkasteltavaan aihealueeseen ja muodostaa niille monitoroidun tulevaisuustiedon pohjalta vaihtoehtoisia tulevaisuuden tiloja. Näitä ajureita tarkastellaan laaja-alaisesti, hyödyntäen PESTEL-jaottelua. Ajurit taulukoidaan ja niille annetaan erilaisia arvoja taulukon oikean puolen sarakkeisiin. Ajureiden vaihtoehtoisista tulevaisuustiloista kootaan sisäisesti johdonmukaiset tulevaisuudet. Näin muodostuvat skenaarioiden lähtökohdat. Tulevaisuustaulukosta ympäröidään kolmella eri tavalla eri ajureiden muuttujat. Nämä ympyröinnit luovat skenaarioille selkärangan. Skenaarioiden selkeyttämiseksi, skenaariot nimetään ja niistä viestitään kertomusten eli narratiivien avulla. Narratiivit auttavat avaamaan skenaarioita, jotka sisältävät analyttisen ja synteettisen osion, mutta tuo myös uutta ajattelua siitä, millaiseksi tulevaisuus voi eri aikaoletuksella muodostua. (Hiltunen 2012, 191-195.)

3.3 Delfoi-menetelmä

Delfoi-menetelmä kuuluu tulevaisuudentutkimuksen asiantuntijamenetelmiin ja on laadullinen tutkimusmenetelmä. Suomen johtaviin Delfoi-menetelmän asiantuntijoihin kuuluvan Osmo Kuusen mukaan Delfoi-menetelmä on asiantuntijoiden kannanottojen keruumenetelmä, jossa pyritään arvioimaan tulevia kehityssuuntia ja mahdollisuuksia. (Kuusi 2013, 248). Delfoi-menetelmän peruseriaate on se, että valikoidulta asiantuntijajoukolta haetaan määrättyyn aihealueeseen liittyviä näkemyksiä (Hiltunen 2012, 208) Delfoi-menetelmä on prosessi, jossa ohjatun vuorovaikutuksen avulla kerätään, laajennetaan ja syvennetään asiantuntijoista koostuvan ryhmän tietoa ja ymmärrystä tulevaisuuteen tutkittavasta ilmiöstä. Prosessi voi johtaa samanmielisyyteen tai monenmielisyyteen, jossa tutkitaan erilaisia tulevaisuusvaihtoehtoja. Olennaista molemmissa vaihtoehtoisissa on asiantuntijoiden perustelut, joita he esittävät omien valintojensa puolesta. (Linturi & Kauppi 2021, 13.)

Delfoi-menetelmässä kerätään asiantuntijätietoa erityisellä tavalla. Delfoi-menetelmällä on kolme keskeistä piirrettä: 1. Anonyymiyys, eli pyrkimys tunnistamattomuuteen, mikä ilmenee vastausten luottamuksellisena käsittelynä. 2. Monta kyselykierrosta, joiden aikana asiantuntijoilla on mahdollisuus korjata kannanottojaan. 3. Palaute, jossa kannanottojen korjaukset perustuvat toisilta panelisteilta saatuun palautteeseen. (Kuusi 2013, 249; Mannermaa 1999, 149; Hiltunen 2012, 208.)

Delfoi-menetelmän etuna on se, että tutkimuksen informanteiksi voidaan valita juuri asiantuntijoita. Puusan (2020, 106) mukaan tällöin asiantuntijat tietävät tutkittavasta ilmiöstä paljon ja tutkimuksen otosta voidaankin pitää tarkoituksenmukaisena ja harkinnanvaraisena. Delfoi-menetelmän prosessi on anonyymi, jolla taataan, ettei kukaan aihealueen dominoiva persoona pääse vaikuttamaan ja ohjailemaan muiden näkemyksiä. Delfoi-menetelmä mahdollistaa erilaisia kierroksia, jossa vastauksia puidaan uudestaan ja asiantuntijoilla on mahdollisuus lisäkommentteihin ja mielipiteiden vaihtamiseen uuden tiedon perusteella. Delfoi-menetelmän prosessi on esitelty kuviossa 2.

Kuvio 2: Delfoi-menetelmän prosessi mukailten (Hiltunen 2012, 209).

Delfoi-menetelmä soveltuu avoimiin ja monimutkaisiin tutkimusasetelmiin, joissa ilmiöiden sisältö tai ratkaisu on tuntematon. Tällöin selvittämätön asia tai ongelma näyttäytyy

nykyhetkessä, mutta sen ratkaisu esiintyy tulevaisuudessa. (Linturi & Kauppi 2021, 16.) Delfoi-menetelmää voidaan pitää perusteltuna tilanteissa, joissa a) ongelmaa ei voida tarkastella analyttisillä tekniikoilla, b) kollektiiviset, mutta yksilölliset arviot ovat hyödyllisiä tulevaisuuden peruskehityksen arvioinnissa, c) ongelma on laaja tai kompleksinen ja asiantuntijat poikkeavat toisistaan koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella, d) asiantuntijoita ei saada saman pöydän ääreen, esimerkiksi ajallisten, rahoituksellisten tai maantieteellisten syiden takia, e) anonymiteettiperiaatteen noudattamista pidetään perusteltuna, esimerkiksi henkilökohtaiseen asemaan liittyvissä intresseissä ja ristiriidoissa sekä toimijoiden kilpailutilanteesta johtuvien syiden vuoksi. (Mannermaa 1999, 153-154.)

Delfoi-menetelmän asiantuntijapaneeliin kutsutaan tyypillisesti asiantuntijoita eri tieteenalaja ja toimintakokonaisuuksia edustavilta osaamisalueilta. Tällöin ymmärrys ilmiöstä on jo lähtötilanteessa moniääninen. (Linturi & Kauppi 2021, 15.) Asiantuntijoita olisi tärkeää käsitellä ryhmänä, jossa erilaiset ihmiset ja näkökulmat käyvät keskustelua. Erityisen tärkeää on sitouttaa asiantuntijat yhteisen päämäärän edistämiseen. (Kuusi 2013, 254-255.) Asiantuntijoiden määrä voi vaihdella, mutta 10-20 henkilön asiantuntijajoukko on useimmissa tapauksissa riittävä (Mannermaa 1999, 150).

Delfoi-menetelmässä on erityisen tärkeää kiinnittää huomiota asiantuntijoiden valintaan ja ymmärtää, että asiantuntijamenetelmää käytettäessä laatu korvaa määrän. Asiantuntemus ei ole yksiulotteinen ilmiö. Asiantuntemus voi kohdistua eri asioihin ja se voi olla laajaa horisontaalista (vähän tietoa kaikesta), tai syvällistä vertikaalista (paljon tietoa vähästä). Asiantuntijoihin olisi hyvä kuulua tutkijoita ja kansalaisaktiiveja, jotka herkästi aistivat tulevaisuuden yhteiskunnallisia mahdollisuuksia ja uhkia sekä heikkoja signaaleja. Asiantuntijoiden joukossa tulisi olla myös tulevaisuuden päättäjiä ja päätöksenteon valmistelijoita sekä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoita. (Kuusi 2013, 255.)

Alun perin Delfoi-menetelmällä pyrittiin mielipiteiden yksimielisyyteen asiantuntijoiden keskuudessa. Nykyään Delfoi-menetelmän soveltajat eivät enää tavoittele asiantuntijoiden yksimielisyyttä, vaan monia perusteltuja näkemyksiä tulevaisuuden kehityssuunnista. On myös kyseenalaistettu ajatus, että asiantuntijat käyttävät vastauksissaan parasta tietoaan. Joskus vahvoissa asiantuntijapositioneissa toimivat ihmiset saattavat käyttää kannanottojaan omien mandaattiansa edistämiseen ja puuttua esimerkiksi kysymyksissä käytettyjen käsitteiden määrittämiseen. Tämä voi olla sekä uhka että mahdollisuus. Parhaimmassa tapauksessa tutkijat saavat lisää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä ja pystyvät syventämään käytettyjä käsitteitä. Joskus tilanne saattaa puolestaan polarisoida vastakkainasetteluksi, joka saattaa jäädä keskustelun. (Alastalo, Åkerman, & Vaittinen 2017, 225-227.)

Asiantuntijamenetelmissä valtasuhteiden ilmenemiseen on siis hyvä varautua valmistautumalla riittävästi etukäteen.

Delfoi-menetelmässä on samankaltaisuuksia teemahaastattelun kanssa. Niin Delfoi-verkkoympäristössä kuin teemahaastatteluissakin informanteille esitetyt kysymykset nostetaan tutkimuksen tietoperustan teemoista. Teemahaastattelussa teemoja voidaan täydentää lisäkysymysten avulla, jolloin tutkittavasta ilmiöstä syntyy syvempää tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88). Delfoi-menetelmä voidaan toteuttaa sähköisellä eDelphi-verkkoalustalla. eDelphi-verkkoalustalla asiantuntijat ja ammattilaiset syventävät keskusteluissaan ennalta annettuja teemoja kysymällä toinen toisiltaan tarkentavia kysymyksiä. Myös tutkijat voivat esittää verkkoalustalla tarkentavia kysymyksiä, mutta pääpaino on asiantuntijoiden keskustelulla. Eskola, Lätti & Vastamäki (2018, 30) toteavat, että teemahaastattelussa tärkeintä on teemojen kannalta oleellisten kysymysten läpikäynti eikä niinkään kysymysten järjestys. Sama pätee Delfoi-menetelmässä, vaikka menetelmänä se onkin luonteeltaan vapaampi, kuin teemahaastattelu.

4 Tutkimus- ja kehittämistyön toteutus

Tässä luvussa kuvataan tutkimus- ja kehittämistyön toteutus. Ennakoinnin prosessi toteutettiin aikavälillä 1.10.2020-19.03.2021. Prosessi käsitti toimintaympäristön monitoroinnin, skenaariomenetelmän ja Delfoi-asiantuntijapaneelin. Toimintaympäristön monitoroinnin ja skenaariomenetelmän aineistojen keräämisessä ja analyysissa on hyödynnetty PESTEL-jaottelua. PESTEL-jaottelussa tulevaisuuden muutostekijät otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti poliittisten, ekologisten, sosiaalisten, teknologisten, ekonomisten ja lainsäädännöllisten kehityskulkujen kautta. PESTEL-jaottelu suuntaa tiedonkeruuta ja luokittelee kerättyä tietoa taulukkomuotoon. PESTEL-jaottelua on täydennetty skenaariomenetelmän tulevaisuustaulukko-analyysillä skenaarioiden muodostamiseksi. Tulevaisuustaulukon avulla tunnistettiin kolme vaihtoehtoista tulevaisuuden skenaariota, joita arvioitettiin Delfoi-asiantuntijapaneelissa. Skenaarioiden avulla Delfoi-asiantuntijapaneelissa kirkastettiin tulevaisuuden visio ja askelmerkit vision toteuttamiseen. Alaluvuissa 4.1.-4.3. kuvataan tarkemmin toimintaympäristön monitorointi, skenaarioiden luomisen prosessi ja Delfoi-asiantuntijapaneelin tutkimuskokonaisuuksien toteutus.

4.1 Toimintaympäristön monitorointi PESTEL-jaottelulla

Skenaarioiden muodostaminen käynnistyi monitoroimalla toimintaympäristön muutostekijöitä PESTEL-jaottelun mukaisesti. Aineisto koostui megatrendeistä, trendeistä, heikoista signaaleista ja villeistä korteista. Aineistoa kerättiin tutkimuksista, artikkeleista, kirjallisuudesta, blogeista ja mielipidekirjoituksista. Muutostekijöitä tarkasteltiin yksilö-, yhteisö- ja yhteiskuntatasolla. Aineistosta etsittiin toistoja, samankaltaisuuksia, eriävää tietoa, kielikuvia, puuttuvaa tietoa ja teoriaan liittyviä ilmaisuja (King, Horrocks & Brooks 2019, 105-111). Aineistoa kerättiin aikavälillä 1.10.2020-31.1.2021 ja erilaisia muutostekijöitä

kertyi lähdetaulukoon sata kappaletta. Tämän raportin liitteistä löydät Monitoroinnissa käytettyjä lähteitä -taulukon (Liite 1.), johon on koottu esimerkinomaisesti osa monitoroinnissa käytetyistä lähteistä osoittamaan muutostekijöiden monipuolista monitorointia.

4.2 Skenaarioiden luominen tulevaisuustaulukolla

Toimintaympäristön monitoroinnilla kerätyn aineiston analyysi aloitettiin aineiston avoimesta tarkastelusta. Näin aineistosta alkoi nousta ryhmittelyjä, joista rakentui tulevaisuutta koskevia muuttujia. Muuttujien lisäksi aineistosta nostettiin pääajurit, eli muutosta ohjaavat tekijät. Muutosajurit analysoitiin tulevaisuustaulukoon, jonka pohjalta oli mahdollista muodostaa tulevaisuuden skenaarioita. Tulevaisuustaulukossa olevat ajurit luokiteltiin teemoittain PESTEL-muuttujien mukaan ja niille muodostettiin kolme arvoa; lisääntyy, vähenee, pysyy samana. Tulevaisuustaulukkoa kavennettiin ja jokaisesta PESTEL-luokasta valittiin keskeisimmät pääajurit, jotka arvioimme vaikuttavan eniten haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen tulevaisuudessa. Tulevaisuustaulukko on esitelty taulukossa 1. Seuraavassa vaiheessa ajureiden vaihtoehtoisia tulevaisuustiloja yhdistelemällä tunnistimme kolme erilaista tulevaisuuden kehityskulkua, joista muodostettiin kolmella väriiviivalla skenaarioaihiot. Skenaarioiden selkeyttämiseksi skenaariot nimettiin ja niistä luotiin kertomukset siitä, millaiseksi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus voisi vuoden 2035 aikaoletuksella muodostua.

	AJURI	LISÄÄNTYY	VÄHENEÉ	PYSYY SAMANA
Poliittiset	Eriarvoistumiskehitys	Jako hyvä ja huono-osaisiin pysyvä.	Hyvinvointi jakautuu tasaisesti.	Voimistumassa.
	Radikalisoituminen	Turvauhat monipuolistuvat. Ääriilikeille syntyy kysyntää.	Vastakkainasettelu vähenee.	Tyytymättömyys ja epäluottamus yhteiskuntaan lisääntynyt.
	Ennaltaehkäisy painopisteenä	Ohjaa päätöksenteossa.	Tehokkuuteen ei uskota.	Suhtaudutaan varauksella kustannussyistä.
	Oikeuden yhdenvertainen saavutettavuus	Yhdenvertaista.	Ei saavutettavissa.	Epäoikeudenmukaista.
	Järjestöjen toimintaedellytykset	Rahoitus ja osallisuus taattu.	Rahoitus niukkaa, marginaaliasema.	Rahoitus kriisien ohjaamaa.
Ekologiset	Ekologinen jälleenrakennus	Ohjaa kaikkea.	Tapahtuu maltillisesti.	Kiireellinen.
	Luonnonvarojen kuluttaminen	Käytetään kestävästi.	Ylikulutetaan.	Kestäviä ratkaisuja etsitään.
Sosiaaliset	Kovat arvot	Tehokkuus, taloudellisuus, nopeus.	Oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys.	Yksilön vapaus, ympäristö.
	Monialainen yhteistyö	Sektorirajat ylittävä poikkiallinen yhteistyö synnyttää oikeudellisia innovaatioita.	Yhteiset sähköiset tietojärjestelmät helpottavat monialaista yhteistyötä.	Ammattilaiset jumissa omilla sektoreillaan.
	Oikeudellisten palvelujen jalkauttaminen	Oikeudellisia ongelmia ratkaistaan jalkautuvalla ensivaiheen neuvonnalla.	Sähköiset palvelut ovat syrjäyttäneet kasvokkaiset kohtaamiset.	Kiinni yksittäisten henkilöiden ja organisaatioiden kiinnostuksesta.
	Ongelmat muuttuvat oikeudellisiksi	Oikeudellisen neuvonnan kysyntä kasvaa.	Ei kysyntää oikeudelliselle neuvonnalle.	Oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville.
Ekonomiset	Julkisen rahoituksen niukkuus	Eri intressiryhmät rahoittavat julkista taloutta.	Julkisen rahoitus riittävää.	Kasvun ja työllisyyden malli taistelee olemassaolostaan.
	Ilmainen oikeusapu	Matalan kynnyksen oikeusapua tarjota.	Tulee maksulliseksi ja yhä useampi on oikeusavun ulkopuolella.	Osin maksutonta, mutta haavoittuvassa asemassa olevat eivät löydä oikeudellisen avun piiriin.
	Palomuri	Parantaa ilmoitusmahdollisuuksia.	Ei käytössä, piilorikollisuus lisääntyy.	Ei hyödynnetä.
Lainsäädännölliset	Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi	Kriminalisoitu.	Dekriminalisoitu.	Välitila.
	Erillislait haavoittuvassa asemassa oleville	Erillislait takaavat oikeudet osalle.	Oikeudet taataan muilla keinoin.	Pohditaan erillislakien toimivuutta.
	Lainvalmistelu	Hätäistä.	Tehdään kestävästi.	Nopeutumassa.

Taulukko 1: Tulevaisuustaulukko

4.3 Delfoi-asiantuntijapaneeli verkkoalustalla

Delfoi-asiantuntijapaneeli toteutettiin verkkopohjaisella eDelphi-verkkoalustalla. eDelphi-verkkoalusta on lisensoitu tulevaisuudentutkimuksen ja laadullisen ennakoinnin asiantuntijatyökalu, jota käytetään muun muassa tieteellisessä tutkimuksessa (eDelphi 2020). eDelphi-verkkoalustan käytössä tulee ottaa huomioon verkossa työskentelyn haasteet ja mahdollisuudet. Verkkoalustan käyttö saattaa tuoda esiin teknisiä haasteita niin tutkimuksen toteuttajien kuin osallistujienkin näkökulmasta. Onkin erityisen tärkeää, että valikoitu verkkoalusta on tutkimuksen tavoitteisiin sopiva ja että tutkijat tuntevat käyttämänsä verkkoalustan tekniikan. Verkkoalustoilla työskenneltäessä on pidettävä huolta alustan turvallisuudesta ja osallistujien yksityisyydestä. (King ym. 2019, 141-144.) Alustalle osallistutaan nimettömänä, vain osallistujien ja ylläpitäjien statukset erottuvat keskustelussa. Osallistujat saivat osallistumislinkin keskusteluun oman sähköpostinsa kautta eli henkilötietoja vaativaa kirjautumista ei sivustolle pääsemiseen vaadita.

Delfoi-asiantuntijapaneelin toteutus aloitettiin valikoimalla asiantuntijoita, joilla asiantuntemusta haavoittuvassa asemassa olevista ja riittävästi eri näkökulmia kohderyhmän oikeudellisista tarpeista. Asiantuntijoilla tarkoitetaan tässä tutkimus- ja kehittämistyössä henkilöä, joilla on tutkimuksen teemaan liittyen enemmän tietoa kuin maallikolla (Alastalo ym. 2017, 215). Tällaisia asiantuntijoita voivat olla kaikki päättäjien ja kokemusasiantuntijoiden väliltä. Tutkimus- ja kehittämistyöhön valikoitiin myös asiantuntijoita, joiden osaaminen keskittyy jalkautuvaan työhön kohderyhmän parissa. Tämä valinta tehtiin siksi, että jalkautuvat palvelut tavoittavat kaikkein haavoittuvammassa asemassa olevia ihmisiä, eivätkä nämä ihmiset todennäköisesti päätyisi palvelujen piiriin ilman jalkautuvaa työtä.

Delfoi-asiantuntijapaneeliin kutsuttiin 66 asiantuntijaa. Asiantuntijat edustivat eri sektoreita ja heidän joukossaan oli henkilöitä niin julkiselta sektorilta, järjestöpuolelta, yritysmaailmasta kuin taide- ja kulttuuripuoleltakin. Kutsukirjeessä (liite 2.) esiteltiin tutkimus- ja kehittämistyön tarkoitus ja tavoite, Delfoi-menetelmä, alustava aikataulu ja ilmoittautumisohjeet. Asiantuntijoille tarjottiin myös mahdollisuutta keskustella tutkimus- ja kehittämistyön tekijöiden kanssa ennen osallistumispäätöstä. Tällä tavoin osallistujat voivat varmistua siitä, että he olivat ymmärtäneet kutsukirjeen sisällön oikein ja tietävät millaiseen tutkimus- ja kehittämistyöhön osallistuvat. Kutsutuista asiantuntijoista Delfoi-asiantuntijapaneeliin ilmoittautui 32 osallistujaa.

Ennen ensimmäistä Delfoi-paneelikierrosta tutkimus- ja kehittämistyöhön osallistuville lähetettiin sähköpostikirje (liite 3.), jossa esiteltiin tutkimus- ja kehittämistyön aihe ja eettiset periaatteet, eDelphi-verkkoalustan käyttöohjeet sekä aikataulu. Osallistujille annettiin koko prosessin ajan mahdollisuus olla yhteydessä tutkimus- ja kehittämistyön

tekijöihin, koska osallistuminen saattaa herättää monenlaisia kysymyksiä (Alastalo ym. 2017, 225). Itse Delfoi-teesejä ei kuitenkaan kerrottu osallistujille etukäteen, sillä niiden etukäteen julkaiseminen saattaa suunnata osallistujien ajattelua liikaa, jolloin kerätty otos voi jäädä suppeaksi (Puusa 2020, 107).

Delfoi-asiantuntijapaneelissa kiinnitettiin erityistä huomiota asiantuntijoiden motivoimiseen. Verkkotyöskentely ei ole sidottu paikkaan tai aikaan, mutta juuri siitä syystä se saattaa jäädä osallistujalle etäiseksi ja kasvottomaksi. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä asiantuntijoita motivoitiin mahdollisuudella kertoa omia tai oman organisaation näkemyksiä ja kokemuksia tutkittavasta ilmiöstä. Eskolan ym. (2018, 31-32) mukaan juuri tällaiset asiat motivoivat osallistumaan tutkimuksiin. Lisäksi tässä tutkimus- ja kehittämistyössä osallistujat pääsivät osaksi tulevaisuuden ennakointiprosessia, joka oli uusi ja mielenkiintoinen kokemus osalle asiantuntijoista. Osallistujille lähetettiin ennen jokaista Delfoi-paneelikierrosta muistutuskirje, jossa motivoitiin osallistumaan paneelikeskusteluun ja kerrattiin osallistumiseen liittyvät käytännön asiat kuten aikataulu ja eDelphi-verkkoalustan käyttö. Paneelikierrosten aikana asiantuntijoita motivoitiin nostamalla paneelikeskusteluissa esiteltyjä mielenkiintoisia kannanottoja.

Tutkimukseen osallistuvat asiantuntijat todennäköisesti puhuvat tutkittavasta ilmiöstä saman tyyppisten diskurssien kautta, koska ilmiö ja siihen liittyvät käsitteet ovat yhteisesti jaettuina. Silti on tärkeää muistaa, että kommunikaatiotyylit vaihtelevat ja kielellisiä sekä käsitteellisiä haasteita syntyy keskustelutilanteissa (Hirsjärvi & Hurme 2011, 53). Lisäksi monipuolisen asiantuntijajoukon erityisosaaminen voi synnyttää hyvinkin kapeaan erityisosaamiseen perustuvia kannanottoja ilmiöstä keskusteltaessa. Näihin seikkoihin varauduttiin tässä tutkimus- ja kehittämistyössä selkeällä käsitteiden määrittelyllä sekä avoimen ja kysymään kannustavan keskustelukulttuurin luomisella.

Delfoi-asiantuntijapaneelin verkkokeskusteluissa on otettu huomioon myös kielen vaikutus. Verkkokeskusteluissa ei ole mahdollista lukea keskusteluun osallistuvien henkilöiden kehonkieltä, jolloin verbaalisen kielen merkitys korostuu. Voisikin väittää, että Delfoi-asiantuntijapaneelin ohjeistusten ja teesienasetteluiden tulee olla erittäin tarkasti pohdittuja myös kielellisen ilmaisun näkökulmasta. Puusan (2020, 104-105) mukaan kysymysten laadinnassa ja vastausten analysoinnissa tulee pyrkiä kielelliseen objektiivisuuteen kuitenkin hyväksyen, että kielenkäyttö sitoo meitä aina subjektiiviseen kokemukseen.

Ennen ensimmäistä Delfoi-paneelikierrosta muodostettiin ensimmäisen paneelikierroksen teesit. Ensimmäisen paneelikierroksen tavoitteena oli validoida kolmea tulevaisuuden skenaariota, jotka muodostettiin toimintaympäristön monitoroinnin ja skenaariomenetelmän avulla. Tarkoituksena oli herätellä asiantuntijat pohtimaan ja keskustelemaan mahdollisista tulevaisuuksista ja sitä kautta tuottamaan toivottua tulevaisuutta haavoittuvassa asemassa

olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035. Teesien haluttiin olevan riittävän avoimia ja mielenkiintoisia, jotta ne herättävät asiantuntijoiden mielenkiinnon.

Ensimmäinen Delfoi-paneelikierron toteutettiin 1.-5.3.2021. Asiantuntijapaneeliin osallistui 24 asiantuntijaa 32 ilmoittautuneesta. Ennen ensimmäistä teesiä asiantuntijoita pyydettiin sijoittamaan itsensä asiantuntijamatriisiin, joihin olimme luokitelleet eri intressit ja asiantuntijuudet. Asiantuntijamatriisi on esitelty taulukossa 2. Joissain tapauksissa voidaan harkinnanvaraisesti kertoa, keitä tutkimukseen osallistuneet asiantuntijat ovat ja mitä organisaatioita he edustavat (TENK 2019, 13). Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä on päädytty ilmoittamaan sektoriala ja mitä asiantuntijuutta asiantuntijat edustavat. Nämä valinnat on tehty, jotta lukija pystyy arvioimaan, millaiselta asiantuntijajoukolta tietoa on kerätty tulevaisuuden skenaarioiden luomiseksi. Valinnasta on viestitty myös asiantuntijoille, mikä parhaimmillaan lisää tutkimuksen luotettavuutta.

INTRESSIT ASiantuntemus	Päättäjä	Kehittäjä	Työn toteuttaja	Kokemusasiantuntija
Julkinen sektori	2	3	2	
Yksityinen sektori			1	
Kolmas sektori	1	7	5	1
Yksityishenkilö			1	1

Taulukko 2: Delfoi-asiantuntijoiden intressit ja asiantuntemus.

Asiantuntijamatriisin jälkeen esittelimme kolme vaihtoehtoista tulevaisuuden skenaariota haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035. Asiantuntijoita pyydettiin arvioimaan skenaarioiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta. Skenaarioiden jälkeen esittelimme merkittävimmät muutostekijät ja ilmiöt, jotka arvioimme vaikuttavan haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen. Pyysimme asiantuntijoita valitsemaan kolme merkittävintä muutostekijää. Lopuksi pyysimme asiantuntijoita muodostamaan visiolauseen, mikä kuvastaisi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuutta. Ensimmäisen Delfoi-paneelikierron teesit on esitelty liitteessä 4.

Toinen Delfoi-paneelikierron toteutettiin 15-19.3.2021. Asiantuntijapaneeliin osallistui 19 asiantuntijaa 32 ilmoittautuneesta. Asiantuntijapaneelissa esiteltiin tulevaisuuden visio 2035: Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille. Esitimme vision validoimiseksi asiantuntijapaneelissa kaksi provosoivaa väittämää, joiden todennäköisyyttä asiantuntijoita pyydettiin arvioimaan ja kommentoimaan. Tämän jälkeen esiteltiin ensimmäiseltä

paneelikierrokselta nousseita toimenpide-ehdotuksia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseksi ja pyysimme asiantuntijoita valitsemaan kolme merkittävintä toimenpide-ehdotusta.

Merkittävämmäksi toimenpide-ehdotukseksi nousi ensimmäisen paneelikierroksen pohjalta sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön kehittäminen. Asiantuntijoita pyydettiin toisella paneelikierroksella pohtimaan konkreettisia askelmerkkejä juuri sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen. Lisäksi asiantuntijoita pyydettiin arvioimaan, miten he voisivat ammattilaisina tai kokemusasiantuntijoina tehdä sektorirajat ylittävää yhteistyötä parhaiten. Asiantuntijoille annettiin mahdollisuus tuoda esiin myös muita näkemyksiä vision toteutumiseen. Lopuksi pyysimme asiantuntijoilta palautetta Delfoi-menetelmään osallistumisesta ja informoimme asiantuntijoita tutkimus- ja kehittämistyön julkaisemisesta sekä mahdollisuudesta osallistua julkistamistilaisuuteen. Toisen Delfoi-paneelikierroksen teesit on esitelty liitteessä 5.

Delfoi-asiantuntijapaneelin tuottama aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi vastaa parhaiten tutkimuksen tarpeita, koska siinä aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja käsitteellistetään. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että aineistosta pelkistetään pois tarpeeton data, jäljelle jäänyt data ryhmitellään ja kootaan uudelleen ja lopuksi uudelleen järjestetty data sidotaan tutkimuskysymyksiin sekä tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Sisällönanalyysi tehtiin ensimmäisen ja toisen paneelikierroksen jälkeen. Delfoi-paneelikierroksen aineisto pelkistettiin ja ryhmiteltiin pääteemoihin. Pääteemat nousivat asiantuntijoiden tuottamasta aineistosta esiintyvyyden ja merkittävyyden mukaan. Analyysissa ei voitu määrällisesti laskea kuinka moni yksittäinen vastaaja puhui tietystä teemasta, koska paneeliin osallistuminen oli anonyymiä ja yksi vastaaja saattoi kommentoida samaan kysymykseen useampiakin kertoja.

Delfoi-asiantuntijapaneelin ensimmäinen kierroksen aineistosta muodostettiin haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuuden visio vuodelle 2035, jonka pohjana käytettiin Sitran Vision kirjoittaminen -työkalua. Työkalun avulla vision muodostamisessa otetaan huomioon vision toteutumisen kannalta tärkeimmät arvot ja ihanteet, arvioidaan mihin tärkeimpiin megatrendeihin vision olisi syytä vastata, pohditaan yhteiskuntapolitiikan tai pitkän tähtäimen painopisteet, joiden myötä visioon päästään ja tarkastellaan miltä ihmisten arki näyttää, kun visio on saavutettu. (Sitra 2018.) Vision nimeksi muodostui Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille.

Aineiston analyysin jälkeen muodostettiin toisen paneelikierroksen teesit. Toisen paneelikierroksen tavoitteena oli validoida analyysin perusteella muodostettua visiota ja saada asiantuntijat muodostamaan konkreettisia askelmerkkejä toivotun vision saavuttamiseksi. Kysymysten ja väittämien haluttiin olevan avoimia, herätteleviä ja

provosoivia, jotta asiantuntijoiden mielenkiinto säilyisi paneelin loppuun saakka. Analyysin pohjalta muodostui konkreettiset tuotokset, eli askelmerkit toivottuun visioon. Askelmerkit muodostettiin toisen Delfoi-paneelikierroksen aineistosta sisällönanalyysin keinoin. Käytännössä aineistosta muodostettiin pelkistettyjen ilmausten pohjalta alaluokkia, joista muodostui lopulta viisi pääluokkaa.

Delfoi-asiantuntijapaneelissa anonymiteetti säilytettiin koko paneelin ajan, myös päättymisen jälkeen. Asiantuntijat poistettiin eDelphi-verkkoalustan järjestelmästä 10.5.2021, jolla taattiin asiantuntijoiden tietojen tuhoutuminen. Samana ajankohtana tuhottiin myös tutkimusaineisto, jota säilytettiin tutkimuksen ajan eDelphi-verkkoalustalla sekä erillisellä muistitikulla. Tutkimus- ja kehittämistyön prosessi päättyi toukokuussa 2021 julkistamisseminaariin ja kypsyysnäytteeseen.

5 Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa esitellään tämän tutkimus- ja kehittämistyön tulokset eli kolme tulevaisuuden skenaariota ja kahden Delfoi-asiantuntijapaneelin pohjalta syntynyt visio ja askelmerkit haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämiseksi vuonna 2035. Tuloksissa olevista asiantuntijoiden sitaateista on korjattu kirjoitusvirheet vain niiltä osin, joilta ne olisivat vaikuttaneet merkittävästi tekstin luettavuuteen ja ymmärrettävyyteen.

5.1 Skenaariot

Kaikkien kolmen skenaarion todennäköisyys ja toivottavuus arvioitettiin Delfoi-asiantuntijapaneelin asiantuntijoilla määrällisesti ja laadullisesti. Asiantuntijat arvioivat skenaarioiden todennäköisyyttä ja toivottavuutta ensin asteikolla erittäin todennäköistä / toivottavaa - erittäin epätodennäköistä / ei-toivottavaa. Tämän lisäksi asiantuntijoilla oli mahdollisuus perustella arvioitaan ja esittää argumentteja skenaarioihin liittyen sekä käydä keskustelua aiheesta muiden asiantuntijoiden kanssa. Asiantuntijapaneelissa syntynyt määrällinen ja laadullinen aineisto tukevat toisiaan tulosten osalta.

Kolme luotua skenaarioita olivat 1. Yhteiset oikeudet -skenaario, 2. Oikeuden digisovelluksina -skenaario ja 3. Oikeuksien anarkia -skenaario. Skenaariot on esitelty seuraavissa kappaleissa. Skenaarioiden tiivistetyt kuvaukset on esitetty kuviossa 3.

Kuvio 3: Skenaarioiden tiivistetyt kuvaukset.

5.1.1 Skenaario 1: Yhteiset oikeudet

Oikeuksien saatavuus on taattu kaikille asemasta riippumatta, sillä eriarvoistumiskehitys nähdään juurisyynä oikeuksien toteutumattomuudelle. Oikeudellisia palveluja tuotetaan sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Haavoittuvassa asemassa oleville on tarjolla mm. jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa. Tieto oikeuksista liikkuu marginaaliyhteisöissä ja dekriminalisaatio madaltaa rikoksista ilmoittamisen kynnyistä.

Eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen on yhteinen haaste kansan keskuudessa. Eriarvoistumisen ymmärretään olevan rakenteellista ja sen yhteydet oikeuksien toteutumiseen, turvallisuuteen, kansanterveyteen, kestäväan kehitykseen ja talouteen on tunnustettu yhteisesti. Oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja yhteisöllisyys korostuvat arvoina. Varhainen selvittäminen ja vaihtoehtoiset riidanratkaisu- ja oikaisumenetelmät tuottavat oikeussuojaa tehokkaasti ja taloudellisesti jo ennen tuomioistuinkäsittelyä. Suurin osa oikeudellisista ongelmista saadaan ratkaistua maksuttoman ensivaiheen ja ulkoprosessuaalisen neuvonnan avulla. Oikeusprosessit ovat edelleen pitkiä, jonka vuoksi oikeustakuuta ollaan ottamassa käyttöön. Oikeudellisen neuvonnan ja tuomioistuinten välille on syntynyt ”pullonkaula”, jonka vuoksi tuomioistuinkäsittelyä odottavat haavoittuvassa asemassa olevat ovat jääneet sosiaali- ja terveystalvelujen asiakkaisiksi.

Jalkautuvat matalan kynnyksen palvelut ovat oikeudellisen neuvonnan keskiössä ja lisäävät palvelujen yhdenvertaista saavutettavuutta, ennaltaehkäisevät oikeudellisten ongelmien syntyä ja vähentävät korjaavien palvelujen tarvetta. Kasvokkainen asiointi oikeudellisessa neuvonnassa mahdollistaa erityisryhmien, kuten luku- ja kirjoitustaidottomien, asiointiin.

Uudet työtavat vahvistavat demokratiaa ja osallisuutta, jolloin tieto oikeuksista saavuttaa haavoittuvassa asemassa olevien yhteisöt. Erilaisista lähtökohdistaan huolimatta ihmiset saavat tietoa oikeuksistaan ja opastusta oikeuksien soveltamisesta. Oikeusapua tarjotaan haavoittuvassa asemassa oleville siellä, missä sitä tarvitaan. Hyvinvointi ja oikeudet todentuvat arvostavissa, itsemääräämisoikeutta kunnioittavissa kohtaamisissa. Erityispalvelut ovat syrjäyttäneet tulonsiirrot ja samalla on käänköpuolena syntynyt erityispalveluita käyttävien luokka, johon kohdistuu stigmatisointia.

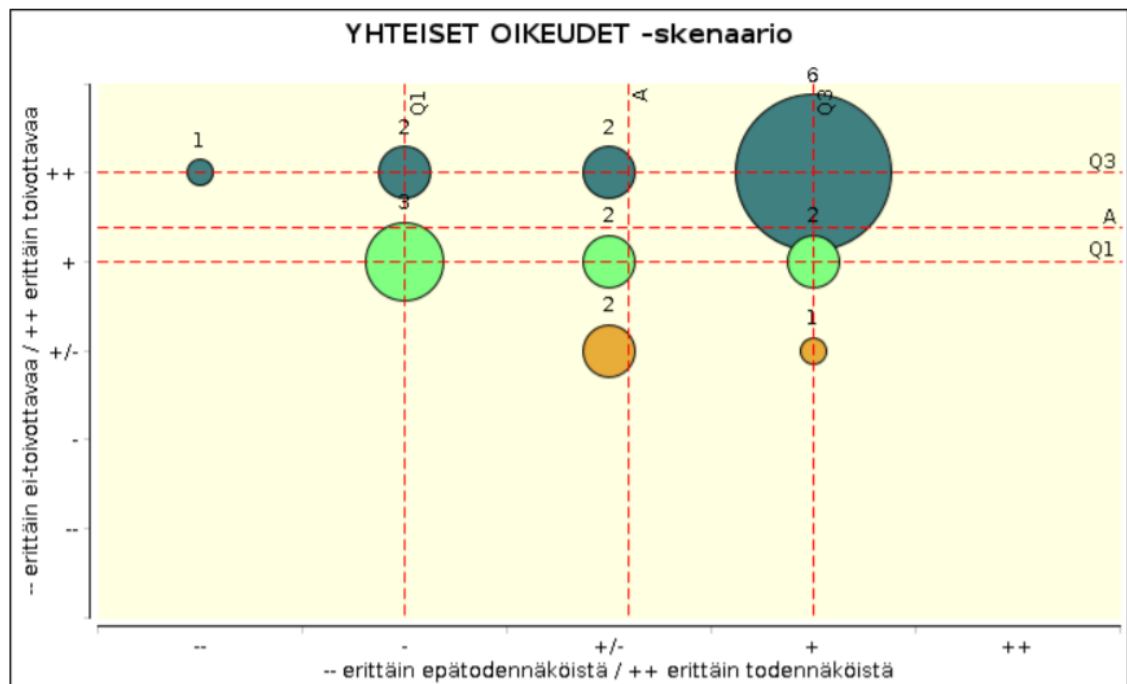
Haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa pyritään vahvistamaan rahoittamalla sektorirajat ylittäviä, poikkihallinnollisia, pitkäjänteisiä työmuotoja ja hankkeita. Eri sektoreiden tuottaessa oikeudellisia palveluja yhdessä, syntyy innovaatioita esimerkiksi taiteen, yritystoiminnan ja kokemusasiantuntijuuden yhdistyessä juridiikkaan. Katujuristit jalkautuvat säännöllisesti, oikeuksia käsittelevät taidehankkeet vahvistavat yhteisöjen tietoisuutta oikeuksistaan ja kiintiökokemusasiantuntijat osallistuvat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Juristien työ on aiempaa enemmän arvosidonnaista. Sosiaaliset kontaktit ja jalkautuminen nähdään tärkeänä. Yhteistyö on tehnyt ammattilaisista hybridiosaajia, joka aiheuttaa työntekijöissä ajoittain hämmennystä perinteisten ammatillisten rajojen sulatuessa toisiinsa.

Yhä useampi haavoittuvassa asemassa oleva uskaltaa hakeutua matalan kynnyksen oikeudelliseen neuvontaan ja ajaa oikeuksiaan. Haavoittuvassa asemassa oleviin kohdistuvat rikokset tulevat enenevässä määrin poliisin tietoon ja harmaa talous vähenee.

Dekriminalisaation myötä oikeusturva paranee. Rangaistusten sijaan osa haavoittuvassa asemassa olevista saa kuntoutusta. Poliisin ja oikeuslaitoksen voimavarat kohdentuvat merkittävän rikollisuuden kitkemiseen. Eriarvoistuminen vähenee ja ihmiset luottavat toisiinsa sekä instituutioihin, mikä lisää kokemusta onnellisesta elämästä. Suomi pysyy maailman turvallisimpien ja vakaimpien valtioiden listojen kärjessä. Skenaario visuaalisen version löydät liitteestä 2.

Skenaarion validointi

Yhteiset oikeudet -skenaariota pidettiin toivottavana tulevaisuuden tilana erityisesti yhteisvastuu -näkökulman vuoksi. Toisaalta skenaarioita ei pidetty todennäköisenä vuoteen 2035 mennessä, sillä asiantuntijoiden mielestä toteutuminen vaatisi poliittisen tahtotilan muutosta, yhteistyötä, asiantuntijuutta, resursseja, inhimillisyyttä sekä stigman tunnistamista. Yhteiset oikeudet -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys on esitelty kuviossa 4.

Kuvio 4: Yhteiset oikeudet -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.

Tavoitteena ihanteellinen ja kannatettava, mutta toteutus vaatii monella tasolla muutakin kuin hyvää tahtoa. Tähän vaaditaan stigman tunnistamista ja tunnustamista läpi koko palveluprosessin. Tarvittaisiin myös laajempaa yhteistyötä ja poliittista tahtoa kaikilla päätöksen teon tasoilla.

Ideaaliskenaario monessa mielessä. Poliittisen tahtotilan lisäksi skenaarion toteuttaminen vaatii suunnattomasti asiantuntijuutta, taloudellista sitoutumista sekä kasvokkain tehtävää työtä yksilöiden ja yhteisöjen kanssa.

Olisihan tämä mahtavaa ja tuleekin varmasti tapahtumaan, mutta pidemmällä aikavälillä. Valtaosiltaan jo nykyinen tutkimustieto tukee tätä skenaariota, ei pelkästään kaikkein tehokkaimpana, mutta myös kaikkein inhimillisimpänä lähestymisenä. Ongelmana on 15 vuoden aikataulu joka on käytännössä mahdoton. Muutos on todella iso ja eri toimijat eivät loppujen lopuksi toimi kovin hyvin yhdessä, myös selkeitä kilpailuasetelmia ja kuppikuntia löytyy... Poliittisesti Suomi vaikuttaisi olevan kallistumassa äärioikealle ja siellä ei paljoa tasa-arvoa liikene.

5.1.2 Skenaario 2: Oikeudet digisovelluksina

Huoli ympäristöstä on aiheuttanut nopean siirtymän digitalisaatioon. Sähköiset palvelut, kuten oikeussovellukset, ovat syrjäyttäneet kasvokkaiset kohtaamiset. Tietoa oikeuksista on vaikea löytää ilman digiosaamista, ja tieto oikeuksista välittyy vain osalle. Osa haavoittuvassa asemassa olevista hyötyy digitalisaatiosta, osa syrjäytyy entisestään. Palomuri lisää ilmoitusmahdollisuuksia.

Ympäristön hyvinvoinnista on tullut keskeinen arvo, mikä ohjaa yhteiskuntaa digitalisuuteen. Siirtymä on toteutettu nopeasti, minkä osa kokee epäoikeudenmukaisena. Oikeusapu-

edunvalvontaviraston perustamisen myötä tavoitellaan resurssien tehokkaampaa kohdentamista ydintehtävään. Oikeusprosessit nopeutuvat ja oikeudenkäyntejä käydään sähköisesti. Oikeudellisia ongelmia ratkotaan erilaisten oikeussovellusten ja tekoälyn avulla, mikä mahdollistaa nopeita ja maksuttomia vastauksia oikeudellisiin ongelmiin. Oikeusapu on tietyin osin sovelluksien myötä maksutonta, mutta ihmislähtöinen oikeusapu katetaan asiakasmaksuilla. Julkisen puolen rahoitusta on ohjattu ekologiseen jälleenrakennukseen sekä teknologian ja digitalisaation kehittämisen, minkä vuoksi järjestöjen rahoitus on niukkaa. Arvoina korostuvat tehokkuus, taloudellisuus, nopeus ja ympäristö.

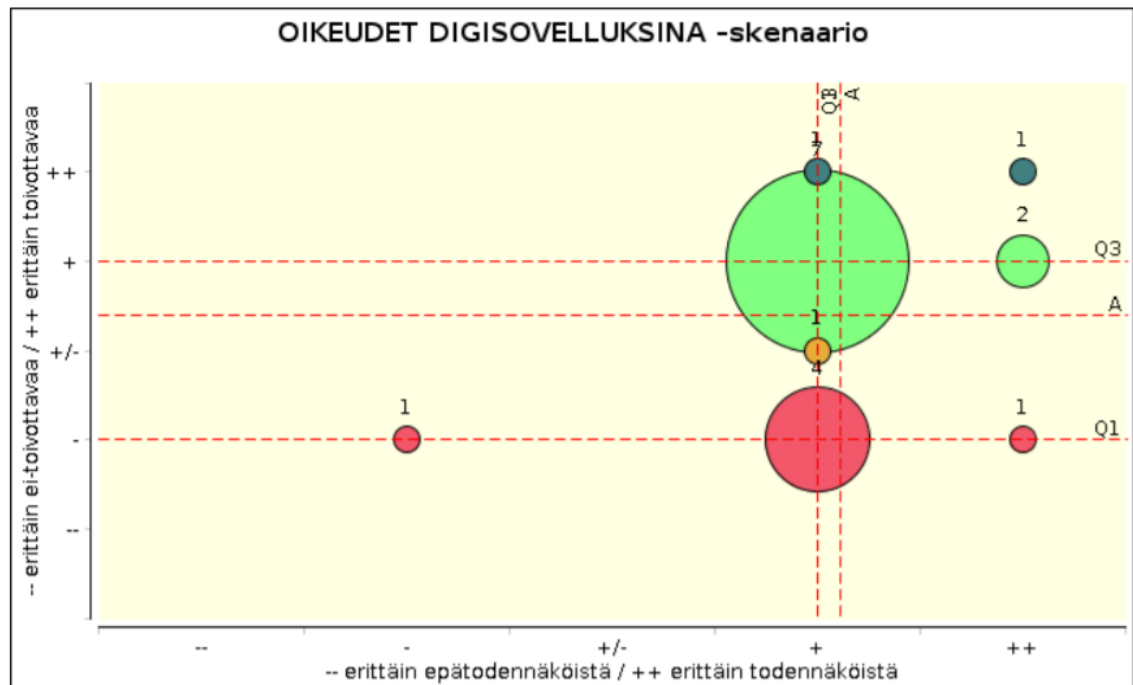
Suomi on alustatalouden edelläkävijämaa. Alustatalouden myötä erilaiset ketterät työn tekemisen muodot ovat lisääntyneet ja täsmäpalvelut ostetaan digitaalisilta alustoilta ja räätälöidään asiakkaille sopiviksi eri palveluntuottajilta. Palvelujärjestelmä on pirstaloitunut ja haavoittuvassa asemassa olevien on vaikea hahmottaa saatavilla olevaa tukea. Fyysiset ja jalkautuvat palvelut ovat pääosin sähköistyneet, mikä on jakanut haavoittuvassa asemassa olevat kahteen ryhmään: digitaalisista palveluista hyötyviin sekä digisyrjäytyneisiin. Yhteistyössä taiteen, kulttuurin ja yritysmaailman kanssa kehitetyt sosiaalisen median kampanjat ja oikeussovellukset lisäävät erityisesti nuorten tietoisuutta oikeuksistaan, mutta esimerkiksi kielellisistä ja arjen hallinnan ongelmista kärsivien henkilöiden oikeuksien saatavuus heikentyy. Vaikka digitalisaation kautta pääsy oikeudellisiin palveluihin on kaikilla, käytännössä palvelut eivät ole yhdenvertaisesti saavutettavissa. Osa haavoittuvassa asemassa olevista ei osaa hyödyntää sähköisiä palveluja ja marginalisoituvat entisestään.

Digitalisaatio nähdään mahdollistajana oikeuksien toteutumiseen. Yhteisten tietojärjestelmien ja sovellusten myötä monialainen yhteistyö on lisääntynyt ja tiedon jakaminen on nopeaa ja tehokkaampaa. Yhteistyössä tehdään innovatiivisia ja ketteriä hankekokeiluja, joiden vaikutukset jäävät kuitenkin lyhytaikaisiksi. Sovellusten lisääntymisen myötä SOTE-ammattilaisista on koulutettu digitulkkaja, jotka tukevat asiakkaita oikeudellisten sovellusten käytössä. Asianajajan työstä on tullut myös ketterämpää ja rutiinitehtävien väheneminen vapauttaa aikaa vaativimpiin ja arvosidonnaisiin tehtäviin. Digitaaliset järjestelmät mahdollistavat tehokkaampia toimintatapoja, mutta ammatillisen yhteistyön sujuvuutta haastaa rahoituksen niukkuus ja siitä johtuva keskinäinen kilpailu.

Digitaalisen vallankumouksen aikana, digitaaliset turvauhat monipuolistuvat. Valeinformaatio kasvaa ja luottamus verkossa leviävään tietoon heikkenee. Haavoittuvassa asemassa olevien on vaikea saada paikkansapitävää tietoa oikeuksista ja palveluista, minkä vuoksi luotettavan tiedon jakaminen kasvokkain korostuu. Yksityisyyden suoja on heikentynyt ja siksi henkilötietoihin kohdistuvaa lainsäädäntöä on muutettu niin, ettei edes viranomaisilla ole oikeutta automaattisesti henkilötietoihin. Palomuuriajattelu, jossa rikoksen uhrilla tai todistajalla on mahdollisuus ilmoittaa rikoksesta, ilman epäsuotuisia seurauksia, on tullut osaksi piilorikollisuuden kitkemistä. Skenaario visuaalisen version löydät liitteestä 3.

Skenaarion validointi

Oikeudet digisovelluksina -skenaariota pidettiin pääosin todennäköisenä, mutta sen toivottavuus jakautui kahtia. Osa panelisteista näki digitalisaation toivottavana sen mahdollisuuksien kautta, kun taas osa epäroi digitalisaation syventävän eriarvoistumiskehitystä entisestään. Digitalisaalisten palveluiden nähtiin syrjäyttävän kasvokkaiset palvelut ja toisaalta digitalisaation ajateltiin mahdollistavan hyvin todentuntuisia etäkohtaamisia teknologian kehittymisen myötä. Tiedon siirtyminen Internetiin nähtiin haastavana suhteessa tiedon määrään ja paikkaansa pitävyyteen, mutta toisaalta sähköisen tiedon äärelle on pääsy yhä useammalla. Oikeudet digisovelluksina -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys on esitelty kuviossa 5.

Kuvio 5: Oikeudet digisovelluksina -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.

Tämä vaikuttaa hyvin todennäköiseltä vaihtoehdolta. Valitettavaa on, että tässä skenaariossa on väliinputoajia eli heitä, joille digitalisaatio on vaikeaa.

Voimakas panostus digitalisaatioon on ollut megatrendi jo kauan. Eli suunta on hyvin todennäköinen. Skenaarion vaikuttavuus haluttuun tavoitteeseen nähden taas kyseenalainen. Covid - 19 pandemia on jo osoittanut digitalisoitumiseen ja kasvokkain tapahtuvan kohtaamisen puuttumiseen liittyviä isoja ongelmia (eikä pelkästään esim. ikäihmisillä, vaan myös ns. diginatiiveilla nuorilla). Nämä ongelmat potentiaalisesti korostuvat mitä haavoittuvammissa asemassa olevista ihmisistä puhutaan.

Tämä vaikuttaa hyvin todennäköiseltä vaihtoehdolta... Tiedon jakaminen on jo nykyisellään lähes täysin siirretty internetiin. Tässä on hyvää se, että tieto on nopeasti monen saatavilla ja päivitettävissä, mutta kaikki eivät pääse tietoon käsiksi. Tarvitaan myös muita kuin digipalveluja.

5.1.3 Skenaario 3: Oikeuksien anarkia

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperusta on murentunut ja yritysmaailma rahoittaa julkistaloutta intressiensä perusteella. Oikeudellisia palveluja on niukasti tarjolla. Oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville, sillä tieto oikeuksista välittyy pirstaloituneen palvelujärjestelmän kautta vain harvoille. Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi heikentää oikeusturvaa entisestään.

Suomi on muuttunut onnellisten ihmisten ideaaliyhteiskunnasta levottomaksi yhteiskunnaksi. Levotonta yhteiskuntaa kuvaa resurssikilpailu, epätasa-arvo sekä hätäratkaisujen tekeminen vaikeassa tilanteessa. Yhteiskunta on jakautunut iän, etnisyyden, koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja asuinpaikan mukaan. Syrjäytyminen ja oikeudettomuus nähdään yksilöstä johtuvina ongelmina. Heikoimmista huolta pitäminen ei ole prioriteetti vaan vahvimman oikeudet toteutuvat. Polarisatio maahanmuuton ja sisäisen turvallisuuden välillä on pysyvä. Siirtolaiset koetaan vihollisiksi resurssikilpailussa. Ääriliikkeille syntyy kysyntää. Eriarvoistumiskehitys nakertaa demokratiaa ja luottamus kanssaihmiin ja yhteiskuntaan heikkenee. Hyvinvointiyhteiskunnan kuluja ei pystytä enää rahoittamaan perinteisillä tavoilla. Hypertuottajat, pieni mutta vaikutusvaltainen joukko yrittäjiä, rahoittaa julkista taloutta. Vaikka hypertuottajat rahoittavat myös yhteiskuntavastuullisia toimia, ohjaa heidän päätöksiään aina myös taloudellisen hyödyn tavoittelu.

Painopiste on tulonsiirroissa ja lainsäädännössä erityispalvelujen sijaan. Kaikille tarjotaan perustulo ja perustason palvelut. Yksilön vastuu korostuu palvelujen käyttäjänä. Erillislait takaavat osalle haavoittuvassa asemassa olevista oikeusturvaa, mutta samalla eri lainsäädäntöjen väliin putoajien oikeusturva heikkenee. Lainvalmistelu on poliittisesti ohjautunutta ja nopeatahtista, jolloin lain vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin ei ehditä ottaa huomioon. Oikeusavun maksuja on korotettu, oikeudellista neuvontaa on niukasti saatavilla ja valtaosa oikeudellisesta neuvonnasta siirtyy verkkoon. Syrjäytyminen, yksinäisyys ja osattomuus lisääntyvät, jolloin ihmiset jäävät sivuun sosiaalisissa verkostoissa liikkuvasta tiedosta oikeuksista. Erityisesti matalatuloiset, naiset ja maahanmuuttajat jäävät oikeuspalvelujen ulkopuolelle.

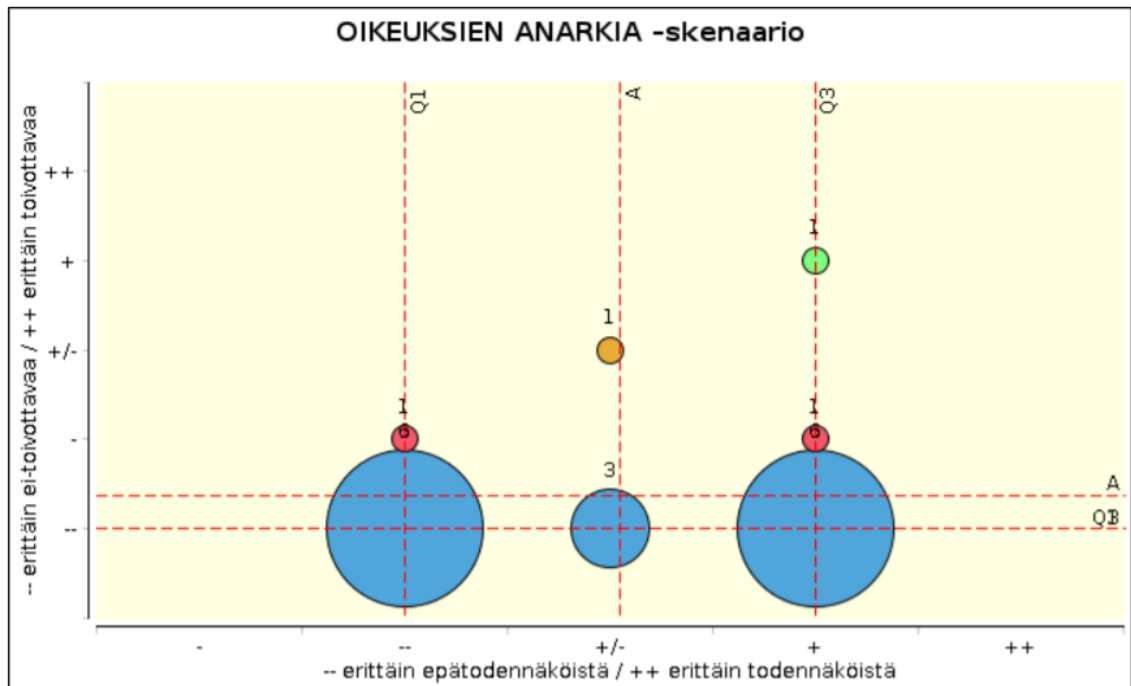
Oikeudelliset ongelmat monipuolistuvat ja kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville. Kasautuneiden ongelmien ratkaisu ei onnistu yksin oikeuslaitokselta, vaan avuksi tarvitaan sosiaali- ja terveystyötä. Monialainen yhteistyö on kuitenkin jännitteistä ja sektorirajat ylittävän yhteistyön rahoittaminen kankeaa. Siiloutuneet ministeriöt kilpailevat huono-osaisuuden määrittelyoikeudesta eivätkä tunnista elämäntilanteiden monimutkaisuutta. Haavoittuvassa asemassa olevien oikeudet jäävät taka-alalle ammattilaisten puolustaessa omaa reviiriään. Kukaan ei näe kokonaisuutta. Oikeudellisten palvelujen jalkauttaminen on kiinni yksittäisten ammattilaisten ja organisaatioiden kiinnostuksesta. Yksityisten

lakitoimistojen, järjestöjen, aktivistien ja kokemusasiantuntijoiden rooli matalan kynnyksen oikeudellisen neuvonnan antajina korostuu.

Haavoittuvassa asemassa olevat ovat muuttuneet muukalaisiksi hyvin toimeentulevalle enemmistölle, joka keskittyy omien oikeuksiensa turvaamiseen yksityisillä vakuutuksilla. Oikeuksien toteutumattomuus on jo nyt tullut kalliiksi yhteiskunnalle työelämästä syrjäytyneiden ja harmaan talouden vahvistumisen kautta. Yli puolet suomalaisista on valmiita toimimaan laittomasti oikeuksiensa turvaamiseksi. Kriminalisoinnista ja rangaistusten koventamisesta etsitään vastauksia sosiaalisiin ongelmiin, joka entisestään heikentää haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa ja ilmoitusmahdollisuuksia sekä työllistää poliisia ja oikeuslaitosta. Paperittomuus, seksiyö ja asunnottomuus on kriminalisoitu. Rangaistusten koventaminen ruuhkauttaa vankilat ja niiden turvallisuus häiriintyy. Oikeusprosesseihin ei lähdetä niiden pituuden vuoksi ja rikoksia ei voida käsitellä tarkoituksenmukaisissa menettelyissä. Olosuhteet luovat jalansijaa järjestäytyneelle rikollisuudelle. Skenaario visuaalisen version löydät liitteestä 4.

Skenaarion validointi

Oikeuksien anarkia -skenaariota pidettiin erittäin ei-toivottavana tulevaisuudenkuvana. Skenaarion todennäköisyydestä oltiin kahta mieltä. Osa panelisteista koki skenaarion olevan läsnä jo nyt polarisaation, vallan keskittymisen, radikalisoitumisen ja äänestyshaluttomuuden kautta. Osa puolestaan totesi, että kyseisen skenaarion kuvailema dystopia on vielä vältettävissä. Tähän syinä nähtiin Suomen vahva oikeusvaltioperusta, perus- ja ihmisoikeuksiin sitoutuminen, hyvinvointiajattelu ja tuloerojen kaventaminen. Myös kolmas ja neljäs sektori nähtiin tärkeinä eriarvoistumiskehitystä jarruttavina tahoina. Oikeuksien anarkia -skenaariot toivottavuus ja todennäköisyys on esitelty kuviossa 6.

Kuvio 6: Oikeuksien anarkia -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.

Elementtejä tästä dystopiasta on jo olemassa. Polarisatio, vallan keskittyminen (tieto, osaaminen, talous) ja segregatio. Häviäjien joukko on suuri ja radikalisoitumisen riski kasvaa. Keskustelu julkisen vallan roolista kohti kontrollia ja ihmisten vähentyneestä halukkuudesta osallistua politiikkaan tai tutkijoiden haluttomuus puolustaa tiedettä julkisesti ovat kaikki uhkakuvia, joissa tälle kielteiselle kehitykselle ei synny vastavoimia. Riski on olemassa ja suunnan kääntäminen jälleen kerran edellyttää yhteiskunnallisen tason yhteisesti jaettua tahtotilaa.

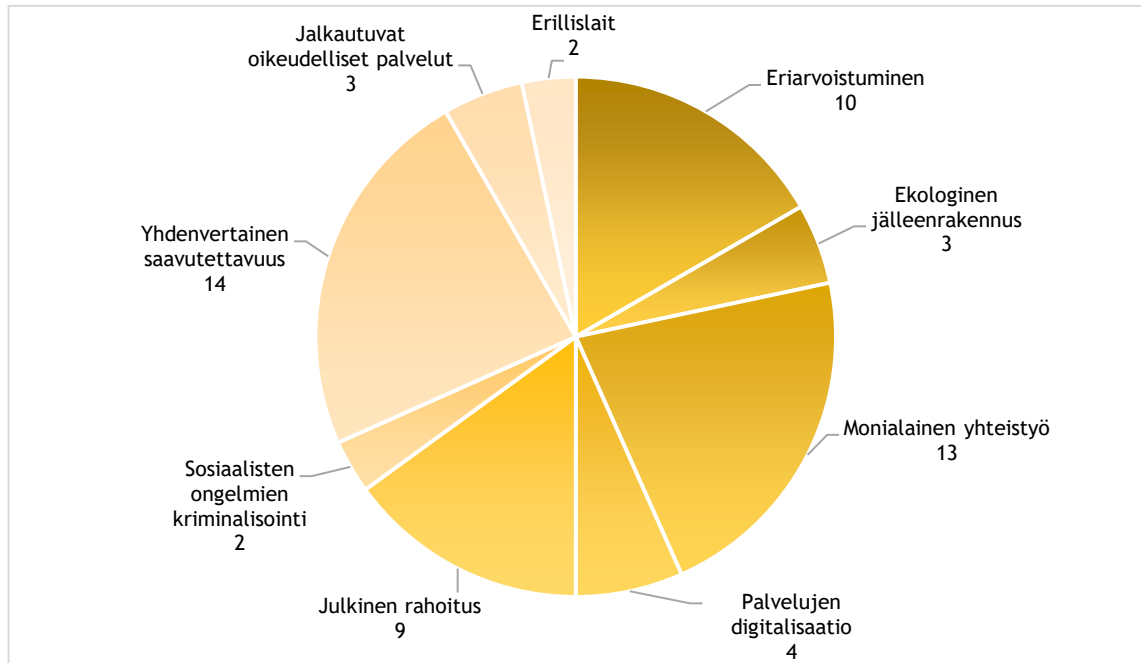
Näen kehityssuunnan Suomessa 15 vuoden aikavälillä epätodennäköisenä. Hyvinvointivaltioajattelu on iskostettu ja radikaalia muutosta tähän en näe näin nopealla aikataululla. Verotuksen kautta tuloeroja pyritään jatkossakin tasaamaan.

Monia skenaarion osa-alueista ja ilmiöistä on jossain määrin havaittavissa eli tällaisia signaaleja on eri puolilla maailmaa. Näyttää siltä, että mitä vahvempi oikeusvaltioperusta ja sen mukana toteutuvat ihmis- ja perusoikeudet ovat todellisia keinoja turvata skenaarion uhkaama yhdenvertaisuus ja hyvinvointi... Näen tämän mitä suurimmassa määrin poliittisena kysymyksenä, johon jokaisen tulisi omalla äänestyskäyttämällä vaikuttaa... Tarvitaan useita näkökulmia ja useita työvälineitä, myös vahvasti arvoperustaisia.

5.2 Visio 2035: Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visiossa keskeisimmiksi visioon vaikuttavaksi tekijöiksi nimettiin palvelujen yhdenvertainen saatavuus, sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö, eriarvoistumiskehitys ja digitalisaatio. Lisäksi aineistosta nousi esille yhteisvastuuajattelu ja kestävän talouden harjoittaminen vision edellytyksinä. Nämä teemat nousivat keskeisiksi sekä paneelin määrällisten että laadullisten kysymysten

vastauksissa. Asiantuntijat arvioivat, millä kolmella tekijällä on suurin vaikutus haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen vuonna 2035. Asiantuntijoiden arvioita eri muutostekijöiden vaikutuksista on havainnollistettu kuviossa 7.

Kuvio 7: Merkittävimmät tekijät haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen vuonna 2035.

Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö

Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö (kuvio 7, 13 mainintaa) herätti eniten keskustelua paneelissa ja siitä muodostui vision ydin. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen nähtiin haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisen ja saatavuuden edellytykseksi. Moniammatillista yhteistyötä pidettiin keinona tarjota asiakkaille monenlaista ja laadukasta tukea varhaisessa vaiheessa. Lisäksi moniammatillisuus nähtiin vastauksena resurssipulaan ja ammattilaisten jaksamiseen. Toisaalta koettiin, että moniammatillisuus ei toteudu vielä laajamittaisesti käytännön tasolla. Yksittäisten toimijoiden sijaan tarvitaan kokonaiskuvaa moniammatillisesta yhteistyöstä, sillä muutos edellyttää yhteistyön voimaa.

Samoilla linjoilla muiden kommentoijien kanssa. Koska resursseja nipistetään koko ajan, korostuu nimenomaan yhteistyön merkitys eri viranomaisten kanssa. Muutoinkin se on järkevää, että tieto ja osaaminen liikkuu. Se luo myös jaksamisen tunnetta ammattilaisille kokiessaan, etteivät paini ongelmien kanssa yksin. Se on osa innovatiivista kehitystä.

Omilla sektoreilla jumittamisesta on puhuttu kauan, silti kaikenlaista yhteistyötä on saatu pienimuotoisesti aikaan. Ihmisillä on siis hyvää tahtoa, mutta kokonaiskuva puuttuu kun jokainen ratkoo asiat itse.

Moniammatillisen yhteistyön haasteena pidettiin kuitenkin sektoroitunutta työelämää, jonka rakenteet eivät nykyisenlaisina mahdollista yhteistyön tekemistä. Kankeat sektorirajat aiheuttavat sen, ettei yhteisiä intressejä ajatella ja jokainen tekee vain omaa osaansa työstä. Lisäksi moniammatillisen tekemisen nähtiin olevan kiinni yksittäisten ammattilaisten kiinnostuksesta, vaikkakin toiveita esimerkiksi moniammatillisesta työparityöstä esitettiin. Osa koki moniammatillisen toiminnan viranomaislähtöiseksi ja yhteiset tietojärjestelmät kaukaisiksi.

Meillä on todella paljon myös tekemistä moniammatillisessa yhteistyössä ja verkostoyhteistyön kehittämisessä, jotta asiakkaan monimuotoiset tilanteet voidaan todella ottaa huomioon; kuten joku kommentoikin, tällä hetkellä työtä tehdään aika tiukasti omissa poteroissa tai yhteistyön tekeminen yli sektorirajojen riippuu paljon yksittäisistä työntekijöistä.

Haasteena näen monen muun asiantuntijan tapaan yhteistyön vähäisyyden eri asiantuntijaryhmien välillä. Itse juristina koen moniammatillisen yhteistyön arvokkaana jos mukaan saadaan sosiaalityöntekijä ja/tai psykologi.

Tulevaisuuden ammattilaisten roolia oikeuden saatavuuden edistämässä pohdittiin useista eri näkökulmista. Ammatilaiset nähtiin haavoittuvassa asemassa olevien puolestapuhujina ja digitaalisten palvelujen käytön ohjaajina. Haasteena nähtiin myös ammatillisten rajojen sulautumisesta aiheutuva hämmennys ja tätä kautta asiakkaan oikeusturvan vaarantuminen.

Todennäköisesti monimutkaisuus lisääntyy ja sen sijaan, että tarvitaan digitulkkia, tarvitaan ihmisiä kohtaavia ammattilaisia, jotka osaavat myös oman erityisalan digityöskentelyn mahdollisuudet. Koska suunta digin osalta on näin voimakas, on vastavoimana tarpeen huolehtia ihmisten välisestä kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta myös ammatilasten kanssa ja heidän kesken.

En usko enkä toivo ammatillisten rajojen sulautumista. Ammatillisten rajojen tiedostaminen on tärkeää. Esimerkkinä vaikkapa, että lääkärin oltava lääkäri eikä vaelälääkäri tai oikeusneuvontaa tai oikeusapua antavan henkilön on parasta olla oikeudellisen tutkinnon suorittanut. Nämä ovat vastuukysymyksiä myös, ja haavoittuvan uhrin kuuluu voida luottaa lakimiehensä ammattitaitoon. Haavoittuvassa asemassa olevia uhreja ei saa asettaa muita huonomman tai epäluotettavan palveluntarjoajan kohteeksi vaan päinvastoin juuri tämän henkilöryhmän pitää saada parasta asiantuntijatietoa ja -apua.

Keskusteluun paneelissa nousi myös ammattilaisten jaksaminen ja osaamisen kehittäminen. Asiantuntijoiden mukaan näistä asioista on huolehdittava, jotta sektorirajat ylittävä yhteistyö voisi onnistua.

Toisaalta pitäisi määritellä ammatilaiset ja heidän roolinsa siten, että he eivät olisi jatkossa hämmennyneitä hybridiosaajia, tällainen osaamisen vaatimus taitaa ylittää kenen tahansa kyvyt ja voimavarat - eli ammattilaisten osaamisesta ja jaksamisesta tulee jatkossakin pitää huolta.

Juristien traumatietoisuus vaikuttaisi olevan hiljalleen nousevana trendinä mutta tähän tarvitaan ehdottomasti lisää koulutusta.

Yhdenvertainen saavutettavuus

Asiantuntijat pitivät palvelujen yhdenvertaista saavutettavuutta (kuvio 6, 14 mainintaa) tärkeänä oikeuksien saatavuuden kannalta. Erityisesti yhdenvertaisesta saavutettavuudesta keskusteltaessa nousi esiin tarve matalan kynnyksen palveluille ja kasvokkaisille palveluille, joiden avulla haavoittuvassa asemassa olevat voivat saada jalkautettua tietoa oikeuksistaan ja tukea oikeuksien hyödyntämiseen.

Ihmisillä olisi oikeus ja mahdollisuus saada oikeaa, asiallista ja ajantasaista tietoa palveluista mahdollisimman matalalla kynnyksellä.

Jotta digitaaliosta voisivat hyötyä useammat, niin pitäisi panostaa juuri tähän palvelujen saavutettavuuteen. On kuitenkin totta, että juuri tuo palvelujen kasvottomuus voi silti koitua kohtaloksi, kun ihmiskontakteja ei ole. Pahimmassa tapauksessa tämä ajaa jo haavoittuvassa asemassa olevia vielä haavoittuvampaan asemaan ja kauemmas oikeuksistaan. Kohtaamiset on siis säilytettävä palveluissa ja juuri oikeudellisiakin palveluja tulisi viedä haavoittuvassa asemassa oleville sinne missä he ovat.

Yhdenvertaisesta saavutettavuudesta keskusteltaessa useampi asiantuntijat pohti yleis- ja erityispalvelujen suhdetta oikeuden saatavuuteen. Enemmistö oli sitä mieltä, että erityispalveluja ja -osaamista tarvitaan, vaikkakin yleispalveluiden saavutettavuutta olisi parannettava huomioimalla asiakkaiden erilaisia tarpeita.

Olen myös sitä mieltä, että erityispalveluita ja erikoistunutta osaamista tarvitaan ehdottomasti yleispalveluiden lisäksi. Tarvitaan myös matalan kynnyksen palveluiden säilyttämistä ja kehittämistä ja toisaalta sotepalveluiden ja järjestöjen yhteistyön kehittämistä.

Vahva yhdenvertainen, asiakaslähtöinen ja saavutettava yleispalvelujärjestelmä, sekä sitä täydentävät erityispalvelut ml. jalkautuvat sekä matalan kynnyksen palvelut.

Myös varhainen selvittäminen, asiakkaan kokonaisvaltainen kohtaaminen sekä innovatiiviset tavat tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä nähtiin yhdenvertaista saavutettavuutta lisääviksi tekijöiksi. Varhaisella selvittämisellä pystytään ennaltaehkäisemään ongelmien kasautumista. Kokonaisvaltaisessa kohtauksessa ihminen nähdään psyko-fyysis-emotionaalisenä kokonaisuutena. Innovatiivisiksi tavoiksi tavoittaa haavoittuvassa asemassa olevia mainittiin muun muassa yhteisölliset taidehankkeet.

Erityisen toivottavaa olisi tämä varhainen selvittäminen ja ennaltaehkäisy. Ihmisillä pitäisi olla tarpeeksi tietoa etukäteen, jotta he voivat toimia ajoissa. Kun asiat saadaan heti kattavasti selvitettyä, voidaan välttyä pitkiltä oikeusprosesseilta myöhemmässä vaiheessa.

Mielestäni tämä skenaario (Yhdenvertaiset oikeudet -skenaario) ottaa parhaiten huomioon ihmisten psykofyysis-emotionaalisen kokonaisuuden ja esim. traumataustaisten ihmisten (joita suurin osa haavoittuvassa asemassa olevat ovat) tarpeet. Oikeuksien ymmärtäminen ja oikeuksien käyttäminen omaksi

voimavaraksi ei ole vain tiedonsaannista kiinni, vaan vaatii tuekseen muitakin prosesseja.

Eriarvoistumiskehitys

Eriarvoistumiskehityksen (kuvio 6, 10 mainintaa) vaikutusta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen pohdittiin useasta näkökulmasta. Eriarvoistavat rakenteet, ylisukupolvisuus ja hyvinvointiyhteiskunnan kriisi nähtiin eriarvoistumiskehitystä kiihdyttävinä tekijöinä. Hyvä- ja huono-osaisten todellisuuksien koettiin olevan kaukana toisistaan. Taloudellinen eriarvoisuus kasvaa, alueellinen segregatio lisääntyy ja yksilön vastuuta omien oikeuksien vartijana korostetaan. Pahimmassa tapauksessa polarisaatio voi johtaa siihen, että oikeusjärjestelmä alkaa palvelemaan vain eliittiä. Toisaalta positiivisen erityiskohtelun ja alueellisen eriarvoistumisen kitkemisen nähtiin hillitsevän eriarvoistumista.

Toisaalta näen hyvinvointivaltion perusteiden murentumisen johtaneen yksilön oman vastuun lisäämiseen... Oikeuksien toteutuminen ei silloin välttämättä vahvistu vaan jää sattumanvaraiseksi ja oikeudet määrittelemättömäksi. Yhteisen työnkään avulla ei pystytä poistamaan taloudellisiin rakenteisiin liittyvää eriarvoisuutta.

Yhteiskunnan jakautumista pitää torjua kaikin keinoin: esimerkiksi asuinalueilla ja harrastuksissa. Omista kupleista on tärkeä lähteä pois. Kärjistys: Onko hyväntekeväisyyteen vs hyvinvointivaltioon perustuvien yhteiskuntien ero se, että hyvinvointiyhteiskunnassa keskiluokkaisen ei odoteta tutustuvan leipäjonon asiakkaisiin?

Julkinen rahoitus

Talousjärjestelmän muutospainet vahvistavat eriarvoistumiskehitystä, jos resurssipulaa ei pystytä ratkaisemaan kestäväällä tavalla. Erityisesti julkisen talouden (kuvio 6, 9 mainintaa) rapautuminen huolestutti panelisteja. Taloudellisten resurssien niukkuus aiheuttaa asiantuntijoiden mukaan ammattilaisten kilpailua ja kuormittumista työssä. Lisäksi resurssiniukkuus on pois ennaltaehkäisevästä työstä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien parissa, kun rahavirrat suunnataan korjaaviin palveluihin. Raha ei saisi asiantuntijoiden mukaan olla ainut kehitystä määräävä tekijä. Lisäksi tulisi seurata, millaista vastinetta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen sijoitetulle rahalle saadaan pitkällä aikavälillä alkukustannusten sijaan.

Nyt on kovasti köydenveltoa siitä, pitäisikö markkinoiden antaa ratkaista asiat vai ei. Mikäli yhteiskunta nähdään vain tuottotavoitteen kautta ja ihmiset joko tuottoa tuottavina hyödykkeinä tai tuottoa vähentävinä, niin eriarvoistuminen jatkuu voimakkaasti ja vahvempien oikeus toteutuu, heikommassa asemassa olevat jäävät äänettömiksi, eikä heidän oikeutensa toteudu.

Nykyään on jo huomattavissa se, että taloustilanne määrittelee paljon. Ammatillaiset kilpailevat vähistä resursseista eikä yhteistyötä osata tarpeeksi hyödyntää. Monessa kohtaa asioiden pitää kehittyä vaikeaksi, ennen kuin niihin puututaan, ennaltaehkäisevään työhön ei nähdä tärkeäksi osoittaa varoja.

Digitalisaatio

Digitalisaation (kuvio 6, 4 mainintaa) hyötyjä ja haittoja pohdittiin erityisesti Oikeudet digisovelluksina -skenaarion kautta. Digitalisaatio nähtiin sekä mahdollistajana että syrjäyttäjänä suhteessa haavoittuvassa asemassa oleviin ryhmiin. Digitalisaatio nähtiin vääjäämättömänä kehityskulkuna, johon liittyy niin uhkia kuin mahdollisuuksiakin. Digitalisaation kautta osa haavoittuvassa asemassa elävistä pääsee helpommin oikeudellisten palvelujen piiriin, saa tietoa oikeuksistaan ja kokee osallisuutta. Digitalisaation nähtiin myös tarjoavan ratkaisuja rutiinitehtävien hoitoon sekä kielimuurin ylittämiseen digitaalisen kielenkääntämisen avulla. Toisaalta digitalisaation nähtiin syrjäyttävän erityisen haavoittuvassa asemassa olevia entisestään digitaitojen puuttumisen vuoksi. Kasvava digitaalisen tiedon määrän nähtiin aiheuttavan haasteita myös ammattilaisille, haavoittuvista ryhmistä puhumattakaan.

Pidän myönteisenä, että digitalisaation avulla voidaan ratkaista rutiininomaisia ongelmia. Automaattisissa ratkaisuissa ei kuitenkaan ole sijaa empatialle tai inhimillisyyttä edellyttävälle vaihtoehtojen punninnalle... Myös väärä tieto leviää. Miten digitaalisessa maailmassa erottaa viralliset palvelut huijareista?

Tällä hetkellä lähes jokaisella on pääsy digitaalisiin palveluihin tai vähintään saada digitaalista neuvontaa. Lähes kaikilla on älypuhelimet, myös haavoittuvassa asemassa olevilla. Avun saanti on jo nyt lähempänä kuin koskaan. Viranomaisten palvelut paranevat eri kielillä. Tässä auttaa digitaalinen kielenkääntäminen, mikä tuo palvelut kielitaidottomallekin. Myös viranomaiset ja järjestöt kykenevät auttamaan henkilöitä kielimuurin sitä estämättä.

Digitalisaatiosta ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien oikeuksista puhuttaessa useampi asiantuntija korosti kasvokkaisen asioinnin säilyttämisen tärkeyttä digiasioinnin rinnalla. Kasvokkaiset palvelut nähdään oikeuksien saatavuuden kannalta merkittävänä työmuotona erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien näkökulmasta.

Ajattelen usein, että nykyaajan köyhiä ovat ihmiset ilman laajakaistaa, laitteita ja digiosaamista. Samanaikaisesti toki näen että digipalveluille on paikkansa, mutta ne eivät voi syrjäyttää kasvokkain tehtävää työtä, eikä erityisesti sitä työtä, jota tehdään haavoittuvimpien ryhmien kanssa.

Vie aikaa saada kaikki ihmiset digitaalisten palveluiden osajiksi tai että kaikilla olisi mahdollisuus olla tätä kautta osallisena yhteiskunnan palveluista. Tämä kehitys vaikuttaa erityisesti haavoittuvassa asemassa oleviin ihmisiin ja vaatii paljon erilaisia tukityötä tekeviä tahoja heidän avukseen, jotta he saisivat heille kuuluvat palvelut.

Arvot

Tulevaisuuden vision keskeisiksi arvoiksi nousivat Delfoi-asiantuntijapaneelissa yhdenvertaisuus, yhteistyö, inhimillisuus, osallisuus, yhteisvastuu ja kustannustehokkuus. Nämä arvot saivat kannatusta lähes kaikkien asiantuntijoiden kommentoissa. Erityisesti

yhteisvastuu puhutteli panelisteja. Yhteisvastuun kulmakivenä pidettiin ajatusta, että kaikki hyötyvät kollektiivisen hyvinvoinnin turvaamisesta sosioekonomiseen asemaan katsomatta.

Me kaikki tarvitsemme palveluita, tehdään niistä yhdessä saavutettavia, laadukkaita ja tehokkaita.

Isot toimijat haluavat ja jo nyt sijoittavat tuottojaan itselleen tärkeisiin yhteiskunnallisiin teemoihin kuten Pride viikko osoittaa. Monet yritykset ovat yhteiskunnallisesti aktiivisia ajamaan myös vähemmistöjen asemaa vaikka se olisikin taloudellisesti riskialtista. Kunnat ovat jossain vaiheessa toivoneet vastuullisten yritysten tulemistä mukaan tukemaan joitakin toimintoja mm yleisiä liikuntapaikkoja ja puistoja.

Vision validointi

Toisella Delfoi-paneelikierröksellä Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision todennäköisyyttä arvioitiin panelisteilla kahden väittämän kautta. Väittämien todennäköisyyttä arvioitiin asteikolla erittäin todennäköistä - erittäin epätodennäköistä. Tämän lisäksi panelisteilla oli mahdollisuus perustella arvioitaan, esittää argumentteja skenaarioihin liittyen ja käydä vapaata keskustelua aiheesta. Väittämien arvioinnin kautta tuli näkyväksi, että asiantuntijat pitivät vision mahdollisuuksia sen uhkia suurempina.

Teesi 1: Moniammatillisen yhteistyön myötä Suomesta on tullut eriarvoistumiskehityksen pysäyttämisen mallimaa vuonna 2035, joka vaikuttaa positiivisesti myös oikeuksien saatavuuteen. "Suomen malli" herättää kansainvälistä kiinnostusta ja myös muut maat soveltavat mallia eriarvoistumiskehityksen hillitsemiseksi.

12 panelisteista piti väittämän toteutumista todennäköisenä ja yksi erittäin todennäköisenä. Kuusi asiantuntijaa ei pitänyt väittämää todennäköisenä eikä epätodennäköisenä. Suomea pidettiin usealla mittarilla hyvinvoinnin mallimaana. Väittämän toteutuminen vaatisi kuitenkin pikaisia toimia eriarvoistumiskehityksen hillitsemiseksi. Haasteiksi väittämän toteutumiselle koettiin oikeistolaisten arvojen kannatuksen kasvu sekä jäykkien yhteiskuntarakenteiden muuttamisen haastavuus.

Suomea pidetään jo nyt esimerkiksi varautumisen (terveysturvallisuus) mallimaana, joten tämä eriarvoisuuden vähentämiseen liittyvä visio on myös saavutettavissa. Esimerkiksi haittoja vähentävässä työssä (huumeiden käyttäjien terveysneuvonta) sekä pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämisessä Suomi on ollut edistyksellinen.

Vision toteutuminen vaatii yhteiskunnan joka vaatii päättäjiltään toimia tämän saavuttamiseksi. Vaikka ihmiset ovatkin Suomessa vieläkin laajasti hyvinkin toisistaan huolehtiva kansa, se ei tarkoita että tämä kehitys on taattu. Tämän olemme nähneet jo melkein koko 2000 -luvun politiikassa jossa on pikku hiljaa nakerrettu perusturvaan. Gallupeissa Suomen suosituimpana puolueena on taas Perussuomalaiset ja he kannattavat lähtökohtaisesti eriarvoista yhteiskuntaa. Heidän ei tarvi olla vallassa montaa vaalikautta ja tällainen visio muuttuu täysin mahdottomaksi 2035 mennessä.

Teesi 2: Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö tulee kaatumaan yhteisen johtamisen sekä yhteisten rakenteiden puuttumiseen vuonna 2035.

16 panelisteista piti väittämää epätodennäköisenä ja yksi erittäin epätodennäköisenä. Kaksi asiantuntijaa ei pitänyt väittämää todennäköisenä eikä epätodennäköisenä. Asiantuntijoiden mukaan moniammatillisen yhteistyön tekeminen on lisääntynyt viime vuosina ja trendin uskotaan vahvistuvan. Moniammatillisuus vaatii kuitenkin onnistuakseen uudenlaista johtamista, selkeitä rooleja, itsetutkiskelua ja moniammatillisuuden hyötyjen tunnistamista.

En usko, että moniammatillinen yhteistyö kaatuu johtamisen tai yhteisten rakenteiden puuttumiseen. Moniammatillisuus tarkoittaa korkeaa ammattietiikkaa, ammatillista koulutusta ja selkeitä rooleja eri toimijoille. Johtajuuden on sen sijaan muututtava, ja johtajuus tulee tarkoittamaan jokaisen henkilön kohdalla oman työn johtamista ja erilaisia tiimi-mallisia yhteistyön muotoja. Autoritääriset, vanhat johtamismallit toivottavasti ovat poistuneet. Ne ovat useimmiten uudistusten esteenä.

En usko, että moniammatillinen yhteistyö tulee kaatumaan mutta se vaatii työntekijöiden luopumista oikeassa olemisen halusta ja oman egon pönkittämisestä auttamistyössä, hieman kärjistäen. On tärkeää havaita, että yksin ei voi pelastaa maailmaa. Lisäksi johtaminen ja toimivat rakenteet ovat toki tärkeitä.

5.3 Askelmerkit visioon

Toisen paneelikierroksen pohjalta visioon johtaviksi askelmerkeiksi nousi viisi askelmerkkiä.

Askelmerkit *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visioon ovat 1.

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, 2. Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen, 3. Asiakkaiden osallistaminen, 4. Rahoituksen turvaaminen, 5. Vaikuttamistyö. Askelmerkeillä ei tarkoiteta tässä tutkimuksessa lineaarisesti eteneviä askeleita, jossa edellisen askelmerkin toteutuminen on edellytys seuraavalle. Askelmerkeillä tarkoitetaan asioita, joita tulisi tapahtua joko yhtäaikaisesti tai erikseen, jotta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus voisi parantua. Askelmerkit tulevaisuuden visioon on esitelty kuviossa 8.

Kuvio 8: Askelmerkit tulevaisuuden vision: Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille 2035.

Asiantuntijat pohtivat askelmerkkejä kahden avoimen kysymyksen ja yhden määrällisen kysymyksen kautta. Määrällisessä kysymyksessä esitettiin asiantuntijoille ensimmäiseltä paneelikierrokselta nostettuja toimenpide-ehdotuksia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden parantamiseksi. Asiantuntijat olivat siis itse ehdottaneet näitä toimenpiteitä ensimmäisellä paneelikierroksella oikeuden saatavuuden edistämiseksi. Nyt asiantuntijat valitsivat näistä ehdotuksistaan kolme mielestään tärkeintä vision toteutumisen kannalta. Kolmena tärkeimpänä toimenpide-ehdotuksena pidettiin haavoittuvassa asemassa olevien osallistamista palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon, moniammatillisen jalkautumisen lisäämistä sekä moniammatillisen työparityön kehittämistä. Merkittävimmät toimenpide-ehdotukset määrällisen paneelikysymyksen perusteella on esitelty kuviossa 9.

Yhteinen tahtotila

Asiantuntijoiden mukaan eri sektorien toimijoilta vaaditaan yhteistä tahtotilaa Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision toteutumiseksi. Yhteisellä tahtotilalla viitattiin työntekijöiden henkilökohtaiseen tahtotilaan, organisaatioiden tahtotilaan ja poliittiseen tahtotilaan. Tahtotilaa kuvailtiin aidoksi haluksi, kunnioitukseksi ja luottamukseksi sekä sitoutumiseksi yhteistyöhön. Tahtotilan syntymiseen vaikuttaviksi tekijöiksi nähtiin yhteistyön mahdollistavat organisaatorakenteet ja kannustavat tulokset moniammatillisesta työstä. Osa panelisteista koki, että tahtotilaa löytyy jo. Osa pohti, että tahtotilaan saattaa myös vaikuttaa pelko moniammatillista yhteistyötä kohtaan.

Kaikista mukanaolevista organisaatiosta täytyy tulla vahva signaali kokeilujen tärkeydestä ja halukkuudesta kehittää yhteistyötä eteenpäin... Ei oikeastaan mitään muuta kuin sitä, että kaikki ovat mukana tosissaan ja lähtökohtaisesti toisiaan kunnioittaen.

Tarvitaan aitoa halua sekä konkreettisia tekoja moniammatilliseen yhteistyöhön. Organisaatioissa joustavat rakenteet, joissa mahdollistuu yhteisen työn tekeminen muiden toimijoiden kanssa.

Eri toimijoiden ja palvelujen tunteminen

Asiantuntijat näkivät keskeisenä yhteistyön edellytyksenä muiden toimijoiden ja heidän palvelujensa tuntemisen. Tätä kuvattiin eri toimijoiden työn sisällön tuntemisena ja ymmärtämisena, joka lisää luottamusta ja tietotaidon jakamista ammattilaisten välillä sujuvoittaen myös asiakasohjauksia. Konkreettista tutustumista, yhdessä toimimista ja yhteystietojen vaihtoa pidettiin tärkeänä, ja sen nähtiin madaltavan kynnystä yhteydenpitoon ammattilaisten välillä. Parhaimmillaan toisten toimijoiden ja heidän palvelujensa tuntemisella voitaisiin lisätä varhaista tukea, kun asiakkaat ohjautuisivat viipymättä tarvitsemiinsa palveluihin.

Säännölliset yhteistyötapaamiset eri tahojen kanssa, käytännöistä sopiminen etukäteen. Olisi myös hyvä, jos kaikilla ammattilaisilla olisi tiedossa aina keneen ottaa yhteyttä, kun tarvitsee neuvoa tai näkemystä asiaan, joka koskettaa toista toimijaa. Yksinkertaisesti yhteystietojen jakaminen ja vaihtaminen olisi tärkeää.

Aika, tahto, ymmärryksen lisääminen ovat avainasemassa kun luodaan moniammatillisia verkostoja. Asiakasohjautuvuus toimii asiakkaan hyväksi, vasta kun ohjaavalla taholla on luotto ja ymmärrys siihen mitä ”toisen alan” ammattilainen tekee. Yhdessä tekemällä työntekijä voi kasvattaa myös omaa osaamistaan, joka on loppujen lopuksi edunsaajan hyöty.

Selkeät roolit ja vastuunotto yhteistyössä

Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö vaatii asiantuntijoiden mukaan selkeää roolien määrittelyä ja vastuunjakoja eri toimijoiden välillä. Delfoi-asiantuntijapaneelin

ensimmäisellä kierroksella moniammatillisen yhteistyön nähtiin olevan kiinni yksittäisten henkilöiden kiinnostuksesta. Tarvitaan siis organisatorisia rakenteita, joissa sektorirajat ylittävä yhteistyö nähdään osaksi työnkuvia ja työaikaa. Lisäksi asiantuntijat totesivat, että moniammatilliselle yhteistyölle tarvitaan vastuuhenkilöitä, jotka kehittävät ja koordinoivat yhteistyötä ja verkostoja. Moniammatillista työtä esimerkiksi eri osaamisalueilla tekevilla organisaatiolla nähtiin olevan merkittävä rooli moniammatillisen työn kehittämisessä hyvien käytäntöjen jakamisen näkökulmasta.

Jos tällainen malli rakennetaan yhteistyössä, toivoisi että siitä rakennetaan kestävä. Yhteistyön rakenteet tulee rakentaa alusta asti kestäviksi. Pitää jakaa selkeästi roolit eri tahoille sekä vastuuttaa johtavat tahot.

Meidän pitää muodostaa selkeitä ryhmiä jotka ottavat vastuuta tietyistä alueista ja niiden haasteista. Näissä ryhmissä on pakko olla työntekijöitä joilla on merkitty heidän työsopimukseen että osana heidän työtään on koordinoita näitä ryhmiä. Näin saadaan joku jolla on jonkinlainen välillinen vastuu ainakin huolehtia että ryhmät kokoontuu ja kokoontuminen on tavoitehakuista. Tällä hetkellä näen niissä ryhmissä joissa olen että vastuuta vältellään kun se ei oikein mahdu omaan aikatauluun eikä varsinaisesti kuulu työnkuvaan.

Ammattilaisten kouluttaminen

Ammattilaisten koulutuksella nähtiin olevan tärkeä rooli tiedon lisäämisessä ja yhdessä oppimisessa. Koulutusta koettiin tarvittavan lisää eri toimijoista ja heidän palveluistaan, haavoittuvassa asemassa olevien tunnistamisesta ja kohtaamisesta sekä verkostoitumis- ja yhteistyötaitoista. Koulutus nähtiin myös mahdollisuutena yhtenäistää eri toimijoiden toimintatapoja sekä oppia toisilta ammattilaisilta ja jakaa tietoa.

Asiantuntijoiden koulutukseen on myös panostettava, jotta varmistutaan siitä, että heillä on tarvittavat tiedot saatavilla olevista palveluista ja toimintatavat ovat yhdenvertaiset kaikille.

Ammattilaisille yhtä lailla tiedon jakamista ja yhteistä oppimista mm. verkostoissa, kaikkea ei tarvitse tietää itse, mutta tärkeää tietää, mistä voi kysyä lisää.

Läpinäkyvä keskustelu moniammatillisuudesta

Sektorirajat ylittävään moniammatilliseen yhteistyöhön nähtiin vaikuttavan monenlaiset inhimilliset tunteet ja ajatukset, joista tulisi keskustella avoimesti ja läpinäkyvästi eri toimijoiden kesken. Moniammatilliseen yhteistyöhön nähtiin liittyvän myös muutosvastarintaa, epäluuloja, epäluottamusta, arvovaltakiistoja ja ymmärtämättömyyttä. Nopeasti ajateltuna nämä ovat negatiivisia tekijöitä ja siksi niitä voi olla haastavaa nostaa keskusteluun. Osa panelisteista oli kuitenkin sitä mieltä, että juuri näiden asioiden keskusteluun nostamisesta syntyy hyvää hämmennystä ja uutta ajattelua, joka kehittää yhteistyötä toivottuun suuntaan. Asiantuntijoiden mielestä oman ajattelun ja ennakkoluulojen haastaminen on merkittävä työkalu moniammatillisuuden esteiden

purkamisessa. Avoimen ja läpinäkyvän keskustelun edellytyksiksi nimettiin kunnioitus ja kuuntelu.

Vision toteutumisen todennäköisyyttä voisi lisätä se, että luovuttaisiin rationaliteetin harhasta (=jos oikein hyvin perustellaan, niin kaikki ovat samaa mieltä ja asia toteutuu) ja huomioidaan, että prosessissa tunnistettaisiin ja tunnustettaisiin myös visioiden toteuttajia ohjaavat inhimilliset ajatukset ja tunteet. Niihin ei saa jäädä jumiin, mutta ei niille saisi selkäänsäkään kääntää. Arvovaltakiistat, oikeassa olemisen halu, epäluulo, epäluottamus, turvallisuushakuisuus ynnä muut sosiaaliset tosiasiat pitäisi ottaa läpinäkyvästi agendalle, kun luodaan yhteisiä rakenteita ja johtamisnäkyä.

Moniammatillista yhteistyötä tehdään ja kehitetään jatkuvasti nytkin, joten halua siihen kyllä löytyy. Jos tehokkuusajattelu ei sotke liikaa, moniammatillisen yhteistyön yhteentörmäyksissä syntyy hyvää hämmennystä ja uutta ajattelua. Kun leikkipuustelineen rikkoutunutta verkkoa koetetaan korjata vain vasaralla ja turhaidutaan, kun saha ja lauta tulevat paikalle, eikä vasarankäyttäjä ymmärrä miten nämä nyt voisivat muka paremmin auttaa, törmätään umpikujiin. Mutta jos ymmärretään paremmin kokonaisuus ja osataan tuijottaa muutakin kuin akuuttia korjaustarvetta, niin tajutaan, että yhdessä on enemmän mahdollisuuksia ja ratkaisuksi saattaa löytyä koko telineen muokkaaminen ennemmin kuin vain rikkinäisen verkon nopea paikkaaminen, erityisesti olosuhteissa, joissa verkon köyttä eli tarvittavaa paikkausmateriaalia ei yksinkertaisesti ole saatavilla.

Yhdessä tekeminen käytännössä

Yhteistyötä koettiin opittavan parhaiten tekemällä yhteistyötä käytännössä. Tämän vuoksi konkreettiset yhdessä tekemisen muodot nähtiin edellytyksenä *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -vision toteutumiseksi. Yhteistyön tekemisen nähtiin olevan pitkäjänteistä ja sen kehittämiseen tarvitaan aikaa. Käytännön yhteistyön uskottiin synnyttävän toimivia yhteistyön malleja, joita tulisi kehittää juuri yhteistyön pohjalta eikä irrallaan siitä. Haasteena nähtiin yhteistyön jääminen vain sanojen ja suunnitelmien tasolle.

Yhteiseen tekemiseen ei päästä kuin tekemällä yhdessä. Teorioita ja abstrakteja tahdonilmaisuja yhteiseen tekemiseen on ollut jo vuosikymmeniä, mutta se ei ole toteutunut käytännössä. Jotakin täytyisi tehdä toisin, jotta emme päätyisi samaan kuin aina aikaisemminkin. Luukuttamisen, siiloutumisen ja sektoroitumisen ongelmat ovat vähintään puheen tasolla kaikille tuttuja ja tunnistettuja haasteita.

Aloitetaan kokeilemalla käytännön yhteistyötä ja laajennetaan askel askeleelta... Palautteet asiakkailta vievät kehittämisprosessia eteenpäin. Kokeilujen kautta saattaa syntyä mallinnus tai toimiva työkäytäntö. Eli tehdään toisinpäin kuin nyt, että ensin rakennetaan malli ja sitten lähdetään kokeilemaan toimivuutta.

2. Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen

Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen nousi tärkeäksi askelmerkiksi kohti *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visiota. Asiantuntijat korostivat, että palvelujen saavutettavuutta tulee rakentaa haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien

erityistarpeiden näkökulmasta. Erityisesti matalan kynnyksen palvelujen kehittäminen ja lisääminen koettiin ensiarvoisen tärkeäksi. Oikeuksien saavutettavuutta tukeviksi työmuodoiksi mainittiin jalkautuva työ, etsivä työ ja moniammatillinen työparityö. Kasvokkaisen työn säilyttämistä pidettiin tärkeänä digitaalisten kohtaamisten kehittyessä. Myös palvelujen markkinoinnin ja tiedon jakamisen oikeuksista nähtiin parantavan oikeuksien saavutettavuutta.

Palvelujen pitää olla maksuttomia, ja työntekijällä pitäisi olla enemmän aikaa asiakkaalle. Tiedottaminen kolmannen sektorin palvelujen saatavuudesta on tärkeää kaikille ihmisille ja myös viranomaisille ja yksityisille toimijoille. Sote-uudistuksessa on tärkeää pitää esillä haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt ja heidän erityistarpeensa.

Sellaisten matalan kynnyksen palvelumallien kehittäminen, että haavoittuvassa asemassa olevat aidosti löytäisivät niihin ja uskaltaisivat olla yhteydessä. Muita organisaatioita kohtaan syntynyt luottamus mahdollistaisi sen, että henkilö voitaisiin saattaen ohjata niihin palveluihin, joiden kautta hän parhaiten saisi kaikki tarvitsemansa palvelut.

3. Asiakkaiden osallistaminen

Asiakkaiden osallistaminen nousi yhdeksi askelmerkiksi kohti Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -visiota. Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta ei koettu voitavan kehittää ilman haavoittuvassa asemassa olevien osallistamista palvelujen suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin. Erityisesti kolmannen sektorin eli järjestöjen roolia ja mahdollisuuksia asiakkaiden osallistamisessa korostettiin.

Vision toteutuminen lähtee järjestökentästä, joilla on paremmat mahdollisuudet joustavuuteen ja yhteisen työn tekemiseen. Järjestöt saavat toimia ja kehittää sellaisia osallisuuden malleja mitkä aidosti ja monipuolisesti vastaavat kansalaisten tarpeisiin.

Palvelujen kehittäminen yhdessä: mukana keskeiset yhteistyökumppanit / verkosto, asiakkaat / kohderyhmä, kokemusasiantuntijat, jatkuva arviointi ja seuranta - moninäkökulmaisten palautteiden hyödyntäminen kehittämisessä.

4. Rahoituksen turvaaminen

Rahoitus nähtiin haasteena sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön kehittämiselle ja toteuttamiselle. Osa panelisteista uskoi, että rahoitus ei tule riittämään *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -vision toteuttamiseen. Osa puolestaan näki, että rahoitusta on uudelleenohjattava pitkäkestoisempiin hankkeisiin ja näiden hankkeiden hyvinvointivaikutuksia olisi seurattava laajoilla ja monipuolisilla mittareilla. Yhteistyöpyynnöistä saattaa asiantuntijoiden mukaan joutua myös kieltäytymään resurssien puutteessa. Tähän haluttiin muutosta. Täten askelmerkiksi nousikin rahoituksen turvaaminen vision toteutumiseksi.

Pidän visiota ja moniammatillista yhteistyötä ja sen kehittämistä erittäin toivottavana. Sen toteutuminen vaatii sen, että rahoituksessa ei tuijoteta kustannustehokkuutta liian lyhyellä aikavälillä ja liian kapeilla mittareilla. Sen täytyy muuttua nykyisestä.

Palveluiden projektiluonteisuus johtaa pyörän keksimiseen uudestaan ja uudestaan kun rahoituskaudet loppuu. Työntekijöiden sitoutuneisuus ja rahoitusten jatkuvuus ovat avainasemassa jos moniammatillista yhteistyötä halutaan oikeasti kehittää. Suutari pysyköön lestissään, on yleinen ajatusmalli työelämässä, itse kehottaisin suutaria katsomaan vähän myös kengännauhoja ja muuta ympäristöä.

5. Vaikuttamistyö

Vaikuttamistyö nähtiin myös tärkeäksi askelmerkiksi Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision toteutumiseksi. Vaikuttamistyön nähtiin lähtevän työntekijöiden ja organisaatioiden tietoisuudesta haavoittuvassa asemassa olevien tilanteesta, toimintaympäristöstä ja erityistarpeista. Tätä tietoa tulisi asiantuntijoiden mukaan systemaattisesti kerätä ja saattaa myös julkiseen keskusteluun sekä päätöksenteon tueksi eettiset periaatteet huomioiden.

Meidän kaikkien tulee olla myös tietoisia niistä rakenteellisista esteistä ja epäkohdista, jotka sysäävät ihmisiä yhteiskunnan reunalle ja siitä ylikin. Näiden epäkohtien tunnistaminen, niiden kuvaaminen ymmärrettävällä tavalla ja mikäli mahdollista, yritys vaikuttaa niiden muuttamiseen on osa työtämme. Tämä vaikuttamistyön taso on enemmän organisaatiotason tehtävä kuin yksittäisten työntekijöiden.

Tiedon tuottaminen asiakkaiden tilanteista ja elinympäristöistä kaikilla työn tasoilla. Tätä kautta tuotettua tietoa käytettäisiin systemaattisesti vaikuttamiseen sekä päätöksenteon tueksi.

Asiantuntijoiden palautteet tulevaisuudentutkimukseen osallistumisesta

Delfoi-asiantuntijapaneeliin osallistuneilta pyydettiin vielä toisen paneelikerroksen jälkeen palautetta tulevaisuudentutkimukseen osallistumisesta ja Delfoi-menetelmän hyödyntämisestä työelämässä. Osa asiantuntijoista ei kokenut välitöntä hyötyä tutkimukseen osallistumisesta, mutta jäi odottamaan tutkimustuloksia mielenkiinnolla. Osa asiantuntijoista puolestaan koki moniammatilliseen keskusteluun osallistumisen hedelmällisenä, koska siinä pääsi peilaamaan näkemyksiään muiden asiantuntijoiden näkemyksiin ja oppimaan uutta.

Tulevaisuudentutkimuksen koettiin tarjoavan uudenlaisia mahdollisuuksia palvelujen kehittämiseen. Tulevaisuudentutkimuksen tarjoamia ratkaisuja tulisi asiantuntijoiden mukaan hyödyntää enemmän. Tulevaisuudentutkimuksen vahvuus nähtiin siinä, että sen avulla esimerkiksi palvelujen kehittäminen ei laahaa jäljessä, koska ennakoinnin keinoin voidaan varautua tuleviin tarpeisiin ja toimintaympäristöjen muutoksiin. Delfoi-menetelmän hyödynnettävyys kohdistui asiantuntijoiden näkemysten mukaan erityisesti juuri kehittämistyöhön ja yksi asiantuntija pohti menetelmän käytön mahdollisuuksia työssään

asiakaskokemusten keräämisessä. Yksi asiantuntijoista oli ehdottanut myös skenaariomenetelmää osaksi yhteiskehittämissuunnitelmaa.

Kiinnostavaa ja inspiroivaa lukea toisten kommentteja! Ei varsinaisesti tuonut vielä ideoita työelämään, mutta innostaa kyllä kun tietää, että maailmassa muutkin pohtivat samankaltaisia asioita kuin itse. Tutkimustuloksia toki odotan myös innolla.

Uusi ja mielenkiintoinen tapa työskennellä. Olen peilannut omia ajatuksia myös muiden kommentteihin ja saanut erilaisia näkökulmia. Odotan mielenkiinnolla yhteenvetoa ja tuloksia.

Tulevaisuuden tarkkailu ja sen vaihtoehtojen spekulointi on tärkeää. Ehkä tässä korostuu se että pitää olla entistä dynaamisempi koska kenttä tulee muuttumaan entistä nopeammin jalkojen alla. Pitää olla valmis vastaamaan sieltä tuleviin haasteisiin, johon tämä prosessi valmistaa. Yhtä tärkeänä on että pitää olla valmis hyödyntämään sieltä tulevia uusia mahdollisuuksia ja ratkaisuja toteuttaa palveluita paremmin.

6 Johtopäätökset

Tämän tutkimus- ja kehittämistehtävän tavoitteena oli luoda tulevaisuuden visio ja askelmerkit haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämiseksi vuonna 2035 ja sitä kautta kehittää haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Tutkimuskysymykset olivat *1. Miltä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttää vaihtoehtoisten tulevaisuuden skenaarioiden näkökulmasta vuonna 2035?* ja *2. Millainen on tulevaisuuden visio vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta ja minkälaisilla askelmerkeillä siihen päästään?* Tutkimus- ja kehittämistehtävä toteutettiin tulevaisuudentutkimuksen ennakointiprosessina, laadullisia menetelmiä hyödyntäen.

Tutkimus- ja kehittämistehtävän pohjalta syntyi kolme tulevaisuuden skenaariota haavoittavassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035, jotka nimettiin: 1. Yhteiset oikeudet, 2. Oikeuden digisovelluksina, 3. Oikeuksien anarkia. Oikeuden saatavuuden tulevaisuus haavoittuvassa asemassa olevien näkökulmasta voisi skenaarioiden mukaan joko parantua tai heikentyä, riippuen nykyhetken päätöksistä ja toimista. Jos yksilön vastuun lisääminen, digitalisesti tuotetut palvelut ja työelämän sektoroituminen nähdään vastauksiksi oikeuden saavutettavuuteen tulevaisuudessa, tulevat haavoittuvassa asemassa olevat ajautumaan entistä kauemmaksi oikeudellisista palveluista ja oikeuksistaan. Toisaalta, jos yhteisvastuu nousee yhteiskuntaa ohjaavaksi arvoksi, digitalisaatiota hyödynnetään asianmukaisesti ja työelämässä kehitetään sektorirajat ylittävää yhteistyötä, voi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus parantua merkittävästi. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että polarisaatio hyvä- ja huono-osaisiin vähentyisi ja oikeudelliset palvelut olisivat yhdenvertaisesti haavoittuvassa asemassa olevien saavutettavissa. Ei siis ole

merkityksetöntä ennakoida tulevaisuutta skenaarioiden pohjalta, koska ne vaikuttavat siihen, millaisia päätöksiä teemme tällä hetkellä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen liittyen.

Toisena tutkimuskysymyksenä pohdittiin, millaisia ovat toivottu tulevaisuuden visio ja askelmerkit siihen. *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visioon keskeisesti vaikuttaviksi tekijöiksi nimettiin yhteisvastuujattelu, sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön lisääminen, palvelujen yhdenvertaisen saavutettavuuden kehittäminen, eriarvoistumiskehityksen hillitseminen, kestävän talouden harjoittaminen ja digitalisaation hyötyjen tunnistaminen vaihtoehtona perinteiselle palveluntuotannolle. Visio on positiivinen ja rohkea, se ohjaa yhdessä tavoittelemaan parempaa tulevaisuutta ja luo uskoa tulevaan. Visiota pidettiin osittain idealistisena mutta realistisena toteuttaa pidemmällä aikavälillä. Suomea pidettiin jo nyt monessa suhteessa hyvinvoinnin kehittämisen mallimaana, ja Suomella katsottiin olevan potentiaalia toimia oikeuden yhdenvertaisessa saavutettavuudessa esimerkkinä muille maille.

Visioon johtaviksi askelmerkeiksi muodostui viisi askelmerkkiä: 1. Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, 2. Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen, 3. Asiakkaiden osallistaminen, 4. Rahoituksen turvaaminen, 5. Vaikuttamistyö. Askelmerkit visioon konkretisoivat käytännön toimia, joita visio edellyttää toteutuakseen. Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö nousi keskeiseksi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta parantavaksi askelmerkiksi. Tulosten mukaan moniammatillisuuden toteutumiseen käytännössä tarvitaan yhteistä tahtotilaa, eri toimijoiden ja heidän palvelujensa tuntemista, selkeitä rooleja ja vastuunjakoja, ammattilaisten kouluttamista, läpinäkyvää keskustelua moniammatillisesta yhteistyöstä sekä yhdessä toimimista. Erityisesti avoin dialogi moniammatillisuudesta ja tälle keskustelulle varatut foorumit tarjoavat edellytyksiä moniammatillisen yhteistyön laajamittaiseen käyttöönottoon. Tuloksista kävi kuitenkin ilmi, että monialainen yhteistyö toteutuu enemmän puheiden kuin käytännön ja rakenteiden tasolla. Tähän toivottiin muutosta.

Tutkimus- ja kehittämistehtävän tuloksista käy ilmi, että tulevaisuudentutkimus ja sen menetelmät sopivat sosiaalialalla yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemiseen. Menetelmät ovat erityisesti hyödynnettävissä moniammatillisessa kehittämistyössä. Delfoi-asiantuntijapaneeliin osallistuminen tarjosi asiantuntijoille mahdollisuuden käydä tulevaisuussuuntautunutta yhteiskunnallista keskustelua ja jakaa asiantuntijuutta moniammatillisesti. Lisäksi osallistujat kertoivat saaneensa osallistumisesta ideoita tekemäänsä kehittämistyöhön. Erityisesti visiointi nähtiin tärkeäksi kehittämistyön välineeksi, sillä muutos koettiin mahdolliseksi vain rohkeasti tulevaisuutta visioimalla.

Tulevaisuudentutkimuksen menetelmien käytön hyödyt nousivatkin niin työn tekijöille kuin Delfoi-asiantuntijapaneelin osallistujillekin tutkimustulosten rinnalla tutkimuksen

merkittävimiksi oivalluksiksi. Parhaimmillaan tämä tutkimus- ja kehittämistyö tuloksineen voi toimia innoituksena tulevaisuudentutkimuksen menetelmien hyödyntämiseen ja soveltamiseen haastavien yhteiskunnallisten teemojen tutkimisessa.

Tutkimus- ja kehittämistehtävän tarkoitus oli kehittää ja edistää haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuden saatavuutta, oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa. Tulevaisuuden ennakointi skenaario- ja Delfoi-menetelmien avulla mahdollisti erilaisten tulevaisuuskuvien hahmottamisen haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta ja suuntaamaan ajatuksia toivotun tulevaisuuden pohtimiseen. Tässä tutkimus- ja kehittämistehtävässä syntyneet skenaariot, visio ja askelmerkit voivat herättää päättäjät, työntekijät ja valtaväestön pohtimaan yhteiskunnallisesti oikeuden saatavuuden tilannetta haavoittuvassa asemassa olevien näkökulmasta. Parhaimmillaan ajattelu voi johtaa tekoihin, joilla parannetaan haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Tämä tutkimus- ja kehittämistyö voi siis välillisesti parantaa haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa, jos työn tuloksia ja menetelmiä hyödynnetään jatkossa kehittämistyössä ja työelämässä.

6.1 Pohdinta ja tulosten hyödynnettävyys

Tämän tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohtana oli haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittäminen ja sitä kautta kohderyhmän oikeusturvan ja perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuminen. Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksien toteutuminen vaatii uudenlaisia ratkaisuja ja yhteistyötä. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä keskityttiin tulevaisuudentutkimuksen menetelmillä tuomaan uudenlaista näkökulmaa haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen.

Tutkimus- ja kehittämistyössä luodut skenaariot ja visio esittelevät näitä mahdollisia kehityskulkuja haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta. Toivotunlaisessa tulevaisuudessa vision keskiössä ovat yhteisvastuu ja yhteistyö. Askelmerkit visioon puolestaan valottavat keskeisimpiä toimenpiteitä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämiseksi. Tässä osiossa pohdimme tutkimus- ja kehittämistyön löydösten suhdetta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuuteen. Lisäksi pohdimme tulevaisuudentutkimuksen menetelmien soveltuvuutta yhteiskunnallisten haasteiden tutkimisessa ja arvioimme tutkimus- ja kehittämistyön onnistumista suhteessa kehittämistehtävään.

Skenaariot

Tutkimus- ja kehittämistyössä syntyneet skenaariot ja visio edustavat erilaisia mahdollisia kehityskulkuja haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuudesta. Skenaariomenetelmän avulla voidaan näyttää miten mahdollinen, joko todennäköinen,

tavoiteltava tai uhkaava tulevaisuudentila kehittyä nykyhetkestä tulevaisuuteen (Mannermaa 1999, 57). Skenaarioiden osalta ennako-oletukset olivat, että tulevaisuus jakautuisi selvästi ei-toivottuihin ja toivottuihin skenaarioihin. Ainoastaan yksi kolmesta tutkimus- ja kehittämistyötä varten luodusta skenaariosta oli dystooppinen, ja tulevaisuuden arvioitiin olevan Yhteiset oikeudet ja Oikeudet digisovelluksina -skenaarioiden kaltainen yhdistelmä.

Lisäksi skenaariot osoittavat, että tulevaisuudessa haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturva voi kehittyä hyvin eri suuntiin riippuen siitä, millaisia päätöksiä asian suhteen tehdään tänä päivänä. Erilaisilla tekijöillä saattaa kasautuessaan olla hyvinkin positiivisia tai negatiivisia vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen. Esimerkiksi matalan kynnyksen palvelujen rahoitus, suhtautuminen maahanmuuttoon ja tietoisuus oikeudettomuuden yhteiskunnallisista vaikutuksista ovat tällaisia tekijöitä.

Oikeuksien anarkia -skenaario edusti dystopiaa, jonka mukaan hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperusta murenee, polarisaatio voimistuu ja jokainen on vastuussa itsestään ja oikeuksistaan. Vaikka asiantuntijat eivät pitäneet tätä dystopiaa todennäköisenä, totesivat he kuitenkin dystopian olevan osittain totta jo nyt. Tällaisen kehityskulun vahvistuminen kaventaisi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksia ja oikeudellisiin palveluihin pääsyä entisestään tulevaisuudessa. Olisikin tärkeää, että poliittisessa päätöksenteossa pyrittäisiin todella tarttumaan eriarvoistumiskehityksen ja polarisaation hillitsemiseen, joiden voidaan olettaa olevan tämän kaltaisen dystopian juurisyitä.

Oikeudet digisovelluksina -skenaario puolestaan nähtiin Delfoi-asiantuntijapaneelissa sekä uhkana että mahdollisuutena haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kannalta. Tiivistettynä voidaan sanoa vanhaa sananlaskua mukaillen, että digitalisaatio on hyvä renki, mutta huono isäntä. Osalle haavoittuvassa asemassa olevista digitalisaation luomat mahdollisuudet madaltavat oikeudellisiin palveluihin hakeutumisen kynnyksiä, kun osalle kynnyksen puolestaan kasvaa digitaalisten taitojen puuttuessa entisestään. Pelko kasvokkaisten palvelujen katoamisesta on perusteltu, sillä digitaalisten palvelujen kustannustehokkuus trendinä kannustaa jo nyt korvaamaan kasvokkaiset palvelut digitaalisilla. Oikeudellisia palveluja tulisi kuitenkin jatkossakin olla saatavilla myös kasvokkain, koska tutkimusten mukaan haavoittuvassa asemassa olevat kärsivät oikeudellisiin palveluihin pääsemisen esteistä jo nykyisin valtaväestöä enemmän (OECD 2016, 2-7). Näin varmistetaan, että digitalisaatiosta saadaan irti palvelujen tuottamisen hyödyt synnyttämättä lisää huono-osaisuutta.

Yhteiset oikeudet skenaario nähtiin asiantuntijoiden kesken toivotuimpana tulevaisuuden skenaariona. Skenaariota toteutumista 15 vuoden aikajänteellä pidettiin epätodennäköisenä, koska toteutuakseen skenaario vaatisi suuria poliittisia ja käytännön tason muutoksia.

Kuitenkin skenaariota pidettiin tavoittelemisen arvoisena ja se muodosti myös yhdessä luodun tulevaisuuden vision ytimen.

Visio ja askelmerkit

Yhtenä tutkimus- ja kehittämistyön tuloksena syntyi askelmerkit *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visioon, joka perustuu yhteisvastuulle ja yhteistyölle. Tutkimus- ja kehittämistyössä luotujen skenaarioiden avulla haluttiin herättää asiantuntijat pohtimaan tulevaisuuden visiota monipuolisesti, jotta visiossa otettaisiin huomioon erilaisia muuttujia. Ennako-oletuksiin nähden vision voimakas optimistisuus ja yhteistyön merkityksen korostus yllättivät, sillä ammattilaisten kesken kuulee työelämässä tänä päivänä paljon ongelmapuhetta optimisen visioinnin sijaan. Vaikka ongelmapuhettakin tarvitaan, saadaan parempia tuloksia aikaiseksi suuntaamalla katseet tulevaisuuteen ja muuttamalla ongelmat tavoitteiksi (Hirvihuhta & Litovaara 2003, 97-98). Tämän vuoksi tulevaisuuden visiointi voisikin olla tarvittava ratkaisukeskeinen työkalu, jolla luotaisiin tuloksellisempaa tulevaisuutta ongelmapuheen sijaan.

Askelmerkeiksi muodostui viisi toimenpidettä, joiden avulla haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta voidaan parantaa. Nämä askelmerkit ovat moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen, asiakkaiden osallistaminen, rahoituksen turvaaminen ja vaikuttamistyö. Askelmerkit olivat ennako-oletusten mukaisia, sillä ne tukevat jo olemassa olevaa keskustelua haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämisestä. Askelmerkkien luomisessa suunnattiin erityistä huomiota moniammatilliseen yhteistyöhön, koska se nousi ensimmäisellä Delfoi-paneelikierroksella merkittävimmäksi osaksi *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visiota.

Yllättävää oli, kuinka merkittäväksi tekijäksi haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämisessä nousi sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö. Tähän saattoi vaikuttaa ensimmäisen Delfoi-kierroksen pohjaksi luodut skenaariot haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuudesta. *Yhteiset oikeudet* -skenaariossa nostettiin esiin muun muassa moniammatillinen yhteistyö. Toisaalta myös digitalisaatio oli *Oikeudet digisovelluksina* -skenaarion keskiössä, eikä digitalisaatio noussut aineistosta esiin yhtä vahvasti kuin moniammatillinen yhteistyö. Pohdittavaksi jää, olisiko sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö ollut vision ja askelmerkkien keskiössä, jos Delfoi-paneelin pohjana ei olisi käytetty ennalta luotuja skenaarioita.

Moniammatillisen yhteistyön kehittäminen

Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö muodostui sekä *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -vision että askelmerkkien ytimeksi. Moniammatillisen yhteistyön

sujuvoitumisen uskottiin vaikuttavan positiivisesti haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvan parantumiseen ja oikeudellisiin palveluihin pääsyyn. Moniammatillisuuden kehittäminen vaatii asiantuntijoiden mukaan yhteistä tahtotilaa, eri toimijoiden ja heidän palvelujensa tuntemista, selkeitä rooleja ja vastuunjakoja, ammattilaisten kouluttamista, läpinäkyvää keskustelua moniammatillisesta yhteistyöstä ja yhdessä toimimista käytännössä.

Moniammatillisuudesta puhutaan paljon, mutta käytännössä moniammatillisuus on usein yksittäisten toimijoiden tai hankkeiden varassa. Onkin mielenkiintoista pohtia, miksi moniammatillisuudesta ei ole vielä tullut arkipäivää, vaikka se on kirjattu useisiin virallisiin toimenpidesuunnitelmiin ja sen hyödyt on tunnustettu (Petri 2010, 78-79; Tzenalis & Sotiriadou 2010, 52; VNK 2018, 55; OM 2019, 55; OM 2014, 16). Moniammatillisen työskentelyn inhimillisinä haasteina nähtiin Delfoi-asiantuntijapaneelissa luottamuspula, epäluuloisuus, muutosvastarinta ja arvoaltakiistat. Nämä ovat olemassa olevia asioita, eikä niitä pitäisi ohittaa niiden sensitiivisyyden vuoksi. Asiantuntijat ehdottivatkin näihin ratkaisuksi avointa ja läpinäkyvää dialogia, joka perustuu kunnioitukseen ja kuunteluun sekä aitoon haluun oppia toisilta ja edistää haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa yhdessä.

Voiko sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö siis toteutua, jos ammattilaiset lähtevät oikeasti dialogiin yhteistyöhön liittyvistä ajatuksista ja tunteista? Useimmiten nämä keskustelut käydään perustehtävän suorittamisen rinnalla, jolloin fokus on itseasiassa perustehtävässä ja moniammatillisuutta ehditään sivuta vain osittain. Olisikin tärkeää järjestää aikaa ja mahdollisuuksia keskustella moniammatillisuudesta ilman, että keskustelua ohjaavat pelkästään työn tekemiseen liittyvät tavoitteet.

Kuten Delfoi-asiantuntijapaneelissakin todettiin, on tärkeää järjestää resursseja moniammatilliselle yhteistyölle esimerkiksi liittämällä moniammatillisuus ja sen edistäminen osaksi työnkuvia sekä huolehtia moniammatillisuuden koordinoinnista ja roolien ja vastuiden selkeästä jakamisesta. Jos vastuissa ja rooleissa on epäselvyyttä, syntyy usein koordinaatio-tappiota, kun useat henkilöt tietämättään ratkaisevat samaa pulmaa. Toisaalta voi syntyä myös motivaatio-tappiota, kun kaikki olettavat jonkun toisen ratkaisevan käsillä olevan pulman ja lopulta kukaan ei ratkaise sitä. (Hirvihuhta & Litovaara 2003, 181-182.) Juuri koordinaatio- ja motivaatio-tappioiden vuoksi on järjestettävä yhteisiä foorumeja keskustelulle, koska vain vakaalle pohjalle rakennetulla yhteistyöllä voidaan edistää myös haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta.

Dialogisuus voi avata aitoja mahdollisuuksia yhteistyöhön, koska dialogisuus perustuu yhteisen perustan ja yhteisymmärryksen etsimiseen oikeassa olemisen ja ratkaisumallien rakentamisen sijaan. Dialogisuus myös mahdollistaa työelämälle tyypillisestä varmuudesta ja virallisuudesta luopumisen sekä omien ajatusten tunnustamisen ja tutkimisen yhdessä muiden kanssa. (Hirvihuhta & Litovaara 2003, 190-199.) Yksi toimiva käytännön tapa käydä tällaisia

keskusteluja on Sitran kehittämä Erätauko-menetelmä, jolla voidaan käynnistää yhteiskunnallista keskustelua (Laaksolahti & Alhanen 2018, 5-6). Menetelmän avulla voidaan yhteisten prosessien alussa kerätä ihmiset yhteen ymmärtämään aihetta syvällisemmin tasavertaisen dialogin kautta. Erätauko-menetelmä tulee erottaa päätöksenteosta ja neuvotteluista, sillä sen fokus on luottamuksen rakentamisessa, yhdessä ihmettelystä, oivaltamisesta ja kohtaamisesta.

Oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantaminen

Asiantuntijat nostivat Delfoi-asiantuntijapaneelissa oikeuden saavutettavuuden edellytyksiksi jalkautuvan ja etsivän työn, matalan kynnyksen palvelut, tiedon jakamisen oikeuksista ja palveluista ja moniammatillisen työparityön. Moniammatillisella työparityöllä tarkoitettiin esimerkiksi juristin ja muiden ammattilaisten kuten sosiaalityöntekijöiden ja psykologien yhteistyötä. Näin asiakkaat saivat kokonaisvaltaista ja laadukasta tukea yhden luokun -periaatteella. Matalan kynnyksen palvelujen sekä jalkautuvan ja etsivän työn kehittäminen nähtiin Delfoi-asiantuntijapaneelissa keskeiseksi toimiksi oikeuksien yhdenvertaisen saavutettavuuden näkökulmasta.

Palvelujen yhdenvertaisella saavutettavuudella voidaan vähentää yhteiskunnallista eriarvoistumista ja edistää tasa-arvoa. Käytännössä palvelujen yhdenvertaisella saavutettavuudella tarkoitetaan fyysistä, taloudellista ja informatiivista saavutettavuutta. Fyysinen saavutettavuus tarkoittaa palvelujen maantieteellistä sijaintia ja tilojen esteettömyyttä. Taloudellinen saavutettavuus on sitä, ettei tulotaso muodostu palvelun käytön esteeksi esimerkiksi palvelumaksujen kautta. Informatiivinen saavutettavuus merkitsee ymmärrettävää ja riittävää tietoa palveluista, jotta asiakas voi tosiasiallisesti ymmärtää palvelun merkityksen itselleen. (Poikonen 2017, 124-125.) Palvelujen ja oikeuksien saatavuudessa on otettava huomioon myös, ettei pelkkä palvelujen ja oikeuksien olemassaolo riitä. Ihmisillä on erilaiset kyvyt hyödyntää palveluita ja oikeuksia, joten yhdenvertaisessa saavutettavuudessa on otettava huomioon myös tämä seikka (Sen 2009, 237-238).

Jotta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus voisi parantua, tulisi oikeudellisten palvelujen ja juridisen tiedon saavutettavuutta parantaa. Oikeudellisiin palveluihin pääsy voi ennaltaehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymiskehitystä, mutta pääsy oikeudellisiin palveluihin ei ole itsestään selvää (Currie 2009, 35-38; OECD 2016, 16-18). Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat eivät tunnista oikeuksiaan ja heihin kohdistuu valtaväestöä enemmän oikeudenloukkauksia. Tämän vuoksi juuri oikeudellisiin palveluihin pääsy ja ensivaiheen oikeudellinen neuvonta ovat ratkaisevassa asemassa haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvan vahvistamisessa. (OECD 2016, 6-7.)

Matalan kynnyksen palvelut haavoittuvassa asemassa oleville on nostettu esille myös lainsäädännössä ja nykyisessä hallitusohjelmassa. Uusi sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

velvoittaa kuntia takaamaan palvelut myös erityistä tukea tarvitseville henkilöille, joilla on vaikeuksia saada tai hakea tarvitsemiaan palveluja. Nykyisessä hallitusohjelmassa (2019) oikeuksien yhdenvertaista toteutumista pyritään tehostamaan syrjäytyneiden ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevien avunsaantia parantamalla mm. kehittämällä matalan kynnyksen ilmoitusmahdollisuuksia ja viranomaisten välistä palveluohjausta. Myös Suomen Asianajajaliiton (2015) vuosille 2017-2026 laaditussa oikeusturvaohjelmassa korostetaan palvelujen yhdenvertaista saavutettavuutta, jonka avulla pyritään kaventamaan oikeudellisten palvelujen saatavuudessa olevia eroja. Erityisen tärkeänä oikeusturvaohjelmassa nähdään haavoittuvassa asemassa olevien pääsy oikeudellisen avun piiriin sekä ensivaiheen ja ulkoprosessuaalisen oikeudellisen neuvonnan tarjoaminen julkisen oikeusavun piirissä. Julkisen hallinnon asiakkuusstrategiassa (2015) puolestaan nähdään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyön kehittäminen avaintekijänä palvelujen saavutettavuuden parantamiseksi.

Jalkautuva ja etsivä työ tarjoavat mahdollisuuksia silloin, kun palvelut sinänsä eivät ole ongelma, vaan niihin hakeutuminen. Haavoittuvassa asemassa olevilla voi olla negatiivisia kokemuksia palveluihin hakeutumisesta. Asiakas ei ehkä ole osannut selvittää kokonaistilannettaan palveluihin hakeutuessaan tai ei ole osannut toimia palvelujärjestelmän vaatimalla tavalla. Täten syntyy poiskäännyttämisen ja -sulkemisen kokemuksia, jolloin asiakas tuntee olevansa väärässä paikassa. (Männistö 2012, 128-130.) Haavoittuvassa asemassa olevalla ei myöskään välttämättä ole voimavaroja vaatia ja etsiä itselleen sopivia palveluja. Tällöin jalkautuvan ja etsivän työn keinoin voidaan asiakkaalle viedä aidosti saavutettavia ja oikea-aikaisia palveluja hänen arkiympäristöönsä. (Poikonen 2017, 135.) Jalkautuvan työn tutkimuksia katsauksessaan analysoinut Szeintuch (2015, 1928) toteaa tutkimusevidenssin yksimielisesti osoittavan, että matalan kynnyksen palveluilla todella tavoitetaan marginaalissa eläviä ihmisiä ja kyseiset palvelut häivyttävät eroa valtaväestön ja marginaaliryhmien välillä.

Jalkautuvaa ja etsivää työtä voidaan siis suositella tämän tutkimuksen perusteella käytännön toimenpiteiksi, joilla haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta voidaan parantaa. Jalkautuva työtapa mahdollistaa myös uuden näkökulman ottamisen perinteiseen palvelumalliin, jossa asiakkaat hakevat palvelut virastoista. Havun ym. (2017, 14-34) mukaan jalkautuvalla työllä voidaan tuoda esiin sektoroituneen palvelujärjestelmän luomat esteet palvelujen saamiselle ja arvioida ammatillisen tuen rajoja uudelleen. Käytännössä tämä tarkoittaa totutuista toimintatavoista poikkeamista ja rajojen rikkomista esimerkiksi jalkauttamalla palvelut toimistoista julkisiin tiloihin. Uudenlaiset tavat tuen tarjoamiseen vaativat johdolta ja työntekijöiltä ennakkoluulottomuutta ja heittäytymistä sekä ammatillisuuden perinteisten rajojen uudelleen määrittelyä.

Delfoi-asiantuntijapaneelissa tulleet ehdotukset oikeudellisten palvelujen saavutettavuuden parantamiseksi ovat siis linjassa jo olemassa olevien suunnitelmien ja suositusten kanssa. Oikeudellisten palvelujen yhdenvertaiseen saavutettavuuteen on yhteydessä myös sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö, jota pohdittiin aiemmin tässä luvussa. On siis täysin perusteltua oikeuden saatavuuden näkökulmasta, että palvelut tulee moniammatillisesti jalkauttaa haavoittuvassa asemassa olevien toimintaympäristöihin. Parhaimmillaan palvelujen saavutettavuus myös valtaistaa haavoittuvassa asemassa olevia juridisesti. Juridisella valtaistamisella tarkoitetaan vallan siirtoa kohderyhmälle, jotta he voivat itse vaatia ja puolustaa oikeuksiaan sekä olla osallisia yhteiskunnassa. Valtaistaminen voi tapahtua esimerkiksi lisäämällä haavoittuvassa asemassa olevien tietoisuutta oikeuksistaan, järjestämällä matalan kynnyksen oikeudellista neuvontaa sekä tukemalla kohderyhmää palvelujen käytössä. (OECD 2016, 3-13.)

Asiakkaiden osallistaminen

Asiakkaiden osallistaminen palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen, arviointiin ja kehittämiseen nähtiin Delfoi-asiantuntijapaneelissa yhtenä lähtökohtana haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saavutettavuudelle. Osallisuuden kokemisessa on pitkälti kyse ihmisten kohtaamisesta kunnioittavalla tavalla, joka tekee ihmiset nähdyiksi ja kuulluiksi kokonaisvaltaisesti (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 16-17). Osallisuus rakentuu siis vuorovaikutuksessa. Huono-osaisuuden tutkimuksessa korostetaan eri asemassa olevien henkilöiden tai ryhmien kohtaamisissa realisoituvan tyytyväisyyden, luottamuksen, arvostuksen ja kohtelun merkitystä hyvinvoinnin lähteenä. Hyvinvointi ei siis rakennu ainoastaan yksilön omista resursseista käsin, vaan se on olennaisesti kytköksissä siihen, miten ihmiset ja ryhmät kohtaavat toisensa ja minkälaisia identiteettejä näissä kohtaamisissa muodostuu. (Saari 2015, 49.) Haavoittuvassa asemassa olevien kohtaaminen onkin keskiössä, kun pyritään edistämään heidän osallisuuttaan oikeuden saatavuuden näkökulmasta.

Usein matalan kynnyksen ammattilaiset ovat niitä, jotka koetaan asiakkaiden näkökulmasta luotettaviksi kohderyhmän todellisuuden todistajiksi (Szeintuch 2015, 1929). Matalan kynnyksen työssä saavutettu luottamus ensin yksittäiseen työntekijään ja sitten yksittäiseen palveluun, voi laajentua ajan kuluessa osallisuuden kokemukseksi laajempaan yhteiskuntaan. Matalan kynnyksen työn kautta marginaalissa elävät ihmisryhmät ja yksilöt voivat tulla nähdyiksi. Vain nähdyksi tuleminen kautta on mahdollista olla olemassa toisille ihmisille ja yhteiskunnalle. Tilanne on haastava, sillä vaikka ammattilaiset näkisivätkin haavoittuvassa asemassa olevat kokonaisvaltaisesti, valtaväestöllä ei usein ole tietoa marginaaliryhmien todellisuudesta eikä marginaaliryhmiin liittyvien ilmiöiden olemassaoloa haluta tunnustaa (Mikkonen 2007, 53). Todellisen osallisuuden rakentamiseen tarvitaankin myös yleisen

asenneilmaston muutosta haavoittuvassa asemassa olevia kohtaa. Tähän keinoja tarjoaa vaikuttamistyö.

Rahoituksen turvaaminen

Asiantuntijat kokivat Delfoi-asiantuntijapaneelissa, että rahoitus asettaa haasteita haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden toteutumiseksi. Rahoituksen lyhytkestoisuus estää hanketyössä kokeiltujen työmuotojen juurtumisen osaksi perustyötä. Haavoittuvassa asemassa olevien kannalta voi olla kohtalokasta, että matalan kynnyksen ja jalkautuvien palvelujen kustannustehokkuus ei ole laskettavissa samalla tavalla kuin peruspalvelujen. Mikkosen (2007, 12) mukaan työelämässä vallitsevan tulosvastuullisen eetoksen takia matalan kynnyksen ja jalkautuvan työn rahoitus voi kärsiä. Matalan kynnyksen palvelujen ja jalkautuvan työn vaikuttavuutta sekä hitaasti eteneviä, usein anonyymeja, asiakasprosesseja on haastavaa raportoida päättäjien ja rahoittajien vaatimilla luvuilla.

Lisäksi taloudellisten resurssien vähäisyys uhkaa ylipäättään haavoittuvassa asemassa olevien kanssa tehtävää työtä julkisen talouden kärsiessä muutospaineista. Kustannustehokkaana työmuotona voidaan pitää esimerkiksi moniammatillista yhteistyötä, joka vähentää työn kustannuksia organisaatioille (Petri 2010, 78). Tulisikin kehittää rahoitusmalleja, jotka ylittävät julkisen rahoituksen normaalit budjettisyklit sekä eri sektorien rajat. Lisäksi tulisi panostaa uusiin työmuotoihin, joiden vaikuttavuutta ei ole vielä tutkittu systemaattisesti. (VNK 2018, 55-75.) Näillä rahoituksen mekanismeilla olisi mahdollista kehittää myös haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta tulevaisuudessa.

Vaikuttamistyö

Oikeudettomuus ei ole vain haavoittuvassa asemassa olevien ongelma, vaan sen seurannaisvaikutukset koskevat yhteiskuntaa laajasti. Oikeudettomuus syrjäyttää ihmisiä, jolloin he eivät voi olla yhteiskunnan täysivaltaisia ja tuottavia jäseniä (World Justice Project 2019, 4). Tällä on ei-toivottuja vaikutuksia myös työelämään ja kansantalouteen (OM 2014a, 11). Lisäksi oikeudettomaan asemaan syntyminen tai ajautuminen lisää epäluottamusta yhteiskuntaa ja viranomaisia kohtaan, jolloin oikeutta saatetaan hakea epävirallisiakin teitä (OECD 2016, 7; Pitkänen & Westinen 2016, 34-35). Tämä lisää yhteiskunnan turvattomuutta ja polarisaatiota. Delfoi-asiantuntijapaneelissa asiantuntijat korostivat, että haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvan kehittäminen tulisikin olla yhteisvastuullinen haaste, joka koskettaa päättäjien ja ammattilaisten lisäksi myös valtaväestöä. Ymmärtämällä, että haavoittuvassa asemassa olevien hyvinvointi lisää myös koko yhteiskunnan hyvinvointia, voitaisiin oikeudellisen eriarvoistumisen kysymyksiin puuttua tehokkaammin.

Tämä on vaikeaa monestakin näkökulmasta. Tutkimusten mukaan Suomessa polarisaatio hyvä- ja huono-osaisiin on kärjistynyt. Hyväosaisilla ei ole käsitystä huono-osaisien

elämäntilanteista tai niihin johtaneista syistä, eikä hyväosaisten prioriteettina ole edistää huono-osaisten hyvinvointia. (Saari 2015, 211-215.) Asiantuntijoiden mukaan yhteisvastuuajattelun herättäminen olisi yksi keskeisimpiä keinoja oikeudettomassa asemassa olevien ihmisten tilanteen parantamiseksi. Yhteisvastuuajattelun lisäämiseen voidaan asiantuntijoiden mukaan päästä laadukkaalla ja eettisellä tiedottamisella haavoittuvassa asemassa olevien tilanteesta ja sen yhteydestä kaikkien suomalaisten hyvinvointiin. Tämä edellyttäisi asiantuntijoiden mukaan systemaattista tiedonkeruuta haavoittuvassa asemassa olevien kanssa tehtävästä työstä ja sitä kautta syntyneen hiljaisen tiedon jakamista. Erityisesti jalkautuvaa työtä tekeville ammattilaisille kertyy hiljaista tietoa marginaalissa elävien elinolosuhteista, tarpeista ja toiveista. Tämä tieto auttaa hahmottamaan syrjäytymisen mekanismeja, jotka jättävät kohderyhmän perinteisten palvelujen ulkopuolelle. (Mikkonen 2007, 41.)

Pysyvät sosioekonomiset erot elintasossa osoittavat, että yksilön vastuuttaminen hyvinvointierojen supistamisessa on epäonnistunut (VNK 2018, 18). Yksilö ei myöskään voi vaikuttaa lähtökohtiinsa, jotka kuitenkin määrittelevät oleellisesti, millaiseksi yksilön elämä ja mahdollisuudet muodostuvat (Rawls 2005, 136-142). Onkin siis tärkeää nostaa marginaalissa elävien haasteet yhteiskunnan keskustaa koskeviksi haasteiksi, jolloin niiden ratkaisemiseksi voidaan löytää todellista tahtotilaa ja keinoja (Helne 1998, 233). Jotta yhteiskunta voisi olla yhdenvertainen, turvallinen ja taloudellisesti kilpailukykyinen, on kaikkien yhteiskunnan jäsenten oikeusturva ja perus- ja ihmisoikeudet oltava turvattuina (OM 2014a, 11). Ymmärtämällä, että haavoittuvassa asemassa olevien kansalaispätevyuden ja osallisuuden vahvistaminen on yhteinen etu, turvaamme myös yhteiskunnan vakauden, josta jokainen meistä hyötyy sosioekonomisesta asemastamme huolimatta (VNK 2018, 18).

Tulevaisuudentutkimuksen hyödyntäminen osana sosiaalialan tutkimusta

Tutkimuksemme on osoittanut, että tulevaisuudentutkimuksen menetelmät sopivat sosiaalialan tutkimushaasteisiin olivatpa ne sitten yhteiskunnallisia tai käytännön haasteita. Välillisesti menetelmiä on pystytty hyödyntämään myös oikeustieteen saralla. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmien avulla on tässä tutkimus- ja kehittämistyössä pystytty luomaan myös tulevaisuuden ratkaisuja haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden edistämiseksi. Erityisesti Delfoi-menetelmän käyttö muodostui tutkimus- ja kehittämistyössä opettavaiseksi tavaksi ennakoida tulevaisuutta, ja menetelmä onkin käyttökelpoinen erilaisiin kehittämistyön tehtäviin.

Delfoi-menetelmän tarkoituksena on kerätä asiantuntijoilta näkemyksiä ilmiöiden tulevasta kehityssuunnista ja mahdollisuuksista (Kuusi 2013, 248; Hiltunen 2012, 208). Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä visioitiin Delfoi-menetelmän avulla haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuutta ja suunniteltiin tarvittavia askelmerkkejä vision

toteutumiseksi. Delfoi-menetelmä antaa tilaa asiantuntijoiden oivalluksille ja uuden luomiselle rohkealla tavalla. Menetelmä myös altistaa kerätyn tiedon vertaisasiantuntijoiden arvioitavaksi, mikä herättää monipuolista ja rikasta keskustelua asiantuntijoiden välille. Delfoi-asiantuntijapaneelin anonyymi keskustelu mahdollisti asiantuntijoiden välille uudenlaisen avoimen ja rehellisen moniammatillisen yhteistyön verkkokeskustelun muodossa. Voidaankin väittää, että avoimuuteen pyrkiviä yhteiskehittämisen tiloja tarvitaan tulevaisuudessa yhä enemmän, jotta moniammatilliselle yhteistyölle luodaan mahdollisuuksia. Joissain tapauksissa yhteisen pöydän äärellä käydyt keskustelut voivat tuottaa rikasta yhteispohdintaa, mutta tällöin menetetään Delfoi-menetelmälle tyypillinen anonyymisyys, minkä koimme tärkeäksi tutkimustavoitteiden saavuttamisen kannalta.

Delfoi-menetelmässä korostuu asiantuntijoiden laatu ja monipuolisuus. Onnistuimme osallistamaan tutkimukseen laadukkaan joukon asiantuntijoita, johon kuului päättäjiä, kehittäjiä, työn toteuttajia sekä kokemusasiantuntijoita eri sektoreilta. Asiantuntijoissa korostui julkisen sektorin ja kolmannen sektorin asiantuntijat. Tutkimustulosten kannalta olisi ollut rikkaampaa, mikäli kokemusasiantuntijoiden ja yksityisen sektorin osallistujia olisi ollut suhteessa enemmän. Toisaalta yhteisen vision muodostaminen voi olla haastavaa asiantuntijoiden monipuolisuuden vuoksi ja yhteisiä näkökulmia keskustelulle voi olla vaikeaa löytää. Delfoi-asiantuntijapaneelissa käytiin rikasta keskustelua haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden tulevaisuudesta, mutta yhtenäiset linjat erottuivat keskustelusta selkeästi heti alusta lähtien. Sisällönanalyysillä yhteisistä linjoista tuli näkyviä ja voikin sanoa, että Delfoi-asiantuntijapaneelissa yhteisen vision ja askelmerkkien muodostamisessa onnistuttiin ennako-odotuksia paremmin.

Tulevaisuudentutkimuksen viitekehykseen pohjautuva tutkimus- ja kehittämistyömme on ollut ammatillisesti kehittävä prosessi ja koemme onnistuneemme rikkomaan opintolinjojen välisiä rajoja yhteistyömme kautta. Sektorirajat ylittävästä moniammatillisesta yhteistyöstä muodostui tutkimus- ja kehittämistyömme läpileikkaava tekijä niin toteutuksen kuin sisällön osalta. Emme osanneet etukäteen odottaa, että myös keskeisimmäksi tulokseksi nousisi moniammatillisen yhteistyön kehittäminen. Emme myöskään osanneet olettaa, että Delfoi-menetelmä itsessään muodostuisi moniammatillisen yhteistyön tekemisen kokeiluksi, josta osa panelisteista saisi ideoita oman työnsä kehittämiseen. Voidaankin siis sanoa, että tutkimus- ja kehittämistyö onnistui kokonaisuutena erinomaisesti. Tutkimus- ja kehittämistyön keskeinen anti on tulosten lisäksi sen tarjoamassa oppimiskokemuksessa sekä tekijöille että osallistuneille asiantuntijoille.

Asiantuntijoilta kerättiin osana Delfoi-asiantuntijapaneelia palautetta menetelmän hyödynnettävyydestä työelämässä. Asiantuntijoiden palautteessa menetelmää pidettiin uudenlaisena ja mielenkiintoisina yhteiskehittämisen menetelmänä. Osa asiantuntijoista ei kokenut suoraa hyötyä asiantuntijapaneeliin osallistumisesta työelämän kannalta, mutta

osalle osallistuminen tarjosi ideoita mm. kehittämistyöhön. Eräs asiantuntijoista koki, että asiakaspalautettakin voisi kerätä Delfoi-menetelmän kautta. Toinen asiantuntija puolestaan kertoi vieneensä idean skenaariotyöskentelystä käynnissä olevaan yhteistyöprojektiin. Osa asiantuntijoista koki myös, että osallistuminen Delfoi-asiantuntijapaneeliin itsessään tarjosi mahdollisuuden keskustella muiden asiantuntijoiden kanssa teemoista, joiden kanssa kokee olevansa välillä yksin. Kaiken kaikkiaan voisi siis sanoa, että Delfoi-asiantuntijapaneeli oli osallistujien mielestä mielenkiintoinen ja virkistävä kokemus, ja tulevaisuudentutkimuksen menetelmien hyödyntämisestä työelämässä oltiin laajemminkin kiinnostuneita.

Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä luotu *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* -visio on positiivinen ja uskoa tulevaisuuteen luova visio, jonka tavoittelu voi olla arvo sinänsä. Vision tavoittelu suuntaa nykyhetken ajattelua ja toimia suuntaan, jossa visiota uhkaavat haasteet käännetään tavoitteiksi. Tulevaisuudentutkimuksen keskeinen viesti on, että tulevaisuuden suuntaan voidaan vaikuttaa. Päätöksillä, joita teemme tänään, luodaan huomisen tulevaisuus. Kuten Elina Hiltunen (2012, 336) on todennut teoksessaan *Matkaopas tulevaisuuteen*: ”Tulevaisuusajattelua voi käyttää ennakointiin, innovointiin ja kommunikointiin. Tulevaisuuden keskeinen tekijä olet sinä. Omalla toiminnallasi ja toimimattomuudellasi voit vaikuttaa sen kulkuun. Silloin kun et voi vaikuttaa, varaudu tulevaisuuden eri vaihtoehtoihin.”. Uskomme, että tämä tutkimus- ja kehittämistyö voi herättää lukijat pohtimaan omaa rooliaan tulevaisuuden tekemisessä sekä tulevaisuudentutkimuksen menetelmien hyödyntämisessä.

Tulevaisuusajattelu on merkittävä kehittämistyön väline, sillä vaihtoehtoisten kehityskulkujen analysointi antaa arvokasta tietoa poliittisen päätöksenteon ja palvelujen kehittämisen tueksi. Onkin mielenkiintoista pohtia, voisiko visio oikeasti toimia ajatusten herättäjänä ja suunnannäyttäjänä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämisessä. Kyse on sekä yhteiskunnallisesta että ruohonjuuritason muutoksesta. Ruohonjuuritason muutoksia on jo nyt aluillaan oikeuden saatavuuden parantamiseksi, kuten viimeaikaiset matalan kynnyksen oikeudellisten palvelujen kokeilut yksityisellä sektorilla todistavat. Ruohonjuuritason muutokset tarvitset rinnalleen myös yhteiskunnallisia muutoksia, jotta toimivista kokeilusta pystytään kehittämään pitkäkestoisia ratkaisumalleja oikeuden saatavuuteen.

John Kingdonin aikaikkunateorian (agenda setting theory) mukaan yhteiskunnalliset muutokset tapahtuvat aikaikkunoissa, joiden toteutumiselle on ehtonsa (Hiltunen 2012, 27-28). Näiden ehtojen mukaan ongelma tulee määritellä päätöksentekijöille, ongelman ratkaisemiseksi tulee olla kehitettyä ratkaisuideoita ja poliittisen tahtotilan tulee tukea muutosta. Näistä ehdoista vähintään kahden tulee toteutua, jotta aikaikkuna yhteiskunnalliselle muutokselle avautuisi. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä on määritelty haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden haasteet sekä oikeudettomuus

yhteiskunnallisena ilmiönä. Lisäksi on luotu *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -visio* ja askelmerkit, joissa on esitelty käytännön ideoita ja toimia oikeuden saatavuuden kehittämiseksi tulevaisuudessa. Voidaankin siis sanoa, että aikaikkuna on auki vision kaltaiselle yhteiskunnalliselle muutokselle, jos vain poliittinen tahtotila saadaan tukemaan muutosta. Oikea aika toimia on siis nyt, jotta tulevaisuudessa haavoittuvassa asemassa olevien oikeudet toteutuisivat kestäväällä tavalla.

Tutkimus- ja kehittämistyön tulosten pohjalta olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin, miten sektorirajat ylittävää moniammatillista yhteistyötä voitaisiin käytännössä kehittää oikeuden saatavuuden näkökulmasta. Erityisesti dialogisuuden hyödyntäminen ja yhteisten keskustelualustojen tarjoaminen eri alojen asiantuntijoille voisivat olla tällaisen tutkimuksen keskiössä. Olisi myös tärkeää tutkia haavoittuvassa asemassa olevien kokemuksia moniammatillisesta yhteistyöstä oikeuden saatavuuden pespektiivistä. Keskeinen kysymys tällaisessa tutkimuksessa olisi, että edistääkö moniammatillinen yhteistyö oikeuden saatavuutta haavoittavassa asemassa olevien näkökulmasta. Entä miten haavoittuvassa asemassa olevia voisi osallistaa moniammatilliseen kehittämistyöhön heitä koskevissa asioissa?

Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä luodut askelmerkit vastaavat kysymykseen, mitä pitäisi tapahtua, jotta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus paranisi. Seuraavissa tutkimuksissa olisikin tärkeää tarkastella, miten käytännössä askelmerkit voitaisiin toteuttaa. Lisäksi asiantuntijat kokivat Delfoi-menetelmän hyödylliseksi kehittämistyössä ja siksi olisikin hyödyllistä tutkia syvällisemmin menetelmän käyttömahdollisuuksia sosiaalialan sekä oikeustieteen kehittämistyössä.

6.2 Luotettavuus ja eettisyys

Olemme pyrkineet noudattamaan tutkimus- ja kehittämistyötä tehdessämme kaikissa tutkimuksen vaiheissa hyviä tieteellisen tutkimuksen käytäntöjä. Eettisyys ei siis ole vain muutama kysymykseen vastaamista, vaan koko tutkimusprosessin läpileikkaava orientaatio. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että tutkimus- ja kehittämistyön kysymyksenasettelu ja tavoitteet ovat selkeät, tutkimusmenetelmät ovat tarkoituksenmukaisia ja raportointi on huolellista ja läpinäkyvää (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149). Vaikka tämän tutkimus- ja kehittämistyön eettisyyteen ja luotettavuuteen on paneuduttu tutkimuksen jokaisessa vaiheessa, pohditaan ja perustellaan tehtyjä valintoja erityisesti tutkimusraportin tässä osuudessa. Tutkimus- ja kehittämistyön eettisyyttä ja luotettavuutta pohditaan reliabiliteetin, validiteetin, menetelmävalintojen, aineistonhallinnan, informanttien ja heidän yksityisyydensuojansa, haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien sekä sosiaalialan ammattietiikan näkökulmista.

Kun pohditaan tutkimuksen luotettavuutta, puhutaan usein reliabiliteetista ja validiteetista. Nämä termit ovat tulleet laadulliseen tutkimukseen määrällisen tutkimuksen perinteestä,

eivätkä täysin sellaisina sovi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin. Validiteetti on tutkimuksessa korkea, jos tutkimuksessa on tutkittu luvattua asiaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150.) Käytännössä tutkimuksessa pitää siis mitata oikeita asioita. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä tutkitaan tulevaisuuden skenaarioita ja erityisesti toivotun tulevaisuuden vision toteutumisen edellytyksiä. Tulevaisuudentutkimus ja sille tyypilliset tutkimusmenetelmät vastaavat parhaiten tutkimus- ja kehittämistyön tavoitteisiin ennakoita tulevaisuutta, minkä vuoksi ne valikoituivat tutkimuksen tiedon tuottamisen menetelmiksi. Lisää tutkimusmenetelmien valikoitumisperusteista voi lukea tämän raportin Tulevaisuudentutkimuksen menetelmät -luvusta.

Reliabiliteetti tarkoittaa tutkimuksen toistettavuutta eli sitä, että samalla tavalla toistettu tutkimus tuo samat tulokset, kuin alkuperäinen tutkimus (Kananen 2015, 59). Tämä on laadullisessa tutkimuksessa epärealistinen tavoite, koska kaksi tutkijaa tuskin koskaan tekisivät täysin samoja valintoja tutkimuksessa. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus ei perustukaan tutkimustulosten täydelliseen toistettavuuteen, vaan enemmänkin tutkimuksen menetelmien, analyysin ja perusteluiden kuvaamiseen. (Aaltio & Puusa 2020, 180.) Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei siis ole tuottaa yleistettävää tietoa, vaan kuvata tiedon tuottamisen prosessi läpinäkyvästi. Tämän tutkimus- ja kehittämistyön tutkimusprosessi on kuvattu ja perusteltu yksityiskohtaisesti ja läpinäkyvästi tämän raportin aiemmissa luvuissa.

Tutkimus- ja kehittämistyön asiantuntijoiksi on tarkoituksella valittu ammattilaisia ja kokemusasiantuntijoita, joilla on erityistä ja ajankohtaista tietoa haavoittuvassa asemassa olevista sekä heidän oikeuksien saatavuudesta. Puusan (2020, 106) mukaan tällaisten aiheesta tietävien asiantuntijoiden valitseminen voi olla metodologinen etu ajatellen tutkimuksen tarkoituksenmukaisuutta. Tämän vuoksi olemme tutkijoina tietoisia, ketä tutkimukseemme osallistuu, mutta muuten asiantuntijoiden yksityisyys on tarkoin suojeltu. Emme kerää asiantuntijoista yksilöivää tietoa ja tutkimusaineisto hävitetään tutkimuksen päätyttyä. Lisäksi asiantuntijoiden osallistumista tutkimus- ja kehittämistyöhön on edeltänyt tietoinen suostumus, joka perustuu asiantuntijoille toimitettuun materiaaliin tutkimus- ja kehittämistyön tavoitteista, aineiston hallinnasta, osallistumispäätöksen tekemisestä ja osallistuvan oikeuksista (TENK 2019, 8-9). Itse aineistoa on säilytetty eDelphi-alustalla ja muistitikulla datan analysointia varten. Muistitikku ja eDelphi-alustan sisältö tyhjennetään tutkimuksen päätyttyä toukokuussa 2021.

Kohderyhmän osallistamista heitä koskeviin tutkimuksiin pidetään ensisijaisen tärkeänä nykyaikaisessa palvelujen kehittämisessä (Kostilainen, Määttä, Nieminen & Perikangas 2020, 36). Luomanen & Nikander (2017, 289) muistuttavat, että osallistaessa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisryhmiä tutkimuksiin, korostuvat tutkimuseettiset kysymykset, kuten tutkija-tutkittava-valtasuhde, vapaaehtoisuus ja luottamus. Tähän tutkimus- ja

kehittämistyöhön osallistuvat kokemusasiantuntijat ovat valikoituneet sillä perusteella, että he eivät ole tutkimushetkellä haavoittuvassa asemassa, vaan kokemus haavoittuvuudesta on osa heidän menneisyyttään. Täten heidän on mahdollista osallistua tutkimukseen menneistä kokemuksistaan käsin.

Kun pyritään kehittämään haavoittuvassa asemassa olevien tilannetta, tullaan määritelleeksi suuret ihmisjoukot haavoittuviksi. Tarkoituksena ei ole stigmatisoida tai yksipuolistaa erilaisia haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä ja yksilöitä. Tutkimus- ja kehittämistyön lähtökohta on se, että haavoittuvassa asemassa olevat ovat yksilöitä, jotka muodostavat heterogeenisiä ja moniäänisiä ryhmiä. Tutkimus- ja kehittämistyön kannalta on kuitenkin käytettävä jotain määritelmää haavoittuvuutta kokevista ihmisistä ja tässä tutkimus- ja kehittämistyössä on päädytty käyttämään yläkäsitettä haavoittuvassa asemassa olevat. Tämän tutkimus- ja kehittämistyön tietoperustassa Haavoittuvassa asemassa olevat -osiossa on avattu ryhmän heterogeenisyyttä tarkemmin.

Toinen haavoittuvassa asemassa olevat -termin käyttöön liittyvä haaste on sen tiedontuottamista ohjaava vaikutus. Jos kokemusasiantuntijainformanteille kerrotaan, että heidät nähdään kuuluviksi haavoittuviin ryhmiin, ohjaa tämä kokemusasiantuntijoita antamaan tietoa tietystä positiosta käsin (Luomanen & Nikander 2017, 294). Tällainen valta-asetelma ei ole hedelmällinen asiantuntijapaneelille ja pahimmassa tapauksessa se vahvistaa kyseisiin ryhmiin liittyvää stigmaa. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä kokemusasiantuntijat osallistuvat asiantuntijapaneeliin asiantuntijoina muiden asiantuntijoiden rinnalla. Delfoi-asiantuntijapaneelin anonyymiyys mahdollistaa kokemusasiantuntijoiden yhdenvertaisen osallistumisen keskusteluun ja haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseen.

Molemmilla tämän tutkimus- ja kehittämistyön tekijöillä on sosiaalialan AMK-tutkinto ja kokemusta sosiaalialan työstä haavoittuvassa asemassa olevien kanssa. Molemmat tutkimus- ja kehittämistyön tekijät siis tunnistavat ja tunnustavat eettisen vastuunsa sosiaalialan ammattilaisina. Koulutuksen ja työkokemuksen myötä sosiaalialan ammattilaiselle kerääntyy tietoa haavoittuvassa asemassa olevien tilanteesta ja tätä kautta syntyy myös velvoite edistää heidän asemaansa yhteiskunnassa (Talentia 2017, 20). Parhaimmassa tapauksessa tutkimus lisää yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta käytännön tasolla ja vaikuttaa positiivisesti poliittisiin linjauksiin (Silverman 2017, 425). Tähän pyrimme myös tällä tutkimus- ja kehittämistyöllä, joskin tavoite on kunnianhimoinen.

Sosiaalialan ammattihenkilöiden etiikka perustuu ihmisarvon kunnioittamiseen ja oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen yhteiskunnassa. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n (2017, 20-23) mukaan oikeudenmukaisuuden toteuttamiseen kuuluvat resurssien ja voimavarojen tasapuolinen jakaminen, negatiivisen syrjinnän

vastustaminen, epäoikeudenmukaisen politiikan ja käytäntöjen vastustaminen sekä yhteisvastuun toteuttaminen. Tässä tutkimus- ja kehittämistyössä on pohjimmiltaan tarkoitus toteuttaa juuri näitä arvoja. Resurssit ja voimavarat on jaettava eri ryhmien ja ihmisten kesken yhdenvertaisesti ottaen huomioon ihmisten erityiset tarpeet ja haavoittuvuudet. Tämä pätee myös oikeuden saatavuuteen. Tutkimus- ja kehittämistyöllä pyritään vähentämään negatiivista syrjintää haavoittuvassa asemassa olevia kohtaa ja synnyttämään positiivisen syrjinnän käytäntöjä, jotta kohderyhmän oikeusturva vahvistuisi.

On selvää, että haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturva ei ole samalla tasolla Suomessa kuin valtaväestöllä. Tämä johtuu haavoittuvassa asemassa olevien ajautumisesta yhteiskunnan marginaaleihin rakenteellisen epäoikeudenmukaisuuden ja stigmatisoinnin seurauksena. Täten meillä tämän tutkimus- ja kehittämistyön tekijöinä on laadukkaan tutkimus- ja kehittämistyön lisäksi velvollisuutena tehdä näitä syrjiviä rakenteita näkyviksi ja turvata haavoittuvassa asemassa olevien hyvinvointi ja turvallisuus. Tähän pohjautuu myös työmme väkevin eettinen lähtökohta.

Lähteet

Painetut

- Aaltio, I. & Puusa, A. 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus, 177-188.
- Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaittinen, T. 2017. Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Hyvärinen M., Nikander, P. & Ruusuvaori, J. (toim.) 2017. Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 214-232.
- Albright, Kendra S. 2004. Environmental scanning: Radar for success. *The Information Management Journal* 05/2004, 38-44. Arma International 2004.
- Alitorppa-Niitamo, A., Söderling, I. & Fågel, S. (toim.) 2005. Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Helsinki: Väestöliitto.
- Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: Söderström.
- Bell, W. 2003. Foundations of futures studies: human science for a new era. Vol. 1, History, purposes and knowledge. 5. painos. New Jersey: Transaction Publishers.
- Blanco, S. & Lesca, H. 1997. Environmental Scanning: Designing A Collective Learning Process T Trak Down Weak signals. Actes de la 3e Conference de l' AIS Amerique (Association for Information Systems), Indianapolis, USA.
- Browne, K., Cull, M. & Hubbard, P. 2010. The diverse vulnerabilities of lesbian, gay, bisexual and trans sex workers on the UK. Teoksessa Hardy, K., Kingston, S. & Sanders, T. (toim.) New sociologies of sex work. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 197-212.
- Currie, A. 2009. The legal problems of everyday life. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 12, 1-41. doi:10.1108/S1521-6136(2009)0000012005
- Daniels, S. & Martin, J. 2009. Legal services for the poor: Access, self-interest, and pro bono. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 12, 145-166. doi:10.1108/S1521-6136(2009)0000012010
- Eskola, J. Lätti, J. Vastamäki, J. 2018. Teemahaastattelu: lyhyt selviytymisopas. Teoksessa Valli, R. (toim.) 2018. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1 - Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Viides uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus, 27-51.
- Ferguson, K. M., Bender, K., Thompson, S., Xie, B. & Pollio, D. 2011. Correlates of Street-Survival Behaviors in Homeless Young Adults in Four U.S. Cities. *American Journal of Orthopsychiatry* 81 (3), 401-409. Viitattu 8.12.2020. doi:10.1111/j.1939-0025.2011.01108.x
- Freire, P. 2016. Sorrettujen pedagogiikka. 2.painos. Suomentanut Kuortti, J. Tampere: Vastapaino.
- Godet, M. 1997. Scenarios and Strategies. A toolbox for problem solving. Paris: LIPS Working Papers.
- Goffman, E. 1990. Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. London: Penguin Books.
- Havu, E., Kovanen, T., Lehtonen, M. & Uusitalo, S. (toim.) 2017. Askeleita jalkautuvaan väkivalta työhön - Hyvinvoinnilla väkivaltaa vastaan. Ensi- ja turvakotien liitto.

- Heinonen, S. & Ruotsalainen J. 2013. Mustien joutsenten ennakointi ja tulkinta menetelmänä ja oppimisprosessina -tuhkapilven opetuksia. Teoksessa Kuusi, O., Bergman, T. & Salminen, H. (toim.) Miten tutkimme tulevaisuuksia? Helsinki: Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry, 304-306.
- Hellmann, T., Schmidt, P. & Heller, S. 2019. Social Justice in the EU and OECD. Index Report 2019. Viitattu 6.12.2020. DOI 10.11586/2019033
- Helne, T. 1998. Poissuljetut? Merkintöjä ranskalaisen syrjäytymiskeskustelun kritiikkiin. Janus 1998, 229-234.
- Hiilamo, H. 2011. Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Like Kustannus Oy.
- Hiltunen, E. 2012. Matkaopas tulevaisuuteen. Helsinki: Talentum Media Oy.
- Hiltunen, E. 2017. Mitä tulevaisuuden asiakas haluaa -trendit ja ilmiöt. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Hiltunen, E. 2019. Tulossa huomenna. Miten megatrendit muokkaavat tulevaisuuttamme. Jyväskylä: Docendo Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hirvihuhta, H. & Litovaara, A. 2003. Ratkaisun taito. 1.-3. p. Helsinki: Tammi.
- Ilmola, L. & Kuusi, O. 2006. Filters of weak signals hinder foresight: Monitoring weak signals efficiently in corporate decision-making. Futures, Volume 38, Issue 8, October 2006, Pages 908-924. Elsevier, 911-912.
- Isola, A., Kaartinen, H., Leemann, L., Läpäri, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos.
- Jauhiainen, J., Gadd, K. & Jokela, J. 2018: Paperittomat Suomessa 2017. Turku: Painosalama Oy.
- Kalliomaa, J. 2016. Ainoa hommani on auttaa sinua. Etsivän nuorisotyön hyvät käytännöt Etelä-Suomen alueella. Etelä-Suomen aluehallintovirasto. Opetus- ja kulttuuritoimi.
- Kamppinen, M., Malaska, P. & Kuusi, O. 2003. Tulevaisuudentutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa: Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.) Tulevaisuudentutkimus -perusteet ja sovellus. Helsinki: Tammer-Paino Oy, 21-30.
- Kananen, J. 2015. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Miten kirjoitan Kehittämistutkimuksen vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu -sarja. JAMK.
- Keskimäki, I., Nykänen, E. & Kuusio, H. 2014: Paperittomien terveyspalvelut Suomessa. Tampere: Juvenes Print.
- Kettunen, J. & Meristö, T. 2010. Seitsemän tarinaa ennovaatiosta. Rohkea uudistaa ennakoiden. Teknologiateollisuuden julkaisu 2/2010. Tampere: Tammerprint Oy.
- King, N.; Horrocks, C. & Brooks, J. 2019. Interviews in Qualitative Research. 2. Painos. London: Sage.

KIOS 2016. Ilman ihmisoikeuksia ei ole kehitystä. Näkökulmia kansalaisyhteiskunnan ihmisoikeustyöhön Aasiassa ja Afrikassa. KIOSin julkaisu 1/2016. KIOS - Kansalaisjärjestöjen ihmisoikeussäätiö.

Kontula, A. 2008. Punainen eksodus. Tutkimus seksityöstä Suomessa. Helsinki: Like Kustannus.

Kontula, A. 2009. Tästä äiti varoitti. Helsinki: Like Kustannus.

Kostilainen, H., Määttä, A., Nieminen, A. & Perikangas, S. 2020. Yhteiskehittäminen hyvän elämän palvelujen muotoiluna. Teoksessa Helminen, J. & Alavaikko, M. Näkökulmia osallistavaan tutkimus-, kehittämis-, ja innovaatiotoimintaan. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 36-49.

Kuusi, O. & Kamppinen, M. 2003. Tulevaisuuden tekeminen. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.) Tulevaisuudentutkimus -perusteet ja sovellus. Helsinki: Tammer-Paino Oy, 118-119.

Kuusi, O. 2013. Delfoi-menetelmä. Teoksessa Kuusi, O., Bergman, T. & Salminen H. (toim.) Miten tutkimme tulevaisuuksia? Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry. Sastamala: Vammalan kirjapaino, 249-255.

Laurikainen, H. & Nikkanen, M. 2019. Turvassa 2019. Kansalaisturvallisuus Suomessa. Sisäministeriö. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.

Lepola, O. 2018. Koko ajan jännittyneenä - Moniperusteinen syrjintä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemana. Oikeusministeriö.

Lindroos-Hovinheimo, S. 2017. Jälkisanat: oikeudet kaikesta huolimatta. Teoksessa Aalto-Heinilä, M. & Kurki, V. 2019. Mitä oikeudet ovat?: Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 276-281.

Luomanen, J. & Nikander, P. 2017. Haavoittuvat haastateltavat. Teoksessa Hyvärinen M.; Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino, 287-296.

Mannermaa, M. 1999. Tulevaisuuden hallinta -skenaariot strategiatyöskentelyssä. Porvoo: WSOY.

Mikkola, M. 2017. Euroopan sosiaaliset ihmisoikeudet ja Suomi. Teoksessa Nykänen, E; Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) 2017. Sosiaaliset oikeudet-näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. THL, 38-66.

Mikkonen, M. 2007. Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa: Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Helsinki: A-klinikkasäätiö.

Männistö, P. 2012. Kun ei ole tervetullut minnekään. Poiskääntämisen ja poissulkemisen ilmiötä katuperspektiivistä tarkasteltuna. Teoksessa Strömberg-Jakka, M. & Karttunen, T. (toim.). Sosiaalityön haasteet. Tukea ammattilaisille. Jyväskylä: PS-kustannus, 125-139.

Nekkers, J. 2016. Developing Scenarios. Teoksessa Patrick van der Duin (toim.) Foresight in Organizations. Method and Tools. New York: Routledge, 11.

Nykänen, E. & Kalliomaa-Puha, L. 2017. Sosiaalisista oikeuksista. Teoksessa Nykänen, E; Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) 2017. Sosiaaliset oikeudet-näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. THL, 6-18.

- Nykänen, E., Keskimäki, I. & Kuusio, H. 2017. Paperittomien ulkomaalaisten oikeus terveyspalveluihin. Teoksessa Kalliomaa-Puha, L. & Tuovinen, A. (toim.). Sosiaaliturvan rajoilla. Kirjoituksia kansainvälisestä sosiaalioikeudesta. Helsinki: Kela, 216-233.
- Ohisalo, M. & Saari, J. (toim.) 2014. Kuka seisoo leipäjonossa? Ruoka-apu 2010-luvun Suomessa. Helsinki: KAKS - Kunnallisalan kehittämissäätiö.
- Oosi, O., Kortelainen, J., Karinen, R., Jauhola, L. & Luukkonen, T. 2019. Asumisneuvonta Suomessa. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskuksen raportteja 2/2019. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus (ARA). Tampere.
- Petri, L. 2010. Concept Analysis of Interdisciplinary Collaboration. *Nursing Forum*, 45, (2), 73 - 76.
- Poikonen, H. 2017. Perusoikeussäätelyn vaikutuksista oikeuteen saada päihdepalveluja. Teoksessa Nykänen, E; Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) 2017. Sosiaaliset oikeudet-näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. THL, 114-137.
- Puusa, A. 2020. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, A. & Juuti, P. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus, 103-117.
- Rautiainen, P. 2017. Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina. Teoksessa Nykänen, E; Kalliomaa-Puha, L. & Mattila, Y. (toim.) 2017. Sosiaaliset oikeudet-näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. THL, 20-37.
- Rawls, J. 2005. A theory of justice. Original edition. Cambridge, Massachusetts; London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Rissanen, K. & Rantala, A. 2013: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 117. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Ruotsalainen, S. 2005. Syrjäytyminen - syrjäyttäminen. Syrjäytymisen tarkastelua talouden, yhteiskunnallisten toimijoiden ja sosiaaliturvan näkökulmasta. Helsinki: Kustannusyhtiö TA-tieto Oy.
- Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Saari, J. 2016. Yksinäisten Suomi. Gaudeamus. Helsinki.
- Sen, A. 2009. The idea of justice. London: Allen Lane.
- Silverman, D. 2017. Doing qualitative research. 4.painos. London: Sage.
- Smith, S. 2020. How to future. Leading and sense-making in an age of hyperchange. London: Kogan Page Limited.
- Szeintuch, S. 2015. Street Work and Outreach: A Social Work Method? *British Journal of Social Work*, 45(6), p. 1923. doi:10.1093/bjsw/bcu103
- Söderlund, S. & Kuusi, O. 2003. Tulevaisuudentutkimuksen historia, nykytila ja tulevaisuus. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.) Tulevaisuudentutkimus - perusteet ja sovellus. Helsinki: Tammer-Paino Oy, 300-303.
- Talentia, 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry.
- Therborn, G. 2014. Eriarvoisuus tappaa. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tzenalis, A. & Sotiriadou, C. 2010. Health promotion as multi-professional and multi-disciplinary work. *International Journal of Caring Sciences*, 3(2), pp. 49-55.

Whowell, M. 2010. Walking the beat: Doing outreach with male sex workers. Teoksessa Hardy, K., Kingston, S. & Sanders, T. (toim.). *New sociologies of sex work*. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 75-89.

Wilenius, M. 2015. Tulevaisuuskirja. Metodi seuraavan aikakauden ymmärtämiseen. Helsinki: Otavan kirjapaino Oy.

Vuolajärvi, N. 2019. Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex. *Sexuality Research & Social Policy* 16 (2), 151-165. Viitattu 8.12.2020. doi:10.1007/s13178-018-0338-9

Sähköiset

ARA 2020. Asunnottomat 2019. Selvitys 2/2020. ARA Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Viitattu 1.12.2020. <https://www.ara.fi/download/noname/%7BFDF6EB6-AC9A-4776-8F67-613D2EC07023%7D/155879>

Barendrecht, M., Kistemaker, L., Scholten, H., Schrader, R. & Wrzesinska, M. 2014. Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice? Hiil - Innovating justice. Viitattu 26.12.2020. <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

Chery, D. 2020. Our tips for outreach and detached work. Lifeline projects 17/6/2020. Viitattu 26.11.2020. <https://www.lifelineprojects.co.uk/media/2020/06/tips-for-outreach-and-detached-work/>

COST 2020. Multi-disciplinary innovation for social change. Social change lab. COST - European Cooperation in Science and Technology. Viitattu 28.10.2020. <https://www.cost.eu/actions/CA18236/#tabs|Name:overview>

Deloitte 2020. The 2020 Deloitte Millennial survey. Finland. Viitattu 1.12.2020. https://www2.deloitte.com/fi/fi/pages/about-deloitte/articles/millennialitutkimus-2020.html?id=fi:2sm:3fb:4FiDeloitte,FiBrand::6abt:20200928050000::3755715515:5&utm_source=fb&utm_campaign=FiDeloitte,FiBrand&utm_content=abt&utm_medium=social&linkId=100470342

Diakonissalaitos 2017. Kohti järkeviä ratkaisuja Uuspaperittomien tilanne, tuen tarve sekä viisi toimenpide-ehdotusta Helsingin Diakonissalaitoksen Suojattomat-hankkeen raportti 2017. Helsingin Diakonissalaitos. Viitattu 26.11.2020. <https://www.hdl.fi/wp-content/uploads/2018/01/Helsingin-Diakonissalaitos-Suojattomat-raportti-2017-web.pdf>

Diakonissalaitos 2019. Paperittomia on Suomessa entistä enemmän ja uutena ilmiönä on kasvanut lapsiperheiden määrä. Blogiteksti. Viitattu 20.12.2020. <https://www.hdl.fi/blog/2019/03/29/paperittomia-on-suomessa-entista-enemman-ja-uutena-ilmiona-on-kasvanut-lapsiperheiden-maara/>

eDelphi 2020. Delfoi-menettelyn verkkosovellus. Viitattu 28.10.2020. <https://www.edelphi.org/>

European Commission 2010. Communication from the commission. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Brussels, 3.3.2010. Viitattu 6.12.2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:52010DC2020>

FRA 2014. Criminalisation of migrants in an irregular situation and of persons engaging with them. EU Agency for Fundamental Rights 2014. Viitattu 20.12.2020. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-criminalisation-of-migrants-1_en.pdf

Gadd, K. 2017: Paperittomat. Teoksessa Jauhiainen, Jussi S. (toim.) Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja 5, 133-142. Viitattu 20.12.2020. <http://urmi.fi/wp-content/uploads/2017/04/URMI-1.pdf>

Gadejuristen. Viitattu 3.1.2021. <http://gadejuristen.dk/om-gadejuristen/>

Gadejuristens vedtægter 2018. Gadejuristen -verkkosivut. Viitattu 29.5.2020. <http://gadejuristen.dk/vedtaegter-og-bestyrelse/>

Gatejuristen. Viitattu 3.1.2021. <https://gatejuristen.no/om-gatejuristen/>

Hallitusohjelma 2019. Sanna Marinin hallitusohjelma. Viitattu 26.11.2020. <https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma>

Hines, A. 2008. Thinking About the Future: Guidelines for Strategic Foresight. Viitattu 24.1.2021. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/3241945/A_Hines_Synopsis.pdf?response-content-disposition=inline%3B+filename%3DThinking_About_the_Future_Guidelines_for.pdf&Expires=1611485665&Signature=J5YSM-oc0a1a4uZAlZq3liDA2FwuxHrJx1rqjs90I09IzJJOtdPhxjpohiP7QXuqvfGvPXHzdIA02YeYuydtlC9j4XdYgFUfoKZfkVt4BjZzYk1akU0hDCqlouU37m-BbJHTC-oGt8J8GNeryx5dKJbzyPyULMSKNxylwoJux3jhw52Wn8nph0GHvVjlhy1wPUO00PrYkClOqEC7Ae-XWSVCY8ltu6Wx9vYgBzNXVXvPupYmwP5ZwKVG-E9tVh8dYTcc5--Kc0QRWLZYp7c5ksZip9iOh1CezInfqxpVnh1OpVtSbNk2klmPTQgAoBk9-vS-lbgVC3STstbpQk0Sjg&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

Ikola, V. 2020 Helsingissä alkaa liikkua vegaaninen pyöräkahvila, josta saa myös ilmaista lakineuvontaa. HS Helsinki 1.7.2020. Helsingin Sanomat. Viitattu 26.12.2020. <https://www.hs.fi/kaupunki/helsinki/art-2000006557967.html>

Ilmonen, K. & ja Korhonen, E. 2015. Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja 28. Väestöliitto. Viitattu 10.11.2020. https://mycourses.aalto.fi/pluginfile.php/655617/mod_resource/content/1/v%C3%A4est%C3%B6liitto_seksuaalioikeudet_web.pdf

Jokinen, J. 2020. Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto - selvitys perustamisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:19. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 4.1.2021. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162586/OM_2020_19_SO.pdf

Julkisen hallinnon asiakkuusstrategia 2015. Yhteistyössä palvelu pelaa. Valtiovarainministeriön julkaisuja. Viitattu 26.12.2020. <https://verkkojulkaisut.vm.fi/zine/9/cover>

Juuti, P. & Puusa, A. (toim.) 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät Helsinki: Gaudeamus. E-kirja.

Kainulainen, H. 2015. Rikoksen uhrina rikosprosessissa. Uhrin asema on parantunut, mutta kehitettävää yhä löytyy. Haaste 2/2019. Viitattu 28.10.2020.

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste22019/rikoksenuhrinarikosprosessissa.html>

Karppinen, J. 2020. Asunto ensin 2016-2019. Varmista asumisen turva! Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelman (AUNE) loppuraportti. Kehittämisosuuskunta Avainväki. Viitattu 1.12.2020. <https://asuntoensin.fi/assets/files/2020/01/AUNE-ohjelman-loppuraportti-Karppinen-Kehitt%C3%A4misosuuskunta-Avainv%C3%A4ki.pdf>

Kuluttajaliitto 2016. Selvitys ammattiliittojen ja YTK-yhdistyksen tarjoaman oikeusavun laajuudesta ja tasosta. Viitattu 26.12.2020. https://www.proliitto.fi/sites/default/files/pro_-_selvitys.pdf

Kynnys ry. 2020. Viitattu 3.1.2021. <https://kynnys.fi/>

Laaksolehti, H. & Alhanen, K. 2018. Erätauko-kouluttajan opas. Sitran selvityksiä 138. Sitra. <https://media.sitra.fi/2018/11/05153651/eratauko-kouluttajan-opas.pdf>

LaVM 12/2008 vp. LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 12/2008 vp. Hallituksen esitys laeiksi oikeusapulain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta. Viitattu 27.12.2020. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=lavm+12/2008>

Lehtonen, L. & Salonen, J. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Suomen ympäristö 3 /2008. Helsinki: Ympäristöministeriö. Viitattu 1.12.2020. <https://core.ac.uk/download/pdf/14926976.pdf>

Lehtonen, L., Granfelt, R. & Azeem, P. (toim.) 2020. Kohti kotia ja turvaa - Nais erityisyys asunnottomuustyössä. Y-Säätiö. Viitattu 1.12.2020. https://asuntoensin.fi/assets/files/2020/12/Kohti_kotia_ja_turvaa-pdf-versio-sivut.pdf

Linturi, H., Linturi J. & Rubin, A. 2014. eDelfoi - metodievoluutiota verkossa. Viitattu 31.10.2020. <https://metodix.fi/2014/11/26/edelfoi-metodievoluutiota-verkossa/>

Linturi H. & Kauppi A. 2021. Miten tutkimme tulevaisuuksia Delfoi-menetelmällä? Teoksessa Kylmäkoski, M. & Rainö, P. (toim.) Delfoilla tulevaisuuteen, 13-44. Viitattu 16.4.2021. <https://www.humak.fi/wp-content/uploads/2021/03/delfoilla-tulevaisuuteen-humak-2021.pdf>

Majamaa, K., Nieminen, K., Lepola, O., Rantala, K., Jauhola, L., Karinen, R., Luukkonen, T. & Kortelainen, J. 2019. Kohti laadukkaita oikeusapupalveluita. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:60. Viitattu 27.12.2020. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161859/VNTEAS_2019_60.pdf

Niemi, J. & Aaltonen, J. 2013. Seksikaupan kohteen hyväksikäyttö. Seksinostokiellon toimivuuden arviointi. Oikeusministeriön julkaisu 39/2013. Selvityksiä ja ohjeita. Viitattu 19.11.2020. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76492/omso_39_2013_seksikaupan_kohteen_hyvakskaytto.pdf

Nieminen, K., Jauhola, L., Karinen, R. & Luukkonen, T. 2019. Tyytyväisyys oikeusapupalveluihin hyvällä tasolla - Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Policy brief 19/2019. Näkökulmia ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja poliittisen päätöksenteon tueksi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Viitattu 27.12.2020. <https://tietokayttoon.fi/documents/1927382/2116852/19-2019-Tyytyv%C3%A4isyys+oikeusapupalveluihin+hyv%C3%A4ll%C3%A4+tasolla.pdf/dc7f10eb-53e9-424b-8fff-1cb765a4c1ad/19-2019->

[Tyytyväisyys+oikeusapupalveluihin+hyvä tasolla.pdf?version=1.0&t=1572256295000](https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf?version=1.0&t=1572256295000)

OECD 2016. Leveraging the SDGs for inclusive growth. Delivering access to justice for all. Issues Brief 2016. Open society foundations. Viitattu 27.12.2020.
<https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf>

OECD 2020. Finland. Better life index.
<http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/finland/>

Oinonen, J. 2019. Majakka-hanke 2017-2018. Tukea ja tietoa ihmisille, joilla on kohonnut riski jäädä rikosoikeudellisten ja rikosuhripalvelujen ulkopuolelle. Loppuraportti 2019. Pro-tukipiste ry. Viitattu 26.11.2020. https://pro-tukipiste.fi/wp-content/uploads/2020/05/pro-tukipiste_raportti_majakka_final.pdf

OM 2014a. Oikeudenmukainen, avoin ja luottamukselle rakentuva yhteiskunta. Oikeusministeriön hallinnonalan tulevaisuuskatsaus 2014. Oikeusministeriön julkaisu 41/2014. Viitattu 27.12.2020.
http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76551/om_tulevaisuuskatsaus2014_18_s.pdf?sequence=1&isAllowed=y

OM 2014b. Julkinen oikeusapu - Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 5/2014. Oikeusministeriö. Helsinki: Edita Prima Oy. Viitattu 27.12.2020. <https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/26082832/julkinen-oikeusapu-5-2014.pdf>

Pakolaisneuvonta ry. 2017. Turvapaikanhakijoiden yleisen oikeudellisen neuvonnan tila ja kehittämistarpeet -selvitys 2017. Turvapaikka, maahanmuutto- ja kotouttamisrahasto. Viitattu 27.12.2020. <https://www.pakolaisneuvonta.fi/wp-content/uploads/Yleisen-oikeudellisen-neuvonnan-tila-ja-kehittamistarpeet.pdf>

Pakolaisneuvonta ry. Viitattu 3.1.2021. <https://www.pakolaisneuvonta.fi/>

Picum 2020a. Data Protection and the Firewall: Advancing Safe Reporting for People in an Irregular Situation. March 2020. Viitattu 20.12.2020. https://picum.org/wp-content/uploads/2020/07/PICUM-Briefing_Data-protection-and-the-firewall_safe-reporting.pdf

Picum 2020b. Insecure justice? Residence permits for victims of crime in Europe. Executive summary. Viitattu 27.12.2020. <https://picum.org/wp-content/uploads/2020/06/Residence-permits-victims-of-Crime-EXEC-SUMMARY-ENG.pdf>

Pitkänen, V. & Westinen, J. 2016. Kenen mitta on täysi? Tutkimus yhteiskunnallisesta ilmapiiristä Suomessa. Helsinki: E2. <http://e2.fi/publication/13>

Raiskauskriisikeskus Tukinainen 2020. Viitattu 3.1.2021. <https://tukinainen.fi/>

RIKU 2019. Rikosuhripäivystys. Viitattu 3.1.2021. <https://www.riku.fi/>

Rubanin, M. 2015. Oikeusavun kokonaissuunnitelma. Selvityksiä ja ohjeita 41/2015. Helsinki: Oikeusministeriö. Viitattu 26.12.2020.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76608/omso_41_2015_oik_avun_kokonaiss_66s.pdf

Rubin, A. 2020a. Trendianalyysi tulevaisuudentutkimuksen menetelmänä. Topi - Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali. Viitattu 27.11.2020.
<https://tulevaisuus.fi/menetelmat/toimintaympariston-muutosten-tarkastelu/trendianalyysi-tulevaisuudentutkimuksen-menetelmana/>

Rubin, A. 2020b. Heikot signaalit. Topi - Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali. Viitattu 27.11.2020. <https://tulevaisuus.fi/menetelmat/toimintaympariston-muutosten-tarkastelu/heikot-signaalit/>

SAK. Suomen Ammattiliittojen keskusjärjestö. Viitattu 3.1.2021. <https://www.sak.fi/tyoelama/maahanmuuttajat>

Sitra 2018. Vision kirjoittaminen. Viitattu 13.3.2021. <https://www.sitra.fi/caset/vision-kirjoittaminen/>

Sitra 2020. Megatrendit 2020. Viitattu 16.3.2021. <https://www.sitra.fi/aiheet/megatrendit/#megatrendit-2020>

SM 2019. Kansallinen riskiarvio 2018. Sisäministeriön julkaisuja 2019:5. Helsinki: Sisäministeriö. Viitattu 6.12.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-245-6>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Viitattu 26.11.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P17>

STM 2001. Köyhyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:11. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 26.11.2020. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72390/TRM200111.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Suomen Asianajajaliitto 2015. Oikeusvaltio2025 - Suomen Asianajajaliiton oikeusturvaohjelma vuosille 2017-2026. Viitattu 26.12.2020. <https://www.oikeusvaltio2025.fi/files/2/Oikeusvaltio2025.pdf>

Suomen Asianajajaliitto 2020. Asianajajat tarjoavat maksutonta oikeusneuvontaa ympäri Suomen. Tiedotteet 10.9.2020. Viitattu 26.12.2020. <https://asianajajaliitto.fi/2020/09/asianajajat-tarjoavat-maksutonta-oikeusneuvontaa-ympari-suomen-2/>

Suvanto ry. Turvallisen vanhuuden puolesta. Viitattu 3.1.2021. <https://www.suvantory.fi/>

SVT 2018. Tuloerojen kehitys Suomessa. Tulonjakotilasto. Tuloerot 2018, 1. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 6.12.2020. http://www.stat.fi/til/tjt/2018/01/tjt_2018_01_2020-03-10_kat_001_fi.html

SVT 2019. Elinolotilasto 2019. Helsinki: Tilastokeskus Viitattu 1.12.2020. http://www.stat.fi/til/eot/2019/01/eot_2019_01_2020-03-27_tie_001_fi.html

TENK 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Viitattu 31.10.2020. https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Terveystieteidenhuoltolaki 1326/2010. Viitattu 20.12.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2010/20101326>

THL 2020. Paperittomien terveyspalvelut Suomessa. Viitattu 20.12.2020. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/paperittomat/paperittomien-terveyspalvelut-suomessa>

Vetter Communications Oy 2020. Maamme eniten some-seuraaaja kerännyt asianajotoimisto jatkaa alan mullistamista: Lakitupa-auto lähtee kiertämään Suomea. STT info. Viitattu 24.11.2020. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/maamme-eniten-some-seuraaaja-kerannyt->

asiاناajotoimisto-jatkaa-alan-mullistamista-lakitupa-auto-lahtee-kiertamaan-suomea?publisherId=69074728&releaseId=69887086

VM 2020. Eurooppa 2020 -strategia. Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2020. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2020:35. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Viitattu 6.12.2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-297-0>

VNK 2018. Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki. Viitattu 26.11.2020.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160706/01_2018_Eriarvoisuutta%20kasittelevan%20tryn%20loppuraportti_kansilla_nettti.pdf?sequence=1&isAllowed=y

VTV 2014. Julkinen oikeusapu. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 5/2014. Viitattu 3.1.2021.
<https://www.vtv.fi/app/uploads/2018/06/26082832/julkinen-oikeusapu-5-2014.pdf>

Vuorensyrjä, M. & Rauta, J. 2020. Poliisibarometri 2020. Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Sisäministeriön julkaisuja 2020:12. Helsinki: Sisäministeriö. Viitattu 27.12.2020.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162345/SM_2020_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y

World Justice Project 2019. Global Insights on Access to Justice. Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries. Viitattu 27.12.2020.
<https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-A2J-2019.pdf>

Y-Säätiö 2017. A home of your own. Housing First and ending homelessness in Finland. Viitattu 1.12.2020.
https://ysaatio.fi/assets/files/2018/01/A_Home_of_Your_Own_lowres_spreads.pdf

Kuviot

Kuvio 1: Tutkimus- ja kehittämistyön ennakointiprosessi mukailten Hines (2008).	36
Kuvio 2: Delfoi-menetelmän prosessi mukailten (Hiltunen 2012, 209).	41
Kuvio 3: Skenaarioiden tiivistetyt kuvaukset.	51
Kuvio 4: Yhteiset oikeudet -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.....	53
Kuvio 5: Oikeudet digisovelluksina -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.	55
Kuvio 6: Oikeuksien anarkia -skenaarion toivottavuus ja todennäköisyys.	58
Kuvio 7: Merkittävimmät tekijät haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen vuonna 2035.....	59
Kuvio 8: Askelmerkit tulevaisuuden visioon: Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille 2035.....	66
Kuvio 9: Merkittävimmät toimenpide-ehdotukset määrällisen paneelikysymyksen perusteella.	67

Taulukot

Taulukko 1: Tulevaisuustaulukko.....	45
Taulukko 2: Delfoi-asiantuntijoiden intressit ja asiantuntemus.....	48

Liitteet

Liite 1: Toimintaympäristön monitoroinnissa käytettyjä lähteitä.....	102
Liite 2: Delfoi-asiantuntijapaneelin kutsu sähköpostikirje	107
Liite 3: Tutkimus- ja kehittämistyön aihe ja eettiset periaatteet sähköpostikirje	109
Liite 4: Ensimmäisen Delfoi-paneelikierroksen teesit	113
Liite 5: Toisen Delfoi-paneelikierroksen teesit	118
Liite 6: Skenaario 1: Yhteiset oikeudet	122
Liite 7: Skenaario 2: Oikeudet digisovelluksina.....	123
Liite 8: Skenaario 3: Oikeuksien anarkia.....	124
Liite 9: Tulevaisuuden visio	125

Liite 1: Toimintaympäristön monitoroinnissa käytettyjä lähteitä

Lähteitä			
Poliittiset	<p>Oikeusministeriö. 2019. Demokratiapoliittisen toimintaohjelman loppuraportti. Rahoitusta suunnataan sektorirajat ylittäviin hankkeisiin.</p> <p>http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161667/OMML_2019_25_Demokratiapoliittisen_toimintaohjelman_loppuraportti.pdf?sequence=1&isAllowed=y</p>	<p>Oikeusministeriö. 2020. Oikeusapu- ja edunvalvontavirasto - selvitys perustamisesta.</p> <p>https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162586/OM_2020_19_SO.pdf</p>	<p>Suomen Asianajajaliitto. Oikeusvaltio 2025. Suomen Asianajajaliiton oikeusturvaohjelma vuosille 2017-2026. Oikeusapua on laajennettava ns. ulkoprosessuaalisiin asioihin ja ensivaiheen neuvontaan.</p> <p>https://www.oikeusvaltio2025.fi/files/2/Oikeusvaltio2025.pdf</p>
	<p>Valtioneuvosto. 2019. Osallistava ja osaava Suomi -sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Sote-järjestöjen toimintaedellytysten vahvistaminen.</p> <p>https://valtioneuvosto.fi/marinin-hallitus/hallitusohjelma</p>	<p>Social Justice in the EU and OECD Thorsten Hellmann, Pia Schmidt, Sascha Matthias Heller Index Report. 2019. Pääsy työmarkkinoille heikentynyt viimeisen 10 vuoden aikana.</p> <p>https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSt/Publikationen/GrauePublikationen/SJI_2019.pdf</p>	<p>Valtioneuvoston kanslia. Tulevaisuuskatsaus. Kansainvälinen järjestys murroksessa.</p> <p>https://vnk.fi/tulevaisuuskatsaukset/muutostekijakortit/poliittiset</p>

Ekologiset	<p>ECD Issues 2016 - Delivering Access to Justice For All. 2016. Oikeuksistaan varmat kuluttavat kestävästi.</p> <p>https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf</p>	<p>Valtioneuvoston kanslia. Tulevaisuuskatsaus. Ilmastonmuutos.</p> <p>https://vnk.fi/tulevaisuus/skatsaukset/muutostekija/kortit/ekologiset</p>	<p>Bios tutkimusyksikkö. 2020. Ekologinen jälleenrakennus.</p> <p>https://eko.bios.fi/</p>
Sosiaaliset	<p>STT info. 2020. Helsinki jatkaa näkyvään huumekauppaan ja päihteidenkäyttöön liittyvien akuuttien ongelmien ratkaisemista entistä laajemmalla viranomais- ja järjestöyhteistyöllä. Jalkautuinen lisää hyvinvointia ja turvallisuutta.</p> <p>https://www.sttinfo.fi/tiedote/helsinki-jatkaa-nakyyvaan-huumekauppaan-ja-paihteidenkayttoon-liittyvien-akuuttien-ongelmien-ratkaisemista-entista-laajemmalla-viranomais--ja-jarjestoyhteistyolla?publisherId=60590288&releaseId=69890131&fbclid=IwAR1BqS9VtLwcoxt2r4oKOZLCQIf0lyE_zuLnMvTGnoZZ9fzEcXLG_oaN-p4</p>	<p>Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. 2019. Kohti yhdenvertaisia ja laadukkaita oikeusapupalveluita. Matalatuloiset tyytymättömpiä oikeusapuun.</p> <p>https://tietokayttoon.fi/documents/1927382/2116852/19-2019-Tyytyv%C3%A4isyys+oikeusapupalveluihin+hyv%C3%A4ll%C3%A4+tasolla.pdf/dc7f10eb-53e9-424b-8fff-1cb765a4c1ad/19-2019-Tyytyv%C3%A4isyys+oikeusapupalveluihin+hyv%C3%A4ll%C3%A4+tasolla.pdf?version=1.0&t=15722562950</p>	<p>Statewatch. Monitoring the state and civil liberties in Europe. Deportation Union: Rights, accountability and the EU's push to increase forced removals. Paperittomien oikeuksia kavennetaan.</p> <p>https://www.statewatch.org/deportation-union-rights-accountability-and-the-eu-s-push-to-increase-forced-removals/</p>

<p>Tilastokeskus. 2019. Suomi maailman kärjessä. https://www.stat.fi/tup/satavuotias-suomi/suomi-maailman-karjessa.html</p>	<p>World Justice Project 2019. Global Insights on Access to Justice. Findings from the World Justice Project General Population Poll in 101 Countries. 69 prosentilla suomalaisista on viimeisen kahden vuoden aikana ollut oikeudellinen ongelma. https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/WJP-A2J-2019.pdf</p>	<p>Sisäministeriö. 2020. Julkaisu: Poliisibarometri 2020 Kansalaisten arviot poliisin toiminnasta ja Suomen sisäisen turvallisuuden tilasta. Luottamus viranomaisiin vähentynyt. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162345/SM_2020_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y</p>
<p>Sentrooppa-santra. Blogi. 2018. Asunnottomuudesta tulee rikollista. https://sentrooppasantra.wordpress.com/2018/11/01/ylhaalta-ja-alhaalta/</p>	<p>Valtioneuvosto. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisu. TIEKARTTA 2030: Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Tulevaisuuden sosiaalityöntekijä on jalkautuva ja osallistava hybridiosaaja. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161612</p>	<p>Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Aikuisväestön koettu hyvinvointi 13 kunnassa - FinSote 2018 - tutkimuksen tuloksia. Matalasti koulutetut osallistuvat vähemmän yhteisölliseen toimintaan. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138210/URN_ISBN_978-952-343-355-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y</p>
<p>Helsingin yliopisto. 2019. Helsinki Law Clinic hakee lakimiesmentoreja ja yhteistyökumppaneita. Oikeusavun anto opiskeluaikana.</p>	<p>Valtioneuvoston kanslia. Tulevaisuuskatsaus. Väestönmuutos. https://vnk.fi/tulevaisuus/katsaukset/muutostekijakortit/yhteiskunnalliset</p>	<p>Sisäministeriö. 2019. Kansallinen riskiarvio 2018. Eriarvoistuminen ja syrjäytyminen suurimpia turvallisuusuhkien</p>

	https://www.helsinki.fi/fi/yhteisty/helsinki-law-clinic-hakee-lakimiesmentoreita-ja-yhteistyokumppaneita		(rikollisuuden ja sen uhriksi joutumisen) taustatekijöitä. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-245-6
Teknologiset	Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. 2019. Sähköisten palvelujen rinnalla säilytettävä kasvokkainen asiointi https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161859/VNTEAS_2019_60.pdf	Picum 2020. Insecure justice? Residence permits for victims of crime in Europe. Platform for international cooperation on undocumented migrants. Palomuuuri kannustaa ilmoittamaan rikoksista. https://picum.org/wp-content/uploads/2020/06/Residence-permits-victims-of-Crime-EXEC-SUMMARY-ENG.pdf	Lakimiesuutiset. 2017. Onko digitalisaatio juridiikan tulevaisuudelle uhka vai mahdollisuus? Oikeussovellus puhelimessa. https://lakimiesuutiset.fi/digitalisaatio-ja-juridiikan-tulevaisuus/
Ekonomiset	Valtioneuvoston kanslia. 2018. Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Eriarvoisuuden kitkemiseksi tarvitaan julkisen budjettisyklin uudistamista ja uusi työtapa. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160706/01_2018_Eriarvoisuutta%20kasitt-elevan%20tryn%20loppuraportti_kansilla_nettili.pdf?sequence=1&isAllowed=y	Deloitte. 2020. Milleniaalit ovat stressantuneita eivätkä luota päättäjiin ja saatavilla olevaan tietoon. https://www2.deloitte.com/fi/fi/pages/about-deloitte/articles/millenniaalitutkimus-2020.html?id=fi:2sm:3fb:4FiDeloitte,FiBrand::6abt:20200928050000::3755715515:5&utm_source=fb&utm_campaign=FiDeloitte,FiBrand&utm_content=abt&utm_medium=social&linkId=100470342	Valtioneuvosto. 2020. Eurooppa 2020 -strategia: Suomen kansallinen uudistusohjelma, kevät 2020. Absoluuttiset tuloerot kasvaneet. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-297-0

	<p>Demos Helsinki. 2017. Työ 2040 Skenaarioita työn tulevaisuudesta. Hypertuottajat kustantavat julkiset menot.</p> <p>https://www.demoshelsinki.fi/wp-content/uploads/2017/01/Ty%C3%B6-2040-Skenaarioita-ty%C3%B6n-tulevaisuudesta.pdf</p>	<p>Valtioneuvoston kanslia. Tulevaisuuskatsaus. Globalisaation uudet muodot.</p> <p>https://vnk.fi/tulevaisuus/katsaukset/muutostekijakortit/taloudelliset</p>	<p>Lakimiesliiton oikeusvaltio-ohjelma 2019-2023. Jokaiselle turvattava mahdollisuus oikeudelliseen apuun.</p> <p>https://www.lakimiesliitto.fi/site/assets/files/22199/oikeusvaltio-ohjelma_final.pdf</p>
Lainsäädännölliset	<p>Vuolajärvi, N. 2019. Kriminalisointi kaventaa seksityöntekijöiden oikeuksia. Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex. Sexuality Research & Social Policy, 16(2), pp. 151-165.</p> <p>doi:10.1007/s13178-018-0338-9</p>	<p>Helsingin sanomat. 2020. Sisäministeri Ohisalo HS:lle: Poliisiin perustetaan iso ihmiskaupaan erikoistunut ryhmä - ”Tämä hallitus ottaa asian vakavasti”. Ihmiskaupan vastaista erillislakia kehitetään.</p> <p>https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006707920.html</p>	<p>Lainvalmistelu tiedonhallinnan haasteena - tekoäly ratkaisuna? 2020.</p> <p>https://www.edilex.fi/artikkelit/20942.pdf</p>

Liite 2: Delfoi-asiantuntijapaneelin kutsu sähköpostikirje

Delfoi-tutkimuksen kutsukirje

Helsinki 2.2.2021

Tervetuloa mukaan asiantuntijapaneeliin!

Teemme tutkimusta, jonka aiheena on haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvan tulevaisuus. Tutkimus on osa Sosionomi YAMK- ja tradenomi YAMK-opintojamme. Tutkimuksen viitekehys pohjautuu tulevaisuudentutkimukseen.

Tavoitteena on luoda visio haavoittuvassa asemassa olevien pääsystä oikeudelliseen neuvontaan (access to justice) vuonna 2035. Haavoittuviin ryhmiin kuuluvat tässä tutkimuksessa laajasti erilaiset ryhmät, kuten mm. asunnottomat, päihde- ja mielenterveyskuntoutujat, seksityöntekijät, etniset vähemmistöt, paperittomat, turvapaikanhakijat, koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle jäävät nuoret, rikostaustaiset, vammaiset henkilöt sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt. Haavoittuvassa asemassa olevat kohtaavat enemmän oikeudenloukkauksia kuin valtaväestö, kärsivät oikeuksiin pääsyn esteistä, eivätkä usein tunnista heille kuuluvia oikeuksia. Pääsy oikeudelliseen neuvontaan sekä tiedon saanti oikeuksista ovat ensimmäinen askel oikeusturvan toteutumiseksi. Haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa tulee edistää, koska oikeusturvan toteutuminen rakentaa pohjan yhdenvertaiselle yhteiskunnalle, hyvinvoinnille sekä kansantalouden kilpailukyvyille.

Visio tulevaisuudesta luodaan asiantuntijapaneelissa. Esitämme paneelikeskustelun tueksi kolme mahdollista tulevaisuuden kehityskulkua arvottamatta niitä. Kehityskuluissa on otettu huomioon niin poliittiset, ekonomiset, sosiaaliset, teknologiset, ekologiset kuin lainsäädännöllisetkin muuttujat. Asiantuntijapaneelissa pääset tuomaan esille näkökulmiasi haavoittuvien ryhmien pääsystä oikeudelliseen neuvontaan sekä visioimaan toivottua tulevaisuutta.

Asiantuntijapaneeli toteutetaan eDelphi-verkkoalustalla (<https://www.edelphi.org/#>). Paneeliin on kutsuttu osallistujia ruohonjuuritasolta päättäjiin asti. Asiantuntijapaneelin tarkoituksena on synnyttää monipuolista vuoropuhelua osallistujien välille. Osallistuminen on anonyymiä. Tutkimus on kaksiosainen ja se ajoittuu maaliskuulle 2021. Käytännössä vastauslinkki toimitetaan osallistujille sähköpostitse ja paneelin kumpaankin osaan on aikaa vastata viikon ajan. Viikon aikana keskusteluun voi siis osallistua joustavasti itselle sopivina aikoina.

Tule osaksi innovatiivista tulevaisuudentutkimusta! Miltä toivottu tulevaisuuden visio näyttäisi? Mitä tapahtuu, jos ei-toivotut kehityskulut jatkuvat? Miltä tilanne näyttää oman erityisosaamisesi ja kokemuksesi pohjalta haavoittuvassa asemassa oleville ryhmille? Juuri

sinun näkemyksesi ovat merkittäviä tulevaisuuden vision luomisessa ja haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvan vahvistamisessa.

Voit ilmoittautua asiantuntijapaneeliin vastaamalla tähän sähköpostiin 14.2.2021 mennessä. Ilmoittautuneisiin otetaan yhteyttä sähköpostilla helmikuun lopussa paneeliin orientoitumista varten.

Lisätietoja tutkimukseen liittyen saa sähköpostitse.

Ystävällisin terveisin,

Jenny Oinonen, Sosionomi YAMK-opiskelija
jenny.oinonen@student.laurea.fi

Tanja Sainio, Tradenomi YAMK-opiskelija
tanja.sainio@student.laurea.fi

Liite 3: Tutkimus- ja kehittämistyön aihe ja eettiset periaatteet sähköpostikirje

Asiantuntijapaneeli - ohjeet

22.2.2021

Asiantuntijapaneelin tarkoituksena on luoda moniammatillisen asiantuntijaraadin avulla yhteinen visio siitä, miltä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttäisi vuonna 2035 sekä askelmerkit vision toteutumiseksi. Yhteiseen visioon on mahdollista päästä keskustelun ja perusteltujen näkemysten kautta. Paneelin keskusteluissa pääset kommentoimaan muiden asiantuntijoiden vastauksia sekä peilaamaan omia näkemyksiäsi muiden näkemyksiin. Paneeli tarjoaa sinulle mahdollisuuden tutustua ja osallistua tulevaisuudentutkimukseen. Lisäksi yhdessä luotu visio voi olla hyödynnettävissä omassa työssäsi sekä antaa ideoita tulevaisuudentutkimuksen hyödyntämiseen organisaatiossasi.

eDelphi-alustan käyttö (<https://www.edelphi.org/>)

Tutkimuksessa käytetään paneelin keskustelualustana eDelphi-alustaa, joka on erityisesti kehitetty Delfoi-keskusteluiden järjestämiseen. eDelphi-alusta on lisensoitu tulevaisuuden tutkimuksen ja laadullisen ennakkoinnin asiantuntijatyökalu, jota käytetään muun muassa tieteellisessä tutkimuksessa. Alustalle osallistutaan nimettömänä. Anonyymi osallistuminen mahdollistaa irtautumisen omasta positioista ja taustaorganisaatiosta, jolloin osallistujat ovat vapaita hierarkioista ja statuksista ja voivat vapaammin esittää näkemyksiään.

Osallistujana saat henkilökohtaisen osallistumislinkin paneeliin oman sähköpostisi kautta, eli henkilötietoja vaativaa kirjautumista ei sivustolle pääsemiseen vaadita. Paneelissa on kaksi kierrosta, joista molemmat ovat auki viiden päivän ajan. Osallistumislinkillä pääset palaamaan keskustelualustalle alustan aukioloajan puitteissa niin usein, kuin haluat. Tutkimuksen tekijät eivät osallistu paneelikeskusteluun, vaan huolehtivat paneelin teknisestä toteutuksesta.

Aikataulu

Paneelin ensimmäinen osa toteutetaan 1-5.3.2021. Ensimmäisellä paneelikierroksella esitellään opinnäytetyön yhteydessä luodut tulevaisuuden skenaariot, jotka kuvaavat vaihtoehtoisia tulevaisuuksia. Asiantuntijat pääsevät arvioimaan skenaarioita ja pohtimaan toivottua tulevaisuuden visiota.

Paneelin toinen kierros toteutetaan 15-19.3.2021. Toisella kierroksella tarkastellaan tulevaisuuden visiota sekä askelmerkkejä visioon.

Yhteydenpito tutkimuksen aikana

Sinulla on koko tutkimusprosessin ajan mahdollisuus olla yhteydessä tutkimuksen tekijöihin. Mikäli eDelphi-alustan käytössä ilmenee teknisiä tai muita haasteita, olkaa yhteydessä sähköpostitse tutkimuksen tekijöihin jenny.oinonen@student.laurea.fi tai tanja.sainio@student.laurea.fi

Tutkimuksen esittely ja eettiset periaatteet

22.2.2021

Tässä dokumentissa mainitut tiedot ja periaatteet koskevat Delfoi-asiantuntijapaneelia, jonka järjestävät Jenny Oinonen ja Tanja Sainio maaliskuussa 2021 osana YAMK-opinnäytetyötään.

YAMK-opinnäytetyön esittely

Oikeuksien toteutumattomuudella on merkittävät yhteiskunnalliset seuraukset muun muassa syrjäytymisen, yleisen turvallisuuden ja talouden näkökulmista. Tutkimusten mukaan oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville sekä lisäävät myös sosiaalisia ja terveysongelmia. (Currie 2009, 35-38; OECD 2016, 6.) Haavoittuvassa asemassa oleviin kohdistuu oikeudenloukkauksia valtaväestöä enemmän, he eivät tunnista ongelmiaan oikeudellisiksi sekä kärsivät oikeuksiin pääsyn esteistä muita enemmän (OECD 2016, 2-7). Danielsin ja Martinin (2009, 147-148) mukaan ihmisillä on vain niitä oikeuksia, joista he ovat tietoisia. Oikeudettomien ja oikeudenloukkauksia kokeneiden on siis saatava ajantasaisia, riittävää ja paikkansapitävää tietoa oikeuksista, jotta heidän oikeusturvansa voi toteutua.

Tämän YAMK-opinnäytetyön tarkoituksena on luoda visio haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035 sekä pohtia askelmerkkejä vision toteutumiseksi. Tutkimuksen laajempänä tavoitteena on parantaa haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Oikeuden saatavuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sitä, miten haavoittuvassa asemassa olevat pääsevät esimerkiksi ensivaiheen oikeudelliseen neuvontaan ja saavat tietoa oikeuksistaan. Haavoittuvassa asemassa olevat puolestaan ymmärtäään tässä tutkimuksessa hyvin heterogeeniseksi joukoksi yksilöitä, joiden haavoittuva asema voi pohjautua rakenteelliseen eriarvoisuuteen tai haavoittaviin elämäntapahtumiin. Vaikka haavoittuvassa asemassa olevien tilanteet ovat erilaisia, yhdistää heitä usein yhteiskunnallinen osattomuus, eriarvoisuus, hyvinvoinnin kapeneminen sekä stigmatisaatio. Tämä opinnäytetyö pyrkii osaltaan vaikuttamaan resurssien ja voimavarojen yhdenvertaiseen jakamiseen sekä epäoikeudenmukaisen politiikan ja käytäntöjen vastustamiseen.

Currie, A. 2009. The legal problems of everyday life. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 12, 1-41. doi:10.1108/S1521-6136(2009)0000012005

Daniels, S. & Martin, J. 2009. Legal services for the poor: Access, self-interest, and pro bono. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 12, 145-166. doi:10.1108/S1521-6136(2009)0000012010.)

OECD 2016. Leveraging the SDGs for inclusive growth. Delivering access to justice for all. Issues Brief 2016. Open society foundations. <https://www.oecd.org/gov/delivering-access-to-justice-for-all.pdf>

Tulevaisuudentutkimus

Tutkimuksemme viitekehyksenä on tulevaisuudentutkimus. Tulevaisuudentutkimus on monitieteellistä tulevaisuuden kompleksisuuden vuoksi. Tulevaisuudentutkimuksessa ei etsitä tulevaisuutta koskevaa totuutta, vaan keskeistä on erilaisten mahdollisten maailmojen ja niiden saavutettavuuden kartoittaminen. On tärkeää selvittää, millaisilla päätöksillä ja toimenpiteillä voidaan pyrkiä mahdollisiin maailmoihin nykyisyydestä käsin. Nykyisyyden valinnoilla voidaan siis vaikuttaa siihen, millaiseksi tulevaisuus kehittyy.

Tulevaisuudentutkimuksella voidaan myötävaikuttaa paremman maailman syntymiseen nykyisille ja tuleville sukupolville.

Tässä tulevaisuudentutkimuksessa menetelminä käytetään Delfoi-asiantuntijapaneelin lisäksi toimintaympäristön monitorointia ja skenaariomenetelmää. Paneelia varten on rakennettu kolme mahdollista tulevaisuuden kehityskulkua, eli skenaariota, jotka on luotu toimintaympäristön muutostekijöitä monitoroimalla. Skenaarioiden muodostamisprosessista voitte lukea myöhemmin lisää tutkimuksen loppuraportista.

Tulevaisuuteen vaikuttamisesta voit lukea lisää Sitran sivuilta:

<https://www.sitra.fi/julkaisut/vaikuta-tulevaisuuteen/>

Delfoi-asiantuntijamenetelmä

Delfoi-menetelmä on tulevaisuudentutkimuksessa kehitetty asiantuntijamenetelmä ja sitä sovelletaan pääsääntöisesti vain tulevaisuudentutkimuksen piirissä. Delfoi-menetelmän avulla synnytetään keskustelua asiantuntijoiden välille ja saadaan esille asiantuntijoiden perusteltuja mielipiteitä tulevan kehityksen mahdollisuuksista. Koska tulevaisuudet ovat monimutkaisia, olemme kutsuneet sinut Delfoi-asiantuntijapaneeliin rikastamaan keskustelua tulevaisuudesta. Juuri sinun asiantuntemuksesi nostaa esiin asioita, jotka saattaisivat muuten jäädä huomiotta tulevaisuuskeskusteluissa.

Asiantuntijalla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaikkia henkilöitä, joilla on erityistä ja ajankohtaista tietoa haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien oikeuden saatavuudesta. Asiantuntijuus voi perustua kokemusasiantuntijuuteen, työelämässä karttuneeseen asiantuntijuuteen tai näiden yhdistelmään. Tutkimuksessa käytetään paneelin

keskustelualustana eDelphi-alustaa, joka on erityisesti kehitetty Delfoi-keskusteluiden järjestämiseen.

Tutkimuksessa sovelletaan seuraavia eettisiä periaatteita:

- Tutkijat sitoutuvat noudattamaan EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (2016/679), tietosuojalain (1050/2018) sekä muiden lakien ja asetusten tutkijalle asettamia vaatimuksia.
- Paneeliin osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkimuksesta voi vetäytyä milloin tahansa ilman seuraamuksia.
- Tutkimuksesta ei koidu kustannuksia osallistujille.
- Asiantuntijapaneeli on anonymi. eDelphi-alustalle osallistutaan sähköisen linkin kautta, eikä henkilötietoja vaativaa kirjautumista sivustolle pääsemiseen vaadita. Osallistujan nimi, status tai taustaorganisaatio eivät siis näy muille osallistujille, ellei näitä tietoja itse tuo ilmi keskusteluissa.
- Asiantuntijapaneeliin osallistuneet henkilöt eivät ole tunnistetavissa tutkimusraportissa. Tutkijoilla on tiedossa tutkittavien sähköpostiosoitteet, nimet ja taustaorganisaatiot, mutta näitä tietoja käytetään vain tutkittavien kontaktoimiseen sekä paneelin järjestämiseen. Yhteystiedot hävitetään tutkimuksen päättyessä tuhoamalla kontaktointiin ja yhteydenpitoon liittyvät sähköpostit. Salassapitovelvollisuus säilyy myös tutkimuksen päättyttyä.
- Tutkimuksesta kertyvä aineisto on tutkimuksen ajan tutkimuksen tekijöiden käytössä. Aineistoa säilytetään tutkimuksen ajan Delfoi-verkkoalustalla sekä muistitikuilla, jotka ovat tekijöiden hallussa. Tutkimuksen päättyttyä aineisto tuhoaan.
- Paneelin keskustelun alueen keskusteluista nostetaan opinnäytetyöraporttiin esimerkkejä tukemaan syntynyttä tulevaisuuden visiota. Jos esimerkeissä on tunnistetietoja, kuten organisaatioiden nimiä, ne poistetaan esimerkeistä ennen julkaisua.
- Panelisteilla on mahdollisuus osallistua Laurea Ammattikorkeakoulun järjestämään YAMK-opinnäytetyön esittelytilaisuuteen Teams-sovelluksen kautta loppukevästä 2021. Esittelytilaisuuden ajankohta selviää myöhemmin. Esittelytilaisuuden kutsu toimitetaan paneeliin osallistuneiden asiantuntijoiden sähköpostiin.
- Sähköinen tutkimusraportti toimitetaan tutkimukseen osallistuneiden asiantuntijoiden sähköpostiin tutkimuksen valmistuttua.

Liite 4: Ensimmäisen Delfoi-paneelikerroksen teesit

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

Asiantuntijamatriisi

Aseta itsesi asiantuntijamatriisiin. Jos omaa positiotasi ei löydy täsmällisesti taulukosta, sijoita itsesi lähimpänä olevaan luokkaan. Tätä matriisia käytetään loppuraportissa osoittamaan tutkimukseen osallistuneiden asiantuntijutta ja intressiryhmää. Matriisi on anonymi, eivätkä sen vastaukset näy muille osallistujille.

	PÄÄTTÄJÄ	KEHITTÄJÄ	TYÖN TOTEUTTAJA	KOKEMUSASIAINTUNTIJA
JULKINEN SEKTORI				
YKSITYINEN SEKTORI				
KOLMAS SEKTORI				
YKSITYISHENKILO				

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

Kolme vaihtoehtoista skenaariota

Olemme laatineet kolme vaihtoehtoista tulevaisuuden skenaariota haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035.

Skenaariolla tarkoitetaan kehityskulkua, joka tuottaa tietynlaisen tulevaisuuden toteutuessaan. Skenaariot eivät ole totuuksia, vaan arvioita mahdollisista kehityskuluista. Skenaariot on laadittu monitorimalla toimintaympäristöä, eli keräämällä tietoa erilaisista lähteistä, jotka indikoivat tulevia kehityskulkuja. Kehityskulkuihin vaikuttavat tunnetut megatrendit, kuten digitalisaatio, sekä pienemmät mielenkiintoiset yksityiskohdat, kuten yksittäisten toimijoiden oikeudelliset innovaatiot.

Pohdi jokaisen skenaarion kohdalla, miten todennäköistä ja toivottavaa olisi, että vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttäisi skenaarion mukaiselta.

Jokaisen skenaarion alla on keskustelukenttä, jossa voit nostaa keskusteluun skenaarioiden herättämiä ajatuksia tulevaisuudesta. Mitä et haluaisi tapahtuvan? Millaista tulevaisuutta haluaisit itse olla rakentamassa? Eroaako näkemyksesi muiden näkemyksistä? Haluatko tietää lisää jonkun toisen panelistin esille tuomasta mielenkiintoisesta näkökulmasta?

Käy keskustelua rohkeasti kommentoimalla ja kysymällä mielenkiintoisia herättäviä asioita.

YHTEISET OIKEUDET

Oikeuksien saatavuus on taattu kaikille asemasta riippumatta, sillä eriarvoistumiskehitys nähdään juursyynä oikeuksien toteutumattomuudelle. Oikeudellisia palveluja tuotetaan sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Haavoittuvassa asemassa oleville on tarjolla mm. jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa. Tieto oikeuksista liikkuu marginaaliyhteisössä ja dekriminisaatio madaltaa rikoksaista ilmoittamisen kynnystä.

Resurssit ohjattu eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseen.

Arvoina oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja yhteisöllisyys.

Oikeudellista työtä ohjaa ennaltatarkkaisu ja varhainen selvittäminen.

Erittäjäpalvelut takaavat haavoittuvassa asemassa oleville yhdenvertaisen pääsyn oikeudelliseen neuvonnan piiriin.

Ammattilaiset hämmennyneitä hybridiosajia ammattilisten rajojen sulautuessa toisiinsa.

Polisi suuntaa resurssinsa merkittävän rikollisuuden kitkemiseen.

OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA

Huoli ympäristöstä on aiheuttanut nopean siirtymän digitaaliseen. Sähköiset palvelut, kuten oikeussovellukset, ovat syrjäyttäneet kasvokkaiset kohtaamiset. Tietoa oikeuksista on vaikeaa löytää ilman digiosaamista, ja tieto oikeuksista välittyy vain osalle. Osa haavoittuvassa asemassa olevista hyötyy digitalisaatiosta, osa syrjäytyy entisestään. Palomuri lisää ilmoitusmahdollisuuksia.

Julkiset resurssit suunnattu digitalisaatioon.

Arvoina tehokkuus, taloudellisuus, nopeus ja ympäristö.

Oikeudellista työtä ohjaa digitalisaatio ja sähköistyminen.

Oikeudelliset palvelut ostetaan digitaalisilta alustoilta, mikä näyttäytyy asiakkaille monimutkaisena.

Ammattilaisista tulee oikeussovellusten lisääntyessä digitulkkaja suhteessa asiakkaisiin.

Palomurin myötä poliisi pääsee kiinni piilorikollisuuden kitkemiseen.

OIKEUKSIEN ANARKIA

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperusta on murentunut ja yritysmaailma rahoittaa julkista palvelua intressiensä perusteella. Oikeudellisia palveluja on niukasti tarjolla. Oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville, sillä tieto oikeuksista välittyy pirstaloituneen palvelujärjestelmän kautta vain harvoille. Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi heikentää oikeusturvaa entisestään.

Yritysmaailman hypertuottajat rahoittavat julkista palvelua.

Arvoina yksilön vapaus, jolloin jokainen on vastuussa itsestään ja oikeuksistaan.

Oikeudellista työtä ohjaa tulipalojen sammuttelu vaikeassa taloustilanteessa.

Erillisiltä tarjoavat osalle oikeusuoja, mutta lakien väliin putojaat ovat oikeudettomassa asemassa.

Ammattilaiset jumissa omilla sektoreillaan jännitteisen resurssikilvan ja reviriiristiriitojen vuoksi.

Polarisaatio lisää radikaalisuutusta ja työllistää poliisia sekä oikeuslaitosta.

Yllä olevissa kuvissa näet skenaariot tiivistettyinä. Alla olevista linkeistä pääset tarkastelemaan skenaarioita kokonaisuudessaan.

YHTEISET OIKEUDET

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/yhteiset-oikeudet.pdf>

OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/oikeudet-digisovelluksina.pdf>

OIKEUKSIEN ANARKIA

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/oikeuksien-anarkia.pdf>

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

YHTEISET OIKEUDET –skenaario

Miten todennäköistä ja toivottavaa olisi, että vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttäisi skenaarion mukaiselta? Skenaarion alla on keskustelukenttä, jossa voit perustella omaa näkökulmaasi ja nostaa keskusteluun skenaarioiden herättämiä ajatuksia tulevaisuudesta.

YHTEISET OIKEUDET

Oikeuksien saatavuus on taattu kaikille asemasta riippumatta, sillä eriarvoistumiskehitys nähdään juurisyyntä oikeuksien toteutumattomuudelle. Oikeudellisia palveluja tuotetaan sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Haavoittuvassa asemassa oleville on tarjolla mm. jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa. Tieto oikeuksista liikkuu marginaaliyhteisöissä ja dekriminalisaatio madaltaa rikoksista ilmoittamisen kynnyksiä.

Resurssit ohjattu eriarvoistumiskehityksen pysäyttämiseen.

Arvoina oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja yhteisöllisyys.

Oikeudellista työtä ohjaa ennaltaehkäisy ja varhainen selvittäminen.

Erityispalvelut takaavat haavoittuvassa asemassa oleville yhdenvertaisen pääsyn oikeudellisen neuvonnan piiriin.

Ammattilaiset hämmentyneitä hybridiosaajia ammatillisten rajojen sulautuessa toisiinsa.

Poliisi suuntaa resurssinsa merkittävän rikollisuuden kitkemiseen.

Linkki YHTEISET OIKEUDET -skenarioon kokonaisuudessaan:

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/yhteiset-oikeudet.pdf>

-- ERITTÄIN EPÄTODENNÄKÖISTÄ / ++ ERITTÄIN TODENNÄKÖISTÄ

-- ERITTÄIN EI-TOIVOTTAVAA / ++ ERITTÄIN TOIVOTTAVAA

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA –skenaario

Miten todennäköistä ja toivottavaa olisi, että vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttäisi skenaarion mukaiselta? Skenaarion alla on keskustelueläntä, jossa voit perustella omaa näkökulmaasi ja nostaa keskusteluun skenaarioiden herättämiä ajatuksia tulevaisuudesta.

OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA

Huoli ympäristöstä on aiheuttanut nopean siirtymän digitalisaatioon. Sähköiset palvelut, kuten oikeussovellukset, ovat syrjäyttäneet kasvokkaiset kohtaamiset. Tietoa oikeuksista on vaikea löytää ilman digiosaamista, ja tieto oikeuksista välittyy vain osalle.

Osa haavoittuvassa asemassa olevista hyötyy digitalisaatiosta, osa syrjäytyy entisestään. Palomuurit lisää ilmoitusmahdollisuuksia.

Julkiset resurssit suunnattu digitalisaatioon.

Arvoina tehokkuus, taloudellisuus, nopeus ja ympäristö.

Oikeudellista työtä ohjaa digitalisaatio ja sähköistyminen.

Oikeudelliset palvelut ostetaan digitaalisilta alustoilta, mikä näyttäytyy asiakkaille monimutkaisena.

Ammattilaisista tulee oikeussovellusten lisääntyessä digitulkkeja suhteessa asiakkaisiin.

Palomuurin myötä poliisi pääsee kiinni piilorikollisuuden kitkemiseen.

Linkki OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA -skenarioon kokonaisuudessaan:

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/oikeudet-digisovelluksina.pdf>

-- ERITTÄIN EPÄTODENNÄKÖISTÄ / ++ ERITTÄIN TODENNÄKÖISTÄ

-- ERITTÄIN EI-TOIVOTTAVAA / ++ ERITTÄIN TOIVOTTAVAA

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

OIKEUKSIEN ANARKIA –skenaario

Miten todennäköistä ja toivottavaa olisi, että vuonna 2035 haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttäisi skenaarion mukaiselta? Skenaarion alla on keskustelukenttä, jossa voit perustella omaa näkökulmaasi ja nostaa keskusteluun skenaarioiden herättämiä ajatuksia tulevaisuudesta.

OIKEUKSIEN ANARKIA

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperusta on murentunut ja yrity maailma rahoittaa julkistaloutta intressiensä perusteella. Oikeudellisia palveluja on niukasti tarjolla. Oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville, sillä tieto oikeuksista välittyy pirstaloituneen palvelujärjestelmän kautta vain harvoille. Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi heikentää oikeusturvaa entisestään.

Yrity maailman hypertuottajat rahoittavat julkistaloutta.

Arvona yksilön vapaus, jolloin jokainen on vastuussa itsestään ja oikeuksistaan.

Oikeudellista työtä ohjaa tulipalojen sammuttelu vaikeassa taloustilanteessa.

Erillislait tarjoavat osalle oikeussuojaa, mutta lakien väliin putoajat ovat oikeudettomassa asemassa.

Ammattilaiset jumissa omilla sektoreillaan jännitteisen resurssikilvan ja reviiriritiriitojen vuoksi.

Polarisaatio lisää radikalisoitumista ja työllistää poliisia sekä oikeuslaitosta.

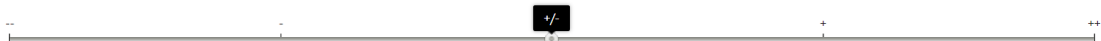
Linkki OIKEUKSIEN ANARKIA -skenarioon kokonaisuudessaan:

<http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/oikeuksien-anarkia.pdf>

-- ERITTÄIN EPÄTODENNÄKÖISTÄ / ++ ERITTÄIN TODENNÄKÖISTÄ

-- ERITTÄIN EI-TOIVOTTAVAA / ++ ERITTÄIN TOIVOTTAVAA

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

Merkittävimmät muutostekijät

Seuraavilla ilmiöillä on merkitystä haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuteen vuonna 2035.

Siirrä kolme mielestäsi merkittävintä ilmiötä drag&drop-toiminnolla laatikkoon.

Eriarvoistuminen	ERITTÄIN PALJON MERKITYSTÄ
Ekologinen jälleenrakennus	
Monialainen yhteistyö	
Palvelujen digitalisaatio	
Julkinen rahoitus	
Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi	
Yhdenvertainen saavutettavuus	
Jalkautuvat oikeudelliset palvelut	
Erillislait	

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

Luo visiolause

Visiolause kertoo, mitä halutaan tehdä ja miksi. Hyvä visiolause kuvaa lyhyesti ja elävästi visiota sekä auttaa muita kuvittelemaan toivottua tulevaisuutta. Hyvä visiolause on kunnianhimoinen, innostava, realistinen, yksinkertainen, saavutettava ja konkreettinen. Visiolauseen avulla voidaan suunnata ihmisten energia uuden luomiseen. (Carleton ym. 2013, 201-203.)

Millainen visiolause kuvaisi mielestäsi toivottua tulevaisuutta?

Miten asioiden tulisi olla vuonna 2035, jotta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus paranisi?

Ehdota visiolauseita ja kommentoi muiden visiolauseita. Lause voi olla yhden tai muutaman lauseen pituinen ytimekäs kuvaus toivotusta visiosta.

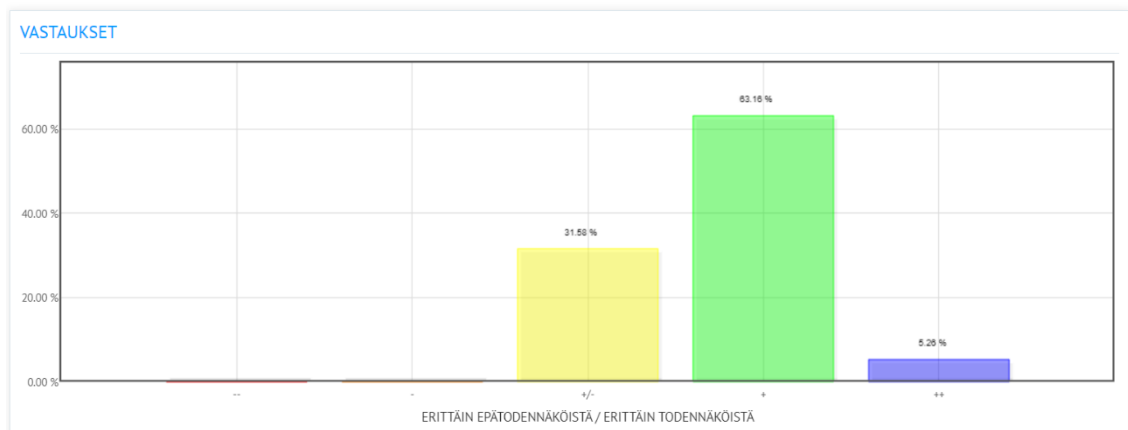
Carleton, T., Cockayne, W. & Tahvanainen, A. 2013. Playbook for Strategic Foresight & Innovation. <https://www.iut.fi/documents/27578/270423/playbook-for-strategic-foresight-and-innovation.pdf/ef1df345-eeb8-4fea-a664-3f80c39e35d>

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus

Kiitos asiantuntemukseksi jakamisesta!

Kokoamme seuraavaa paneelikierrosta 15-19.3.2021 varten käymänne keskustelun pohjalta tulevaisuuden vision haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuudesta vuonna 2035. Pääsette seuraavalla kerralla tarkastelemaan visiota ja pohtimaan, miten visio olisi saavutettavissa. Saatte sähköpostia ennen seuraava paneelikierrosta, jossa annetaan lisätietoa paneelin toisesta kierroksesta.

Rentouttavaa viikonloppua!

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

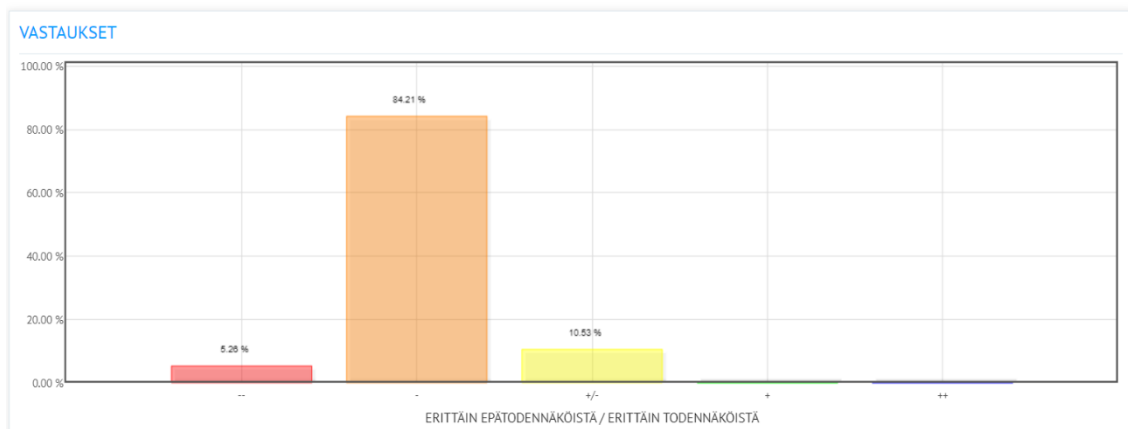
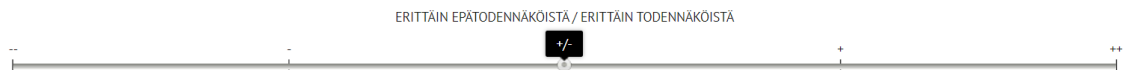
Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision toteuduttua voidaan väittää seuraavaa:

Sektorirajat ylittävä moniammatillinen yhteistyö tulee kaatumaan yhteisen johtamisen sekä yhteisten rakenteiden puuttumiseen vuonna 2035.

Arvioi väittämän todennäköisyyttä alla olevalla janalla.

Arviot ovat näkyvissä kaikille panelisteille, eli näet muiden vastaajien arvioiden sijoittumisen kaaviossa. Perustelee arviot keskustelukenttään ja ota kantaa muiden panelistien näkökulmiin.

Linkki visioon: <http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-aseassa-olevien-oikeuden-saatavuus/visio.pdf>

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

Merkittävimmät toimenpide-ehdotukset

Ensimmäisellä Delfoi-kierroksella nousi keskustelussa esiin konkreettisia toimenpide-ehdotuksia haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden parantamiseksi. **Alle on listattu keskusteluissa esiin tulleita ehdotuksia. Toimenpide-ehdotuksia tarkastellessasi voit pohtia, voisivatko ehdotukset toimia myös askelmerkkeinä YHTEISTYÖLLÄ YHDENVERTAISET OIKEUDET KANSSAIHMISSILLE - vision toteutumiseksi.**

Valitse kolme toimenpide-ehdotusta, joilla on mielestäsi eniten merkitystä *Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille* - vision toteutumiseen.

Siirrä drag&drop-toiminnolla toimenpide-ehdotukset laatikkoon.

Moniammatillisen työparityön kehittäminen	ERITTÄIN PALJON MERKITYSTÄ
Juristien traumatietoisuuden lisääminen	
Yhteisöllisten taideprojektien järjestäminen	
Moniammatillisen jalkautumisen lisääminen	
Kasvokkaisten palvelujen turvaaminen	
Ammattilaisten osaamisen kehittäminen	
Ammattilaisten jaksamisen tukeminen	
Varhaisen tuen tarjoaminen oikeudellisissa ongelmissa	
Ammattilaisten digiosaamisen vahvistaminen	
Haavoittuvassa asemassa olevien osallistaminen palvelujen kehittämiseen ja päätöksentekoon	
Digitaalisuuden hyödyntäminen kommunikoinnissa ja kohtaamisessa	
Digitaalisuuden hyödyntäminen rutiinitehtävien hoidossa	

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

Yhteistyöllä yhdenvertaiset oikeudet kanssaihmisille -vision askelmerkit

Vision lähtökohdaksi nousi ensimmäisellä Delfoi-kierroksella sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön kehittämisen tärkeys, jotta haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus paranisi vuoteen 2035 mennessä.

Mitkä konkreettiset askelmerkit mahdollistavat sektorirajat ylittävän moniammatillisen yhteistyön tekemisen?

Mitä pitäisi käytännössä tapahtua, jotta sinä voisit ammattilaisena/kokemusasiantuntijana tehdä sektorirajat ylittävää yhteistyötä kestävästi?

Kerro näkemyksiäsi alla olevalla keskustelualueella ja kommentoi muiden panelistien vastauksia.

Linkki visioon: <http://www.edelphi.org/haavoittuvassa-asemassa-olevien-oikeuden-saatavuus/visio.pdf>

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

Mitä muita askelmerkkejä vaaditaan vision toteutumiseen?

Mitä muuta monialaisen yhteistyön lisäksi pitäisi konkreettisesti tapahtua, jotta haavoittuvassa asemassa olevat pääsisivät yhdenvertaisesti palveluihin ja heidän oikeuden saatavuutensa paranisi vuoteen 2035 mennessä?

Kerro näkemyksiäsi alla olevalla keskustelualueella ja kommentoi muiden panelistien vastauksia.

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

Palaute

Lopuksi haluaisimme kuulla, onko tulevaisuudentutkimukseen osallistuminen ja Delfoi-menetelmän käyttö tuonut uusia ideoita työelämääsi?

Voit antaa palautetta alla olevaan kommenttikenttään.

Havoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden visio 2035

Kiitos osallistumisesta tutkimukseen!

Arvostamme tutkimukseen käyttämää aikaanne sekä asiantuntemuksenne jakamista haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuuden kehittämiseksi!

Loppukeväästä saatte kutsun Laurea Ammattikorkeakoulun järjestämään opinnäytetyön julkaisutilaisuuteen, joka järjestetään verkossa.

Tutkimuksen valmistuttua saatte sähköpostiinne linkin YAMK-opinnäytetyön sähköiseen raporttiin, josta voitte tarkemmin lukea tutkimuksen toteuttamisen vaiheista sekä perehtyä asiantuntijajapaneelin pohjalta luotuun visioon sekä askelmerkkeihin vision toteutumiseksi.

Aurinkoista viikonloppua!

Ystävällisin terveisin,

Jenny Olinonen & Tanja Sainio

Liite 6: Skenaario 1: Yhteiset oikeudet

YHTEISET OIKEUDET

Oikeuksien saatavuus on taattu kaikille asemasta riippumatta, sillä eriarvoistumiskehitys nähdään juurisyyinä oikeuksien toteutumattomuudelle. Oikeudellisia palveluja tuotetaan sektorirajat ylittävällä yhteistyöllä. Haavoittuvassa asemassa oleville on tarjolla mm. jalkautuvaa oikeudellista neuvontaa. Tieto oikeuksista liikkuu marginaaliyhteisöissä ja dekriminalisaatio madaltaa rikoksista ilmoittamisen kynnystä.

Eriarvoistumiskehitys pysäyttämisen on yhteinen haaste kansan keskuudessa. Eriarvoistumisen ymmärretään olevan rakenteellista ja sen yhteydet oikeuksien toteutumiseen, turvallisuuteen, kansanterveyteen, kestävään kehitykseen ja talouteen on tunnustettu yhteisesti. Oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus ja yhteisöllisyys korostuvat arvoina. Varhainen selvittäminen ja vaihtoehtoiset riidanratkaisu- ja oikaisumenetelmät tuottavat oikeussuojaa tehokkaasti ja taloudellisesti jo ennen tuomioistuinkäsittelyä. Suurin osa oikeudellisista ongelmista saadaan ratkaistua maksuttoman ensivaiheen ja ulkoprosessuaalisen neuvonnan avulla. Oikeusprosessit ovat edelleen pitkiä, jonka vuoksi oikeustakuuta ollaan ottamassa käyttöön. Oikeudellisen neuvonnan ja tuomioistuinten välille on syntynyt ”pullonkaula”, jonka vuoksi tuomioistuinkäsittelyä odottavat haavoittuvassa asemassa olevat ovat jääneet sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakkaisiksi.

Jalkautuvat matalan kynnyksen palvelut ovat oikeudellisen neuvonnan keskiössä ja lisäävät palvelujen yhdenvertaista saavutettavuutta, ennaltaehkäisevät oikeudellisten ongelmien syntyä sekä vähentävät korjaavien palvelujen tarvetta. Kasvokainen asiointi oikeudellisessa neuvonnassa mahdollistaa erityisryhmien, kuten luku- ja kirjoitustaidottomien, asiointiin. Uudet työtavat vahvistavat demokratiaa ja osallisuutta, jolloin tieto oikeuksista saavuttaa haavoittuvassa asemassa olevien yhteisöt. Erilaisista lähtökohdistaan huolimatta ihmiset saavat tietoa oikeuksistaan sekä opastusta oikeuksien soveltamisesta. Oikeusapua tarjotaan haavoittuvassa asemassa oleville siellä, missä sitä tarvitaan. Hyvinvointi sekä oikeudet todentuvat arvostavissa, itsemääräämisoikeutta kunnioittavissa kohtaamisissa. Erityispalvelut ovat syrjäyttäneet tulonsiirrot ja samalla on kääntöpuolena syntynyt erityispalveluita käyttävien luokka, johon kohdistuu stigmatisointia.

Haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa pyritään vahvistamaan rahoittamalla sektorirajat ylittäviä, poikkiallisia, pitkäjänteisiä työmuotoja ja hankkeita. Eri sektoreiden tuottaessa oikeudellisia palveluja yhdessä, syntyy innovaatioita esimerkiksi taiteen, yritystoiminnan ja kokemusasiantuntijuuden yhdistyessä juridiikkaan. Katujuristit jalkautuvat säännöllisesti, oikeuksia käsittelevät taidehankkeet vahvistavat yhteisöjen tietoisuutta oikeuksistaan ja kiintiökokemusasiantuntijat osallistuvat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Juristien työ on aiempaa enemmän arvosidonnaista. Sosiaaliset kontaktit ja jalkautuminen nähdään tärkeinä. Yhteistyö on tehnyt ammattilaisista hybridiosaajia, joka aiheuttaa työntekeijöissä ajoittain hämmennystä perinteisten ammatillisten rajojen sulatuessa toisiinsa. Yhä useampi haavoittuvassa asemassa oleva uskaltaa hakeutua matalan kynnyksen oikeudelliseen neuvontaan ja ajaa oikeuksiaan. Haavoittuvassa asemassa oleviin kohdistuvat rikokset tulevat enenevässä määrin poliisin tietoon ja harmaa talous vähenee.

Dekriminalisaation myötä oikeusturva paranee. Rangaistusten sijaan osa haavoittuvassa asemassa olevista saa kuntoutusta. Poliisin ja oikeuslaitoksen voimavarat kohdentuvat merkittävän rikollisuuden kitkemiseen. Eriarvoistuminen vähenee ja ihmiset luottavat toisiinsa sekä instituutioihin, mikä lisää kokemusta onnellisesta elämästä. Suomi pysyy maailman turvallisimpien ja vakaimpien valtioiden listojen kärjessä.

Liite 7: Skenaario 2: Oikeudet digisovelluksina

OIKEUDET DIGISOVELLUKSINA

Huoli ympäristöstä on aiheuttanut nopean siirtymän digitalisaatioon. Sähköiset palvelut, kuten oikeussovellukset, ovat syrjäyttäneet kasvokkaiset kohtaamiset. Tietoa oikeuksista on vaikea löytää ilman digiosaamista, ja tieto oikeuksista välittyy vain osalle. Osa haavoittuvassa asemassa olevista hyötyy digitalisaatiosta, osa syrjäyty entisestään. Palomuri lisää ilmoitusmahdollisuuksia.

Ympäristön hyvinvoinnista on tullut keskeinen arvo, mikä ohjaa yhteiskuntaa digitalisuuteen. Siirtymä on toteutettu nopeasti, minkä osa kokee epäoikeudenmukaisena. Oikeusapu- edunvalvontaviraston perustamisen myötä tavoitellaan resurssien tehokkaampaa kohdentamista ydintehtävään. Oikeusprosessit nopeutuvat ja oikeudenkäyntejä käydään sähköisesti. Oikeudellisia ongelmia ratkotaan erilaisten oikeussovellusten ja tekoälyn avulla, mikä mahdollistaa nopeita ja maksuttomia vastauksia oikeudellisiin ongelmiin. Oikeusapu on tietyn osin sovelluksien myötä maksutonta, mutta ihmislähtöinen oikeusapu katetaan asiakasmaksuilla. Julkisen puolen rahoitusta on ohjattu ekologiseen jälleenrakennukseen sekä teknologian ja digitalisaation kehittämisen, minkä vuoksi järjestöjen rahoitus on niukkaa. Arvoina korostuvat tehokkuus, taloudellisuus, nopeus ja ympäristö.

Suomi on alustatalouden edelläkävijämaa. Alustatalouden myötä erilaiset ketterät työn tekemisen muodot ovat lisääntyneet ja täsmäpalvelut ostetaan digitaalisilta alustoilta ja räätälöidään asiakkaille sopiviksi eri palveluntuottajilta. Palvelujärjestelmä on pirstaloitunut ja haavoittuvassa asemassa olevien on vaikea hahmottaa saatavilla olevaa tukea. Fyysiset ja jalkautuvat palvelut ovat pääosin sähköistyneet, mikä on jakanut haavoittuvassa asemassa olevat kahteen ryhmään: digitaalisista palveluista hyötyviin sekä digisyryjäytyneisiin. Yhteistyössä taiteen, kulttuurin ja yritysmaailman kanssa kehitetyt sosiaalisen median kampanjat ja oikeussovellukset lisäävät erityisesti nuorten tietoisuutta oikeuksistaan, mutta esimerkiksi kielellisistä ja arjen hallinnan ongelmista kärsivien henkilöiden oikeuksien saatavuus heikentyy. Vaikka digitalisaation kautta pääsy oikeudellisiin palveluihin on kaikilla, käytännössä palvelut eivät ole yhdenvertaisesti saavutettavissa. Osa haavoittuvassa asemassa olevista ei osaa hyödyntää sähköisiä palveluja ja marginalisoituvat entisestään.

Digitalisaatio nähdään mahdollistajana oikeuksien toteutumiseen. Yhteisten tietojärjestelmien ja sovellusten myötä monialainen yhteistyö on lisääntynyt ja tiedon jakaminen on nopeaa ja tehokkaampaa. Yhteistyössä tehdään innovatiivisia ja ketteriä hankekokeiluja, joiden vaikutukset jäävät kuitenkin lyhytaikaisiksi. Sovellusten lisääntymisen myötä SOTE-ammattilaisista on koulutettu digitulkkeja, jotka tukevat asiakkaita oikeudellisten sovellusten käytössä. Asianajajan työstä on tullut myös ketterämpää ja rutiinitehtävien väheneminen vapauttaa aikaa vaativimpiin ja arvosidonnaisiin tehtäviin. Digitaaliset järjestelmät mahdollistavat tehokkaampia toimintatapoja, mutta ammatillisen yhteistyön sujuvuutta haastaa rahoituksen niukkuus ja siitä johtuva keskinäinen kilpailu.

Digitaalisen vallankumouksen aikana, digitaaliset turvauhat monipuolistuvat. Valeinformaatio kasvaa ja luottamus verkossa leviävään tietoon heikkenee. Haavoittuvassa asemassa olevien on vaikea saada paikkansapitävää tietoa oikeuksista ja palveluista, minkä vuoksi luotettavan tiedon jakaminen kasvokkain korostuu. Yksityisyyden suoja on heikentynyt ja siksi henkilötietoihin kohdistuvaa lainsäädäntöä on muutettu niin, ettei edes viranomaisilla ole oikeutta automaattisesti henkilötietoihin. Palomurijattelu, jossa rikoksen uhrilla tai todistajalla on mahdollisuus ilmoittaa rikoksesta, ilman epäsuotuisia seurauksia, on tullut osaksi piilorikollisuuden kitkemistä.

Liite 8: Skenaario 3: Oikeuksien anarkia

OIKEUKSIEN ANARKIA

Hyvinvointiyhteiskunnan rahoitusperusta on murentunut ja yritysmaailma rahoittaa julkistaloutta intressiensä perusteella. Oikeudellisia palveluja on niukasti tarjolla. Oikeudelliset ongelmat kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville, sillä tieto oikeuksista välittyy pirstaloituneen palvelujärjestelmän kautta vain harvoille. Sosiaalisten ongelmien kriminalisointi heikentää oikeusturvaa entisestään.

Suomi on muuttunut onnellisten ihmisten ideaaliyhteiskunnasta levottomaksi yhteiskunnaksi. Levotonta yhteiskuntaa kuvaa resurssikilpailu, epätasa-arvo sekä hätäratkaisujen tekeminen vaikeassa tilanteessa. Yhteiskunta on jakautunut iän, etnisyyden, koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja asuinpaikan mukaan. Syrjäytyminen ja oikeudettomuus nähdään yksilöstä johtuvina ongelmina. Heikoimmista huolta pitäminen ei ole prioriteetti vaan vahvimman oikeudet toteutuvat. Polarisaatio maahanmuuton ja sisäisen turvallisuuden välillä on pysyvä. Siirtolaiset koetaan vihollisiksi resurssikilpailussa. Ääriliikkeille syntyy kysyntää. Eriarvoistumiskehitys nakertaa demokratiaa ja luottamus kanssaihmiisiin ja yhteiskuntaan heikkenee. Hyvinvointiyhteiskunnan kuluja ei pystytä enää rahoittamaan perinteisillä tavoilla. Hypertuottajat, pieni mutta vaikutusvaltainen joukko yrittäjiä, rahoittaa julkista taloutta. Vaikka hypertuottajat rahoittavat myös yhteiskuntavastuullisia toimia, ohjaa heidän päätöksensä aina myös taloudellisen hyödyn tavoittelu.

Painopiste on tulonsiirroissa ja lainsäädännössä erityispalvelujen sijaan. Kaikille tarjotaan perustulo ja perustason palvelut. Yksilön vastuu korostuu palvelujen käyttäjänä. Erillislaittakaavat osalle haavoittuvassa asemassa olevista oikeusturvaa, mutta samalla eri lainsäädäntöjen väliin putoajien oikeusturva heikkenee. Lainvalmistelu on poliittisesti ohjautunutta ja nopeatahtista, jolloin lain vaikutuksia haavoittuvassa asemassa oleviin ei ehditä ottaa huomioon. Oikeusavun maksuja on korotettu, oikeudellista neuvontaa on niukasti saatavilla ja valtaosa oikeudellisesta neuvonnasta siirtyy verkkoon. Syrjäytyminen, yksinäisyys ja osattomuus lisääntyvät, jolloin ihmiset jäävät sivuun sosiaalisissa verkostoissa liikkuvasta tiedosta oikeuksista. Erityisesti matalatuloiset, naiset ja maahanmuuttajat jäävät oikeuspalvelujen ulkopuolelle.

Oikeudelliset ongelmat monipuolistuvat ja kasautuvat haavoittuvassa asemassa oleville. Kasautuneiden ongelmien ratkaisu ei onnistu yksin oikeuslaitokselta, vaan avuksi tarvitaan sosiaali- ja terveytystyötä. Monialainen yhteistyö on kuitenkin jännitteistä ja sektorirajat ylittävän yhteistyön rahoittaminen kankeaa. Siiloutuneet ministeriöt kilpailevat huono-osaisuuden määrittelyoikeudesta eivätkä tunnista elämäntilanteiden monimutkaisuutta. Haavoittuvassa asemassa olevien oikeudet jäävät taka-alalle ammattilaisten puolustaessa omaa reviiiriään. Kukaan ei näe kokonaisuutta. Oikeudellisten palvelujen jalkauttaminen on kiinni yksittäisten ammattilaisten ja organisaatioiden kiinnostuksesta. Yksityisten lakitoimistojen, järjestöjen, aktivistien ja kokemusasiantuntijoiden rooli matalan kynnyksen oikeudellisen neuvonnan antajina korostuu.

Haavoittuvassa asemassa olevat ovat muuttuneet muukalaisiksi hyvin toimeentulevalle enemmistölle, joka keskittyy omien oikeuksiansa turvaamiseen yksityisillä vakuutuksilla. Oikeuksien toteutumattomuus on jo nyt tullut kalliiksi yhteiskunnalle työelämästä syrjäytyneiden ja harmaan talouden vahvistumisen kautta. Yli puolet suomalaisista on valmiita toimimaan laittomasti oikeuksiansa turvaamiseksi. Kriminalisoinnista ja rangaistusten koventamisesta etsitään vastauksia sosiaalisiin ongelmiin, joka entisestään heikentää haavoittuvassa asemassa olevien oikeusturvaa ja ilmoitusmahdollisuuksia sekä työllistää poliisia ja oikeuslaitosta. Paperittomuus, seksityö ja asunnottomuus on kriminalisoitu. Rangaistusten koventaminen ruuhkauttaa vankilat ja niiden turvallisuus häiriintyy. Oikeusprosesseihin ei lähdetä niiden pituuden vuoksi ja rikoksia ei voida käsitellä tarkoituksenmukaisissa menettelyissä. Olosuhteet luovat jalansijaa järjestäytyneelle rikollisuudelle.

Liite 9: Tulevaisuuden visio

**VISIO 2035
YHTEISTYÖLLÄ
YHDENVERTAISET OIKEUDET
KANSSAIHMISILLE**

Sektorirajat ylittävä yhteistyö parantaa oikeuksien saatavuutta osallistamalla asiakkaita ja vahvistamalla moniammatillisen työn rakenteita.

ARVOT	MEGATRENDIT/TRENDIT
<p>Visio perustuu arvoille:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Yhdenvertaisuus ▪ Yhteistyö ▪ Inhimillisuus ▪ Osallisuus ▪ Yhteisvastuu ▪ Kustannustehokkuus 	<p>Visio lähtökohtana ovat:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Eriarvoistumiskehitys ▪ Sektoroitunut työelämä ▪ Talousjärjestelmän muutospaineeet ▪ Digitalisaation kehitys

PITKÄN TÄHTÄIMEN PAINOPISTEET

Visio vastaa tuleviin haasteisiin seuraavalla tavalla:

- Eriarvoistumiskehitystä hillitään palvelujen ja oikeuksien yhdenvertaista saavutettavuutta parantamalla sekä luomalla osallisuuden mahdollisuuksia haavoittuvassa asemassa oleville.
- Sektoroitunutta työelämää puretaan kehittämällä sektorirajat ylittävää moniammatillista ja innovatiivista yhteistyötä pitäen huolta palvelujen laadusta sekä työntekijöiden osaamisesta ja jaksamisesta.
- Kestävä talous, joka ottaa huomioon eriarvoistumiskehityksen hillitsemisen, vaatii poliittista tahtotilaa ja palvelujen tuottamista kustannustehokkaasti.
- Digitalisaation kehitys tarjoaa mahdollisuuksia tiedon jakamiseen, osallisuuteen ja saavutettavuuteen.

ARKI

Visio toteutuessa haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuus näyttää seuraavalta:

- Tarjolla on erilaisia palveluja yleispalveluista erityispalveluihin, joissa yhdistyy eri alojen ammatillinen osaaminen asiakaslähtöisesti.
- Tietoa oikeuksista ja niiden hyödyntämisestä saadaan myös matalan kynnyksen palvelujen kautta, joissa korostuvat luottamus ja maksuttomuus.
- Digitalisaatio on osa toimivaa palvelujärjestelmää, jonka myötä palvelujen saavutettavuus ja osallisuuden mahdollisuudet ovat lisääntyneet. Kohtaava työ tukee haavoittuvassa asemassa olevia digitaalisten palvelujen käytössä.
- Yhteisvastuun toteutuminen parantaa haavoittuvassa asemassa olevien oikeuden saatavuutta ja heidät nähdään yhdenvertaisina kanssaihmisinä.